

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

ENGELLİ STK'LARDA GÖNÜLLÜ OLARAK ÇALIŞAN KİŞİLERİN GÖNÜLLÜLÜK NİYETLERİNİN GENİŞLETİLMİŞ PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Selda ÇİÇEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN

Çankırı-2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

ENGELLİ STK'LARDA GÖNÜLLÜ OLARAK ÇALIŞAN KİŞİLERİN GÖNÜLLÜLÜK NİYETLERİNİN GENİŞLETİLMİŞ PLANLI DAVRANIŞ TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Selda ÇİÇEK

ORCID: 0000-0001-6669-8753

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN

Çankırı-2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İçindekiler Tablosu

İÇİNDEKİLER……ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ…….....v
TEZ KABUL VE ONAY…….....vi
ÖNSÖZ……..vii
ÖZET ……..viii
ABSTRACT……...iix
KISALTMALAR……x
TABLO LİSTESİ……...xi
ŞEKİL LİSTESİ……xii

1.GİRİŞ……...1

2. BÖLÜM GÖNÜLLÜLÜK VE GÖNÜLLÜLÜK NİYETİ İLE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ENGELLİLERE YÖNELİK STK'LAR……3

2.1. Gönüllülük Kavramı…….....3
2.1.1. Gönüllülük Niyeti……..5
2.1.2. Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllü Katılım…….....6
2.1.3. Kişinin Gönüllülük Motivasyonunun Belirlenmesi……10
2.1.3.1. Gönüllülük İşlevsel Envanteri-GİE……..10
2.1.3.1.1. Değer (Özgecil Kaygı)……..14
2.1.3.1.2. Anlama (Öğrenme, Beceri Kullanma)……...14
2.1.3.1.3. Sosyal Etkileşim (Sosyalleşme)…….15
2.1.3.1.4. Artırma (Kişisel Gelişim)…….....15
2.1.3.1.5. Koruyucu (Olumsuz Duygulardan Koruma)……16
2.1.3.1.6. Kariyer……...16
2.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Engellilere Yönelik STK'lar……19
2.2.1. Sivil Toplum Kuruluşu (STK) ……19
2.2.2. STK'larının Görev ve Sorumlulukları ……22
2.2.3. STK'ların Tarihçesi ve Gelişimi……23
2.2.4. STK'ların Oluşum Amaçları……...25
2.2.5. Kişilerin STK'larda Gönüllü Olarak Çalışmasını Sağlayan Faktörler……26
2.2.5.1.Ödül Beklentisi Görüşü……26
2.2.5.1.1.Organizasyon İçi Fayda Görüşü……27
2.2.5.1.2.Organizasyon Dışı Fayda Görüşü……..28
2.2.6. STK (Gönüllü Sektör, KAGK) Türleri……28
2.2.7. Türkiye'deki STK'lar……..29
2.2.7. STK'ların Faaliyet Alanları…….....29
2.2.8. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)……...30
2.2.9. STK'ların Marka Yönelimi…….....30
2.2.10.1. Engelli STK'lar……..31
2.2.10.1.1. Engellilik Kavramı……..32
2.2.10.1.2. Engellilik Çeşitleri……...33

2.2.10.1.2.1. Açık Engellilik……..34
2.2.10.1.2.2. Gizli Engellilik…….....34
2.2.10.2. Sosyal Engellilik…….35

3. BÖLÜM DAVRANIŞ TEORİLERİ…….....36

3.1. Sosyal Bilişsel Teori (SBT)……....36
3.1.1. Sosyal Biliş Kavramı……...37
3. 2. Sebepli Eylem Teorisi (SET)……41
3.2.1. Sebepli Eylem Teorisi'nden PDT'ye Geçiş Süreci…….,…43
3.3. Planlı Davranış Teorisi (PDT)……43
3.3.1. PDT Bileşenleri……...44
3.3.1.1. Başkalarına Yardım Tutumu (BYT) ve Engelli STK Tutumu (ENGSTKTUT)…….....45
3.3.1.2. Öznel Norm……..46
3.3.1.3. Davranışsal Norm (Tanımlayıcı Norm)…….....46
3.3.1.4. Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)……48
3.3.1.5. Davranışa Yönelik Niyet……..51
3.3.2. PDT'nin İnançlar Bölümü……....52
3.3.2.1. Davranışsal İnançlar…….....52
3.3.2.2. Normatif İnançlar…….....53
3.3.2.3. Kontrol İnançları……...53
3.4. Norm Aktivasyon Modeli –NAM (Özgecilik)……...53
3.4.1. Özgecilik (Altruism)……55
3.4.1.1. Özgeciliğin Tarihçesi……56
3.4.1.2.Sahte Özgecilik Düşüncesi……....57
3.4.1.2.1. Motivasyon Olmayan Sosyal Yanlısı Davranış Kapsamında Özgecilik…….....58
3.4.1.2.2. İçsel Ödüllere Yönelik Sosyal Yanlısı Davranış Kapsamında Özgecilik (Egoizm)……58
3.4.1.2.3. Olumsuz Pekiştireç Uyarılmasını Düşürmek Amacıyla Sosyal Yanlısı Davranış Kapsamında Özgecilik……...60
3.4.1.3. Özgecil Düşünce…….....60
3.4.1.4. Özgecilikte Durumsal Faktörler……...61
3.5.Yeni Çevresel Paradigma (YÇP) ……61
3.6. Değer- İnanç- Norm Teorisi (DİN)……63
3. 7. Sebepler Teorisi (ST)……65
3.8. Konuya İlişkin Genişletilmiş Literatür Taraması……...67
3.9. Hipotez Geliştirme ve Araştırma Modelinin Oluşturulması……..81

4. BÖLÜM YÖNTEM…….87

4.1. Anket Formunun Oluşturulması……87
4.1. Anket İfadeleri……88
4.1.1. Çalışma Kapsamında Yararlanılan Ölçekler……...88
4.1.2. Ters Çevrilmiş İfadeler……89
4.2.3 Verilerin Analizi……...89
4.2. Geçerlilik (Açıklayıcı Faktör) Güvenilirlik (İç tutarlılık) Analizi Sonuçları….94
4.3.Korelasyon Analizi……..98
4.4. Tekli ve Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları……...100

4.5. PDT Kapsamında Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışanların Gönüllülük Niyetlerinin Açıklanmasına Yönelik Geliştirilen H1, H3, H4 ve H5 Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular……...101
4.5.1. H1 Hipotezi Analiz Bulgusu……101
4.5.2. H3 Hipotezi Analiz Bulgusu……102
4.5.3. H4 Hipotezi Analiz Bulgusu……103
4.5.4. H5 Hipotezi Analiz Bulgusu……104
4.6. PDT Kapsamında Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışanların Gönüllülük Niyetlerinin Açıklanmasına Yönelik Geliştirilen H2 ve H6 Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular……104
4.7. PDT Kapsamında Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışan Kişilerin Gönüllülük Niyetlerinin Açıklanmasına Yönelik Geliştirilen H7, H8, H9, H10 ve H11 Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular……..105
H7: BYT GÖNNİY'i Olumlu Yönde Etkiler……105

5. SONUÇ VE ÖNERİLER……108
5.1. Araştırmanın Kısıtları……..112
5.2. Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler……. ……..112
KAYNAKÇA……114
EKLER DİZİNİ ……...134
EK-1: Anket Formu……....135
ÖZGEÇMİŞ……..138

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışan Kişilerin Gönüllülük Niyetlerinin Genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / 08/ 2022

İmza

Selda ÇİÇEK

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Selda ÇİÇEK tarafından hazırlanan *Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışan Kişilerin Gönüllülük Niyetlerinin Genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi* başlıklı bu çalışma, 08/*08/2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından İşletme* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman :Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN İmza:.....

Üye :Doç. Dr. Sertaç ÇİFCİ İmza: ….....

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Esra ERENLER TEKMEN İmza: ….....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../08/ 2022. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

……..

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Coşkun POLAT

ÖNSÖZ

Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışan Kişilerin Gönüllülük Niyetlerinin Genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi konusu, insanları gönüllü olarak çalışmaya iten gücün belirlenmesi açısından araştırılmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında tüm yoğunluğuna rağmen yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN'a; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını eksik etmeyen ve eğitim hayatım boyunca gelişmeme katkı sağlayan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli önerilerde bulunarak çalışmaya destek olan Arş. Gör. Dr. Abdullah BAŞ'a şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda çalışmanın tamamlanmasında bana verdikleri moral, motivasyon ve bana karşı sergiledikleri anlayışla çalışmanın tamamlanmasını olumlu olarak etkileyen aileme tüm kalbimle minnetlerimi sunarım.

08/08/2022

Selda ÇİÇEK

ÖZET

Tezin Başlığı	: *Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışan Kişilerin Gönüllülük Niyetlerinin Genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi*
Tezin Yazarı	: Selda ÇİÇEK
Danışman	: Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN
Anabilim Dalı	: İşletme
Tezin Türü	**:** Yüksek Lisans Tezi
Kabul Tarihi	**:** 08/08/2022

İnsanların nasıl hiçbir karşılık beklemeden yardıma ihtiyacı olan başka insanlara para, zaman ve emek hatta bazen vücutlarından bir parça verebilecek kadar özgecil oldukları merak konusu olmuştur. Bu nedenle çalışma konusu olarak insanların gönüllü olarak özgecil değerleri yansıtan niyetlerinin şekillenme sebepleri araştırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın amacı Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışanların gönüllülük niyetinin genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi (PDT) kapsamında incelenmesidir. Çalışmanın kapsamı Türkiye özelinde Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişilerin gönüllülük niyetlerinin araştırılmasıdır. Klasik teoriye dâhil edilen kavramlar "davranışsal norm, başkalarına yardım tutumu, Engelli STK tutumu ve özgecilik" olmuştur. Araştırmanın örneklemi Türkiye özelinde ulaşılabilen Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişilerdir. Online olarak ulaşılabilen ve elden teslim edilen anketlerden toplamda 420 adet anket toplanmıştır. Bu anketlerden 52 adedi geçersiz kalırken 368 adet anket kullanılabilir durumdadır. Çalışmanın geçerlilik (Açıklayıcı Faktör) ve iç tutarlılık (Cronbach's Alpha) analizleri yapıldıktan sonra çalışmada istatistiksel yöntem olarak korelasyon ve regresyon yöntemleri uygulanmıştır. Uygulanan istatistiksel yöntemler sonucunda çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu sonuçların en çarpıcılarından biri, Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişileri bu kurumlarda çalışmaya iten gücün onların öz motivasyonları olmasıdır. Araştırma kapsamında geliştirilen model Engelli STK tutumu haricinde doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli STK'lar, Gönüllülük Niyeti, Genişletilmiş Planlı Davranış Teorisi, Özgecilik.

ABSTRACT

Thesis Title	: *Investigation of Volunteering Intentions of Persons Working Voluntarily for Disabled NGOs in the Framework of the Expanded Theory of Planned Behavior*
Author	: Selda ÇİÇEK
Supervisor	: Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN
Department	: Business Administration
Thesis Type	**:** Master's Thesis
Date	**:** 08/08/2022

It has been a matter of curiosity how people are so altruistic as to give money, time and effort, sometimes even a part of their body, to other people who need help without expecting anything in return. For this reason, as the subject of the study, the reasons for shaping the intentions of people voluntarily reflecting altruistic values were investigated. In this context, the aim of the research is to examine the volunteering intention of those working voluntarily in NGOs with disabilities within the scope of the Expanded Theory of Planned Behavior. The scope of the study is to investigate the volunteering intentions of people working voluntarily in NGOs with disabilities in Turkey. The concepts included in the classical theory were "behavioral norm, helping others attitude, Disabled NGO attitude and altruism". The sample of the research is people who work voluntarily in NGOs with disabilities that can be reached in Turkey. A total of 420 questionnaires were collected from questionnaires that can be accessed online and hand-delivered. While 52 of these surveys are invalid, 368 surveys are still available. After the validity (Explanatory Factor) and internal consistency (Cronbach's Alpha) analyzes of the study were performed, correlation and regression methods were applied as statistical methods in the study. Various findings were obtained as a result of the statistical methods applied. The model developed within the scope of the research has been confirmed except for the disabled NGO attitude.

Keywords: Disabled NGOs, Intention to Volunteer, Expanded the Theory of Planned Behavior, Altruism.

KISALTMALAR

ACO Attitudes Toward Charitable Organisaitons (Hayır Kurumuna Yönelik Tutum)
ADK Algılanan Davranışsal Kontrol
AHO Attitudes Toward Helping Others (Başkalarına Yardıma Yönelik Tutum)
BM Birleşmiş Milletler
bkz. .Bakınız
BYT .Başkalarına Yardım Tutumu
DİN .Değer- İnanç- Norm
GİE .Gönüllülük İşlevsel Envanteri (Volunteer Functions Inventory-VFI)
KAGK Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar
KMO .Kaiser-Meyer-Olkin
NAM Norm Aktivasyon Modeli
NGO Non-Governmental Organizations (Sivil Toplum Kuruluşları)
Örn. Örnek
PDT Planlı Davranış Teorisi
s. Sayfa
SBT Sosyal Bilişsel Teori
SDT Self-Determination Theory (Öz Belirleme Teorisi)
SET Sebepli Eylem Teorisi
STK Sivil Toplum Kuruluşu
UAÖ Uluslararası Af Örgütü
YÇP Yeni Çevresel Paradigma

TABLO LİSTESİ

Tablo No Sayfa
Tablo 4.1: Ölçekler…….……89
Tablo 4.2: Gönüllü Olarak Çalışılan Kurum …….……....91
Tablo 4.3: Anket Katılımcılarının Demografik Dağılımı …….....92
Tablo 4.4: Katılımcıların Engellilik Durumu …….……...93
Tablo 4.5: Anket Katılımcılarının 2019/2021 Yılları Arasında Gönüllü Faaliyete Katılım Durumu…….....94
Tablo 4.6: Anket Katılımcılarının Gönüllü Faaliyette Yer Alma Süresi……..…....95
Tablo 4.7: Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenilirlik (İç Tutarlılık) Tablosu….....95
Tablo 4.8: Tanımlayıcı İstatistik ve Korelasyon Analizi Sonuçları……...…….100
Tablo 4.9: H1 Hipotezine Ait Regresyon Analizi Tablosu ……...…….....103
Tablo 4.10: H3 Hipotezine Ait Regresyon Analizi Tablosu …….....……103
Tablo 4.11: H4 Hipotezi Regresyon Analizi Tablosu …….…...……104
Tablo 4.12: H5 Hipotezine Ait Regresyon Analizi Tablosu ……...…...….104
Tablo 4.13: H2 ve H6 Hipotezlerine Ait Regresyon Analizi Tablosu …..…….....105
Tablo.4.14:H7, H8, H9, H10, H11 Hipotezlerine Ait Regresyon Analizi Tablosu……..106
Tablo 4.15: Hipotezlere Ait Karar Tablosu……..107

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No Sayfa

Şekil 3.1: Sebepli Eylem Teorisi (SET)……...43
Şekil 3.2:Planlı Davranış Teorisi (PDT)…… 45
Şekil 3.3.: Norm Aktivasyon Modeli (NAM) ……56
Şekil 3.4: Araştırmanın Modeli……....87

1.GİRİŞ

Engellilere yönelik faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları üzerine arşiv incelendiğinde bahsi geçen alanın çok yeni olduğu ve farklı araştırmalar için elverişli olduğu göze çarpmaktadır. Engelli STK literatürünün bu yönü onu araştırmacılar için cazip hale getirebilir. Bu nedenle çalışmanın konusu, başlıktan da anlaşılacağı üzere, Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan bireylerin gönüllülük niyetlerini hangi faktörlerin etkilediğini araştırmaktır. Bu araştırmayı gerçekleştirirken yararlanılan teorik arka plan PDT olmuştur. Araştırma için bu teorinin tercih edilmesinin sebebi ise PDT'nin yapısı itibariyle insanların niyetlerini ve davranışlarını en etkili tahmin eden teorilerden biri olmasıdır.

Çalışma, 4 ana bölüm başlığından oluşmaktadır. Çalışma metninin ilk kısmı giriş bölümünden oluşurken ikinci bölümü gönüllülük ve gönüllülük niyeti ile sivil toplum kuruluşları hakkında verilen bilgilerden oluşmaktadır. Üçüncü bölümü davranış teorileri oluşturmaktadır. Dördüncü bölümü ise Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışmış kişilerden oluşan hedef kitleden ulaşılan anket verilerinin analiz ve raporlanması oluşturmaktadır. Bu verilerin bir kısmına elden bir kısmına ise çevrimiçi anketlerden ulaşılmıştır. Son bölümde ise sonuç, çalışmanın kısıtları ve gelecek çalışmalar için öneri başlıklarına yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında insanların davranış ve niyetlerini tahmin etmenin gönüllülük için elzem faktörlerden biri olması dolayısıyla Planlı Davranış Teorisi (PDT) kullanılmıştır. Eagly ve Chaiken (1993)'e göre PDT, birey davranışlarını kavramak ve öngörmek amacıyla oluşturulan en yaygın değerler dizisidir (Aktaran: Arvola ve diğerleri, 2008, s. 443). Bu teori çerçevesinde akla gelen ilk kuram Sebepli Eylem Teorisi'dir. Bahsedilen iki teorinin kurucuları olmaları dolayısıyla çalışmada Fishbein ve Ajzen'in bilimsel çalışmalarından yoğun bir düzeyde yararlanılmıştır. Ajzen davranışın ilk ve en önemli tahmincisinin "niyet" olduğunu ifade eder.

Davranışın arkasındaki faktörleri araştıran başka bilim insanları da vardır. Davranışsal niyeti araştırmış ve bu konuya başka bir perspektif katmış olan bir başka akademisyen Schwartz (1977)'tır. Çalışmada ölçülebilen önemli teorilerden biri de Norm Aktivasyon Modeli (NAM) olarak da bilinen özgecilik kavramıdır. Schwartz (1977) tarafından geliştirilmiş sosyal psikolojik bir model olan çalışma, Ajzen (1975) in "nedensel" teorisine "değer" ve "kişisel (ahlaki) norm" kavramlarını eklemesi ile dikkate değerdir. Kısaca Ajzen (1985) in teorisinin merkezi, "davranışa yönelik niyet" iken; Schwartz (1977)'ın modelinin merkezi "ahlaki norm" ve "değer" kavramlarıdır. Ahlaki kural yapılarını ve bunlar aracılığıyla işleyen, kendi kendini düzenleyen süreçleri birleştiren bir sosyal bilişsel teori, en az davranışı kontrol eden kişiliğin, yapısal bir özelliği olarak bir süper egonun yerleştirildiği psikanalitik yaklaşım kadar önemli yapısal bir kişilik teorisidir (Bandura, 1999, s. 17). Sosyal bilişsel bakış açısı (ahlaki düşünme), davranışla ilgili görüş belirtmek amacıyla, birden fazla kapsamlı ilkenin ya da standartların uygulandığı bir süreçtir. Ahlaki önerilere

sahip olan durumlar, önem açısından çeşitlilik arz eder, aynı zamanda belirli bir ahlaki çıkmazdaki olayların belirgin bir şekilde gruplaşmasıyla ilişkili olarak daha çok ya da daha kısıtlı odaklanılabilen pek çok karar verme değişkenini kapsar (Bandura, 1991, s. 16).

Çalışmada yararlanılan diğer bir yaklaşım ise Gönüllü İşlevsel Envanteri (GİE)'dir. Literatürde GİE'yi özgecilik kavramıyla ilişkilendiren çalışmalar vardır. Öyle ki özgecilik kavramı, GİE'yi çalışan bazı araştırmalar başta olmak üzere kimi çalışmalarda "değer" ya da "değer fonksiyonu" olarak ele alınmıştır. Bunlar ise Stern 2000; Tschirhart ve diğerleri, 2001; Burns ve diğerleri, 2006; Finkelstein 2007; Hoye ve diğerleri, 2008; Jiranek ve diğerleri, 2013, Lee ve diğerleri, 2013'tür. Bu iki kavram birbirleriyle yakından ilişkilidir. Bu açıklama özgecilik kavramı ile GİE yaklaşımının birleştirilmesini ortaya çıkartabilir.

Bu çalışma için ilgili literatürden uyarlanmış bir anket vasıtasıyla veriler toplanmıştır. Ankette toplamda 420 katılımcıya ulaşılmıştır. Bunlardan 52 katılımcının verileri istatistiksel analiz için kullanılamaz olmaları sebebiyle anket verileri içerisinden ayıklanmıştır. Geriye 368 adet kullanılabilir durumda anket kalmıştır. Anket çalışması Türkiye özelinde ulaşılabilen Engelli STK'lara hem elden hem de online olarak ulaştırılmıştır.

Anket verilerinin dağıtımı ve toplanması zahmetli olmuştur. Ayrıca 2019 Pandemisinin de ortaya çıkması sebebiyle anketlerin dağıtıldıkları yerlerden geri alınması biraz zor olmuştur. Karşılaşılan bir diğer sorun ise insanlar her ne kadar Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışıyor olsalar da bu durumla ilgili bir anketi doldurmak istememeleridir. Araştırma sırasında karşılaşılan bir diğer zorluk ise bazı Engelli STK yöneticilerinin anket gönderilmesinde sorun çıkartmasıdır. Başka bir problem ise ilgili literatürde Engelli STK'ları kapsayan nicel çalışma sayısının sınırlı olmasıdır. Araştırmada veriler amaçsal örnekleme yöntemiyle toplanmıştır.

Çalışmanın literatür açısından önemi, PDT'yi iki farklı boyutta ele alınan hem tutumlar Engelli STK tutumu (ENGSTKTUT) ve başkalarına yardım tutumu (BYT) hem de normlar öznel norm (ÖZNORM) ve davranışsal norm (DAVNORM) olmak üzere irdelenmesidir. Aynı zamanda bu kavramlara özgecilik (ÖZG) kavramının eklenmesi de çalışmayı değerli kılmaktadır. Ayrıca çalışmanın bir artısının da bu araştırma kapsamında ulaşılan bulguların nicel olarak destek görmesi olduğu belirtilebilir.

2. BÖLÜM GÖNÜLLÜLÜK VE GÖNÜLLÜLÜK NİYETİ İLE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ENGELLİLERE YÖNELİK STK'LAR

2.1. Gönüllülük Kavramı

Gönüllülük kavramını özümseyebilmek için ilk olarak "empati" kavramının anlaşılması gerekmektedir. Çalışmada empati kavramı ölçülmemiş olmasına karşın gönüllülük kavramıyla yakından ilişkili olması sebebiyle bu kavrama kısaca yer verilecektir.

Empati kişilerin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi ve birbiriyle haberleşmesinin arkasındaki ilk faktör olarak günden güne daha çok benimsenmektedir (Borke, 1971,

s. 263).

Gönüllülük, gönüllü kişilere, gönüllülük hizmetlerinden faydalananlara, gönüllülerin faaliyette bulundukları organizasyonlara ve daha büyük bir çevreye ayrıca ihtiyaç gruplarına yararlı olan bir topluluk katılım şeklidir (Stukas ve diğerleri, 2014, s. 1). Henderson (1985) 'ın çalışmasına göre ise gönüllülük, gönüllülerin veya gönüllü hizmetlerinin ücret almaksızın gerçekleştirdikleri bütün faaliyetlerdir. Aynı çalışmaya göre gönüllülük insanın insana yardımı fikrine dayanır. Kavram, verilen kesin bir yargı (karar verme) zamanını kapsar (Harrison, 1995, s. 372). Gönüllülük planlı, toplum yanlısı ve uzun süreli davranış özellikleri gösterir. Ayrıca çoğunlukla örgütsel ortamlarda oluşur ve zorunlu olmayan yardım davranışı şeklinde ortaya çıkar (Penner, 2002, s. 448). Clary ve diğerleri (1998) ise çalışmalarında bu kavramı, gönüllülük faaliyetlerine katılma güdüsü ve kişilerin kendilerini devamlı olarak yardıma ihtiyacı olan insanlara adamaya, gönüllü olma konusunda fırsat kollamaya ve bireyin iyilik yapmaya istekli olması şeklinde açıklarlar. Bu duruma örnek olarak Warburton ve Terry (2000) 'nin gönüllülük niyetini ve PDT bileşenlerini incelediği çalışması verilebilir. Anketlerinde gönüllülük sosyal refah için çalışan topluluklar, bölgesel topluluklar, kilise, spor ya da toplumsal faaliyet gösteren kurumlar vasıtasıyla toplumda insanlardan para alınmadan karşılanan hizmetler şeklinde açıklanmıştır (Warburton ve Terry, 2000, s. 249).

Ajzen (1985) 'in oluşturduğu PDT, gönüllülüğün anlaşılmasını sağlayan kilometre taşıdır. Bu teorideki ana iddia, kişilerin ulaşılabilir olan bilgileri düzenli olarak

kullanmasıyla mantıklı bir şekilde bir karara varmalarıdır. Kuramsal modelde (PDT) davranışa sebep olan belirleyicilerin rasyonel farkındalıklar dizisi olduğu farz edilmektedir (Greenslade ve White, 2005, s. 156). Ajzen (1985)' in PDT ile Clary ve Snyder (1998)'ın GİE isimli çalışmaları gönüllülüğün tanımlayıcıları ile ilgili olarak daha geniş bir perspektif sunan iki temel kuramsal yaklaşımı oluşturmaktadır (Greenslade ve White, 2005, s. 156). Söz konusu iki yaklaşımdan PDT üçüncü bölümde açıklanacak olup diğer yaklaşım olan GİE'ye ilerleyen kısımlarda "Kişinin Gönüllülük Motivasyonunun Belirlenmesi" başlığı altında yer verilecektir.

Gönüllülüğün gerçekleşmesi sırasında üç çeşit parametre tanımlanır. Bunlar sempati ve stres gibi duygusal reaksiyonlar, özgecil ve bireyin kendisine yönelik motivasyonun gerçekleştirilmesi ve gönüllü kişinin bu gönüllülükten memnun olması şeklinde sıralanır (Davis ve diğerleri, 2003, s. 250). Gönüllülükten duyulan memnuniyet bu araştırmanın konusu olmadığı için bu konuya değinilmeyecektir. Bu kavramlardan duygusal reaksiyon ve motivasyonların gerçekleştirilmesinin ilk olarak ortaya çıktığı düşünülür. Aynı zamanda gönüllü kişiler çoğunlukla yardımda bulunmak için fırsat kollarlar ve gönüllülük katılımlarının başlatılmasını, içeriği hakkında titiz, uzun ve zor olarak değerlendirebilirler (Omoto ve Snyder, 1995, s. 672). Ayrıca gönüllü kişiler amaca odaklıysa tüm gayretleri istenen sonuçları elde etmeye yönelik olmalıdır. Gönüllü bireylerin kurumlara sunduğu başlangıç gereksinimleri gönüllülerin konuya yönelik alakaları, gönüllü çalışmaya hevesli olmaları onları hizmet etme davranışlarına rehberlik eden itici etkenler olmalıdır (Tschirhart ve diğerleri, 2001, s. 423). Ayrıca kimi gönüllülük çeşitleri uzun vadeli bir anlaşma ve dikkate değer bir kişisel maliyet ister (Omoto ve Snyder, 1995, s. 672).

Bu güdüsel yapıların içeriği ve ölçüsüyle ilgili çeşitli tartışmalar vardır. Cnaan ve Goldberg-Glen (1991)'e göre gönüllülüğün bir bütün olarak algılanan ve kollara ayrılmamış iyilikte bulunma dürtüsünden üretildiğini farz edilir (Aktaran: Harrison, 1995, s. 372). Frisch ve Gerrard (1981) ise iki boyutlu bir yapı ileri sürmüşlerdir. Bunlar, maddesel hediyelerden hoşnut olma durumu olarak tanımlanan bencil motivasyonlar ve diğer insanlara iyilikte bulunmanın verdiği mutluluk, maddesel olmayan hediye ve ödülden hoşnut olma şeklinde ifade edilen özgecil (başkalarını düşünen) motivasyonlardır. Gönüllü olmanın bu motivasyonu özgeciliğin ilk olarak başkalarına odaklı olmasından kaynaklandığını akla getirir (Briggs ve diğerleri, 2010,

s. 65). Diğer bir ifadeyle gönüllülüğün başkalarına odaklı olması onu ilerleyen bölümlerde açıklanacak olan özgecilik kavramıyla ilişkili kılar.

Wilson ve Musick (1999)' in çalışması, gönüllü olan bireylerin gönüllü olmayanlara kıyasla daha uzun ömürlü olduğu, psikolojik olarak daha sağlıklı olduğu, çalışma hayatında çok daha fazla saygı gördüğü ve daha çok olanağa sahip olduklarını belirtmektedir. Brooks (2008)' a göre gönüllülüğün, zamanı ruhsal olarak tekrar başlatmak ve gönüllünün bireysel sıkıntılarını hafifletmek açısından çok elzem bir yöntem olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda bireylere kontrol etme hissi sağlaması dolayısıyla sadaka vermenin bireyin ruhsal nedenlerle mutlu olmasını sağlayacağına değinilmiştir (Aktaran: Briggs ve diğerleri, 2010, ss. 62-63).

2.1.1. Gönüllülük Niyeti

Gönüllülük niyeti bu çalışmanın bağımlı değişkeni olması sebebiyle önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu başlıkta gönüllülük niyetinin tanımına ve bu niyeti etkileyen faktörlere sırasıyla yer verilecektir. Niyete etki eden faktörlerden bahsedilecek olursa Ajzen' in (1991) çalışması ön plana çıkmaktadır. Ajzen, PDT de esasen davranışın tahmincilerini ortaya koymaktadır. PDT' nin bileşenleri (davranışa yönelik tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol) niyeti tahmin etmektedir. Niyet ise davranışın tahmincisidir. Bu çalışmada Ajzen in PDT' deki modelden yola çıkılmış olsa da davranış, çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca modele özgecilik ve davranışsal norm dâhil edilmiş; tutum değişkeni ise başkalarına yardım tutumu ve Engelli STK tutumu olmak üzere iki ayrı şekilde ele alınmıştır. Azjen' in modelindeki niyet, bu çalışmada gönüllülük niyeti olarak ele alınmıştır. Gönüllülük niyeti bu çalışmaya özgü oluşturulmuş modelin bağımlı değişkenidir. Sallam ve diğerleri (2021)' ne göre niyet, kişilerin belirli bir davranışta bulunma ihtimalinin bir değerlendirmesi olarak açıklanabilir. Lee ve diğerleri (2013)' nin çalışmasında gönüllülük niyeti, gönüllülerin gelecekte gönüllülük faaliyetlerinde yer almaya devam etmeyi planlaması şeklinde açıklanmıştır.

Law ve Shek (2009)' in araştırması, gönüllülük ve gönüllük niyetinin hayat amacı ile alakalı olan inançlarla ilgili bağlantısını incelemiştir. Çalışma, çeşitli hayat amaçlarının gönüllülük niyetiyle pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hoye ve diğerleri (2008)' ne göre gönüllülük faaliyetlerine katılanları gönüllülüğe iten sebep,

duygu ve düşüncelerin farkına varmalarını sağlamanın gönüllülük niyetini arttırmalarına yol açabileceğini belirtmiştir. Gönüllülük niyetlerinde artış sağlamanın güçlü bir yöntemi, etkinlikleri ve yükümlülükleri kişilerin gönüllü olma güdüsüyle ilişkilendirmektir. Bu sayede gönüllülük faaliyetlerine katılan kişinin tecrübe edinmesi esnasında güdüleri oluşan kişilerin pozitif yönde niyet bildirme ihtimalleri daha fazladır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1526). Belirli bir niyetin gerçekleşme durumu, gönüllülüğün algılanan katkıları ve bireylerin gönüllülük tecrübelerinin sonucunda elde etmeyi umduğu ödüller tarafından belirlenebilir (Bang ve Ross, 2009, s. 70).

İlave olarak elde edilen bulguların kuramsal etkileriyle birlikte uygulama aşamasında da etkileri bulunabilir. Örnek olarak, gönüllülere muhtaç olan organizasyonlar, gönüllülerin gönüllülük aracılığıyla sahip oldukları avantajları gönüllü olarak çalışmak için kendi işlevsel güdülerine eklemelerine yardım eden örgüt iklimi oluşturarak sürdürdükleri ve fiili olarak sürdürdükleri çalışma niyetlerini yükseltebilirler (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 23).

2.1.2. Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllü Katılım

Hayırseverliğin bir yansıması olan gönüllülük, bilinçli bir şekilde isteyerek ve devamlı olarak uzun sürelere yayılan, ihtiyacı olan insanlara ya da canlılara ihtiyaçlarını karşılamaları, eksikliklerini tamamlamaları doğrultusunda yapılan hizmetler bütünü olarak adlandırılabilir (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1516). Smith ve Maculary (1980)' ye göre gönüllülük, yardımda bulunmanın eşsiz bir çeşidi olarak ifade edilmektedir (Aktaran: Omoto ve Snyder, 1995, s. 672). Gönüllülüğün en belirgin nitelikleri vurgulanarak değişik tanımları yapılmaktadır. Çünkü gönüllülük her birey için farklı anlamlar taşıyabilir. Araştırmanın gönüllülük ile ilgili olması sebebiyle gönüllülük, devamlı olarak toplum tarafından desteklenen davranışlar şeklinde açıklanabilir. Bu davranışlar içinde çeşitli düzeylerdeki kategorilerde yer alan davranış türleri bulunduğundan bunlar arasındaki aynı ve ayrı özellikler detaylıca değerlendirilmektedir (Penner, 2002, ss. 447-448). Bir tanıma göre gönüllülük, belirli bir topluluk içinde gerçekleşen, tanınmayan kişilere yararı dokunan, geniş bir zaman dilimini kapsayan, daha önceden planlanmış olan ve toplumun yararına olan eylemlerin bütünüdür. Penner (2002), bu tanımın dört önemli özellik içerdiğini vurgular. Bunlar ise davranışın uzun süreli olması, planlı olması, kişinin görevi olmadığı halde başkalarına yardımcı olması ve bireyin içinde bulunduğu sosyal

içeriktir (Penner, 2002, s. 448). Başka bir tanıma göre gönüllülük, gönüllü olan kişi açısından zamanını öteki kişi ya da kişiler, bir topluluk veya bir kuruluş adına para almadan harcadığı bazı etkinliklerdir (Wilson, 2000, s. 215).

Gönüllülük faaliyeti; bu faaliyette bulunacakların kendi ilgi alanlarına uyup uymama, ihtiyaçları karşılama düzeyleri, katılım amaçları, kişisel motivasyon ve bunun karşılığında feragat ettiği zaman ve alternatif faaliyetlerden vazgeçmeye neden olabilecek belirli bir süreyi kapsayan, gönüllülerin yardımcı olmak için fırsat kollama çabası olarak ifade edilebilir (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1517).

Bağımsız sektör (1994)' e göre gönüllülerin diğer bazı katkıların yanı sıra tek başına yaşayan bireylere arkadaşlık etme, okuryazarlığı olmayan bireylere eğitim (ders) verme, problemleri olan bireyleri dinleme, onlara çözüm önerileri sunma ve hasta olan kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanmalarını sağlama gibi işlevleri vardır. Gönüllülerin yaptıkları aktivitelerden bazıları; gezilere katılmak, yoksul insanlara ücretsiz yemek dağıtan organizasyonlarda yer almak, yerel topluluklar oluşturarak muhtaç kimselerin ihtiyaçlarını karşılamada katkı sağlayacak etkinliklerde görev almak vb. sayılabilir. ABD de bir yıllık süre içinde (1993), 90 milyona yakın erişkin insanın bir çeşit gönüllülük etkinliğine katıldığı ve bu insanların 24 milyona yakınının gönüllü faaliyetlere haftada 5 saat ve üzeri zamanlarını harcadıkları ön görülmektedir. Ayrıca gönüllülerin söz konusu faaliyetlere aylarca ya da yıllarca devam edebildiği belirtilmektedir (Aktaran: Snyder ve diğerleri, 2000, s. 2).

Rano ve Lucidi (2005) çalışmasında, Deci ve Ryan (1985) tarafından oluşturulan Öz Belirleme Teorisi (ÖBT/SDT)' nden uyarlanan Gönüllülük için Motivasyon Ölçeği (GMÖ)' ni oluşturmuştur (Aktaran: Grano ve diğerleri, 2008, s. 313).

Grano ve diğerleri (2008)' nin çalışmasındaki öncelikli amaç, İtalyan kökenli yaşlı insanların gönüllülük sürecinde devam eden gönüllü olma eylemindeki davranışlarda farklılaşmanın gönüllülüğe karşın etkili olan güdüyle ilgili eğilimlerine ve bu eğilimlerin gönüllü olma niyetlerini onaylayan ve gözden geçiren bazı tutumlar ve inançlar üstünde etkileriyle ilişkili olma ihtimalini araştırmaktır.

Seniors (1991) gönüllülük üzerine yaptığı çalışmasında, yaşlı bireylere ne için gönüllü olarak çalıştıkları sorulduğunda temel sebep olarak diğer insanlara yardımda bulunmak en çok kabul edilen motivasyon olarak bulunmuştur. Ötekiler ise faydalılık

ya da üretkenlik duygusunu deneyimlemek ve ahlaki bir zorunluluk sergilemek şeklindedir (Aktaran: Okun ve diğerleri, 1998, s. 608).

Yapılan analiz sonuçlarına bakıldığında gönüllülüğü acil durumlar ile o anlık gerçekleşen ve uzun zamana yayılan yardımseverlik faaliyetleri şeklinde özellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca gönüllülük faaliyetlerine katılanların faal olarak, bilerek ve isteyerek bu faaliyetlere katılma biçimlerinden kaynaklı olarak farklılık gösterdiği bildirilmektedir (Omoto ve Snyder, 1995, ss. 683-684). Devamlı iyilik ya da yardım davranışının motivasyon etkisine göre gönüllülük faaliyetinin üzerinde durduğu asıl konu insanları birbirinden farklı toplumsal ve bireysel olaylar hakkında akıl yürütmeye yöneltmesidir (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518). Dynes ve Quarantelli (1980)' nin çalışmasında dikkat çeken bir sonuca göre, krizlerin çoğunlukla gereksinimden daha çok sayıda gönüllünün ortaya çıkmasına sebep olduğundan bazı durumlarda yarardan çok zarar getirdiği kanısına varılmıştır (Aktaran: Simmons, 1991, s. 11).

Gönüllülüğün gönüllülük olarak adlandırılması için şu özelliklere sahip olması gerekmektedir: gönüllülük motivasyonuyla gönüllü olan bireylere el uzatabilmek için istekli olmak, gönüllülük için fırsat kollama adına gerekli olan imkânları üretmek ve konuyla ilgili araştırmaya teşvik eden devamlı iyiliklerdir (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1517).

Daha önceki çalışmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda, kişilerin organ bağışlama konusunda istekli olma durumlarını değiştiren parametreler araştırılmıştır (Kopfman ve Smith, 1996, s. 34). Horton ve Horton (1991), potansiyel organ bağışçısı olmak adına genel isteklilik modeli oluşturmuş ve bu olguyu algılamak amacıyla konunun iskeletini meydana getirmişlerdir. Buna göre, Fishbein ve Ajzen (1975)'in Sebepli Eylem Teorisi (SET)'nden kuramsal çatı olarak yararlanılmıştır.

Organ Donör İstekliliği Modeli (Organ Donation Willingness Model-ODWM) potansiyel olarak organ bağışçısı olmanın nedenleri üzerinde durmuş ve 5 elzem değişken olan; özgecilik, bilgi, tutum, korku ve öznel norm değişkenlerinin dikkate değer olduğunu ifade etmiştir (Kopfman ve Smith, 1996, s. 35).

Organ bağışı kartı imzalama niyeti düşük olan kişilerin özgecil özellikleri az olduğu için onların duygusal davet yöntemleriyle bağışçı olma konusunda heveslendirilme

olasılığı zayıftır. Fakat bağış yapma fikrini arkadaş ve yakın çevreleriyle fikir alışverişinde bulunarak heveslendirici olması ayrıca aile bireylerinin organ bağışı kartlarının imzalanmasının değerini kavrama konusunda onlara destek olmaları sağlanabilir (Kopfman ve Smith, 1996, s. 46). Yöresel bazda gönüllülük motivasyonlarının incelenmesi yönünde çeşitli kuramsal perspektifler uygulanması konusundaki çalışmalar yok denecek kadar azdır. Gönüllülerin çıktıların belirgin kılavuzlarının farklı biçimleri; özgecil değer, ego arttırma, kişisel gelişim, sosyal kaygı ve toplumsal uyum olarak ifade edilebilir (Wang, 2004, s. 421). Gönüllü güdülenmenin 5 etkeni olarak bu kavramlar yöresel şenliklerde gönüllülük faaliyetlerini sürdürme niyetinin tahmin etkisini araştırmak açısından makul görünmektedir (Wang, 2004, s. 420).

Motivasyon analizlerinde çıkan sonuçlar ile yatkınlık analizlerindeki karşıtlıklar güdülenme ile yatkınlık arasındaki, bambaşka ve ayrı özeliklerden kaynaklanabilir. Snyder (1993)'a göre araştırma stratejisi ve çıkan sonuçlar geniş bir perspektifte incelenen bireylerin his, düşünce ve eylemlerine yol gösteren ve önemli niteliklerinin farklılığını belirten güdülenme ve belirli hedefleri gerçekleştiren sosyal psikolojik teorilerle desteklenmektedir (Aktaran: Omoto ve Snyder, 1995, s. 684). Daha önce yapılan çalışmalar, gönüllü olarak bir kuruluşta çalışmamış ama bu gönüllü kuruluşta çalışmaya niyeti olan bireylerin kişisel özellikleri çok seyrek olarak incelenmiş olup bu konuda yazılan bir makalede gönüllü faaliyetlere katılanlar (Örn: Okun ve Schultz, 2003, Finkelstein, 2008) ile bu faaliyetlere katılmayanları (Örn: Okun ve diğerleri, 1998, Morrow-Howell ve diğerleri, 2003) analiz ettikleri ve bunların arasındaki ayırt edici özelliklerin neler oldukları irdelenmiştir (Lai ve diğerleri, 2013, s. 131). Gönüllü olmayanlar ile gönüllü olma potansiyeli olanlar arasından psikolojik özelliklerine bakılarak 2 grup belirlenmiştir. Buna göre insanların aktif olarak gönüllü faaliyetlere katılma konusunda ikna edilebilmelerini sağlamaya yönelik psikososyal[1] perspektifle tavsiyelerde bulunan bir araştırma yapılmıştır. Buna göre gönüllü olma potansiyeli taşıyanlar düşüncesi mesela potansiyel kan donörleri gibi öteki özgecil davranışlar için de uyarlanabilir (Lai ve diğerleri, 2013, s. 140). Yapılan bazı araştırmalar, hislerin ve algıların gönüllü faaliyetlere katılma üzerindeki etkilerinin neler olduğu ve bu kavramlara ne derece katkısının olduğunu araştırmıştır (Penner, 2002, s. 458).

Hazırlanan inceleme stratejisi, gönüllü faaliyetlerde bulunanların daha öncesinden konuya ilişkin bilgi sahibi olmalarını ve yardımseverlik faaliyetinin çalışma şeklinin işe yaradığını ve kişilerin toplumdaki kimliklerine olumlu etkilerini bünyesinde taşır (Omoto ve Snyder, 1995, s. 684).

2.1.3. Kişinin Gönüllülük Motivasyonunun Belirlenmesi

Gönüllülük etkinliğinin birey ve toplum üzerindeki olumlu etkileri birçok araştırmada incelenmiştir. Örneğin Musick ve diğerleri (1999), gönüllü olmayla ilgili bazı bilgilerin hem pozitif işlevsellik hem de gönüllü olan kişilerin ölüm oranlarında düşüşle bağlantılı olduğu yönünde araştırması dikkat çekicidir (Aktaran: Grano ve diğerleri, 2008, s. 306). Konuyla bağlantılı olarak Briggs ve diğerleri (2010) nin araştırması literatüre, tüm ülkelerdeki toplumların genel olarak refah düzeyinin yükselmesine yardım eden gönüllülerin toplumu geliştiren tutumlarının kritik noktalarıyla ilgili olarak kuramsal çerçeve sunması açısından katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda aşağıda Clary ve diğerleri (1998) in kişiyi gönüllü olmaya nelerin motive ettiğini araştırırken oluşturdukları Gönüllü İşlevsel Envanteri (GİE) nin bir özeti yer almaktadır. Söz konusu araştırma gönüllülük aktivitelerine katılanları gönüllülüğe iten sebeplerin farkına varmalarını sağlamanın gönüllülük niyetini arttırmak için çok önemli bir işlev olduğunu belirtmektedir. Çalışma aynı zamanda insanları hangi faktörlerin gönüllü olmaya ittiğini araştırırken aslında gönüllü kişilerin bu faaliyetlere katılarak elde edebilecekleri fırsatları da göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda GİE kişileri hangi işlevlerin güdülediğini araştırmaktadır. Bu araştırmada da gönüllülük niyetinin arkasındaki nedenlerin incelenmesi dolayısıyla GİE bu çalışma için önem arz etmektedir. Bu kapsamda GİE ne kısaca değinilecektir.

2.1.3.1. Gönüllülük İşlevsel Envanteri-GİE

Clary ve diğerleri (1992) gönüllülüğün arkasındaki itici güçleri öğrenmek için işlevsel bir yaklaşım ileri sürdüler. İşlevsel yaklaşıma göre gönüllü davranışları, yerine getirilen motivasyonlardaki değişiklikler, giderilen gereksinimler ve elde edilen amaçlar perspektifinde incelenebilen bir yöntem sağlayabilir (Aktaran: Okun ve diğerleri, 1998, s. 609). Clary ve Snyder (1990) a göre gönüllülüğün analiziyle alakalı altı kilit fonksiyon bildirmişlerdir. Bunlar: değerler (diğer insanlara yardımda bulunmanın önemiyle ilgili içten duyulan inançlar), sosyal (değerli diğer insanların normlarına uyma), kariyer (iş hayatında gelişmek için fırsat kollamak), anlama

(öğrenmeyi sağlayan etkinliklere katılma), arttırma (bireyin kendisine olan değer hissini arttırma) ve son olarak koruyucu (negatif duygu ve düşüncelerden uzaklaşmak) olarak belirlenmiştir (Aktaran: Okun ve diğerleri, 1998, s. 609).

İşlevselci yaklaşıma göre kişiler ana motivasyonlarını gerçekleştirebileceğini düşündükleri oranda gönüllü olma eylemini başlatacakları ileri sürülmüştür. Penner ve Finkelstein (1998)'a göre başkaları odaklı motivasyonları çekmenin en doğru yönteminin gönüllüleri, gönüllü olarak çalıştırmak olduğu ortaya çıkmıştır (Aktaran: Briggs ve diğerleri, 2010, s. 63). Bu tarz güdüleri gönüllülük aracılığıyla yerine getirme şansları kimi insanlar açısından cezbedici olmayabilir. Bu açıdan kişileri gönüllü olmaya özendirmek için onları destekleyen mesajların verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılır (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 14). Clary ve diğerleri (1998), öğrencileri bir okul gönüllü festivaliyle ilgili bilgi vermek amacıyla ve GİE aracılığıyla yansıtılan gönüllülüğün altı fonksiyonunun hepsini ifade etmek amacıyla bir el kitapçığı oluşturmuşlardır. Clary ve diğerleri, (1998) çalışmalarında daha öncesinden gönüllülük motivasyonları ölçülen lisans öğrencilerine altı farklı görüntü gösterilerek şu soru sorulmuştur: "Bu el kitabı sizi gönüllü olmaya güdülemede ne ölçüde yeterlidir?" Snyder ve diğerleri, (2000) çalışmalarında, en doğru yordayıcının her reklamın ayrı ayrı yorumlanmasında reklamla eşleşen GİE ölçeği puanı olduğunu kısaca katılımcıların bütün reklamları, kendi bireysel güdüleriyle bağdaştığı oranda kabul edilebilir ve çekici olduğunu bulduklarına değinmişlerdir. Clary ve diğerleri, (1998) bütün görsellerin (el kitaplarının) toplam puanının, soruları yanıtlayanların GİE nden elde edilen birbiriyle örtüşen güdüye dair puanları aracılığıyla en doğru biçimde ön görüleceğini ve beklentilere uygun olarak altı görselden dördünün (sosyalleşme ve kariyer hariç) ön görüleri desteklediğine ulaşmışlardır. İşlevsel yaklaşım, kesin olarak birbirini etkileyen tahmin sağlar. İkna edici görsellerin (mesajların), iletiye maruz kalan kişi açısından önem arz eden bazı motivasyonlarla eşleştirildikleri oranda etkili olacağı ifade edilmektedir (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 14). Snyder vd. (2000)'ye göre bu yaklaşımda bu tarz teorileştirmeler için açıklanan farklı işlevlerin gönüllülerin güdülenmelerinde eşdeğerliklerinin olduğu ileri sürülmüştür. Başka bir ifadeyle tüm motivasyonların bir arka planı vardır. Her birey farklı bir güdü dolayısıyla gönüllülük için motive olabilir. İşlevsel yaklaşım, kişilerin güdüleri ile bu güdülerin

gerçekleşebilmesi amacıyla durumla ilgili şartlar arasındaki eşleşmeyle ilgilenmenin önemini belirtmektedir (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 32).

Gönüllü olma eylemiyle benzer özellikler taşıyan ve pozitif sosyal davranışlar arasında bulunan bağlantıları ortaya çıkarmak amacıyla çok sayıda aracı parametre ortaya atılmıştır. Motivasyonlar bunlardan sadece biridir. Clary ve diğerleri, (1998) tarafından gönüllülük kavramı için 6 motivasyon oluşturulmuştur. Bunlar: mesleğinde üst seviyeleri hedefleme (kariyer), yeni yetenekler edinme (öğrenme), karşılıklı sosyal ilişki (sosyal etkileşim), negatif hislerden uzaklaşma (koruma), kişinin kendisini yetiştirmesi (arttırma) ve toplum yararına olan değerler (değer) kavramlardır. Bunlar arasından sosyal yanlısı değer güdüsü gönüllülük üzerinde etkili ve gönüllülükle tam olarak alakalıdır. Çünkü bu kavram, diğer insanlara gönüllü olarak faydalı olmak adına muhtaç kişiyle ilgilenmeye odaklı değerlerin tasvip edilmesini ifade eder (Carlo ve diğerleri, 2005, ss. 1294-1295).

GİE, gönüllü faaliyetlerin temelindeki itici gücün belirli bir noktaya kadar net açıklanabileceği ve ölçülebileceği üzerine kurulmuştur (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1519). İçerikle ilgili altyapı önderliğinde kişilerin gönüllü faaliyetlerde bulunduklarındaki zamana ilişkin tutum çeşitliliği ankette bulunan maddelere eklenerek gönüllüğün gönüllü olan kişileri etkilemesi konusu incelenmiştir (Omoto ve Snyder, 1995, s. 677). Snyder (1993) tarafından kuramsal arka planı oluşturulan esas toplum yararına olan davranışlar bu tarz davranışların hizmet ettiği göreve ya da amaca yoğunlaşır (Aktaran: Penner, 2002, s. 458). Bu sebeple yardımsever faaliyetlerde bulunan organizasyonların parametreleri bireysel olarak yapılan yardımdan daha değerli olarak görülür (Penner, 2002, s. 449). İşlevselci yaklaşım kısaca şu şekilde özetlenebilir: Kişiler kendileri açısından değerli olan gereksinim ve motivasyonlarla dolu bir halde kurumlara giderler ve gönüllü çalışma görevleri bu gereksinim ve motivasyonları gerçekleştirmek adına imkânlar sunar veya sunmaz (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 33).

Unger, (1991), kişilerin gönüllü olmak adına sadece bir nedenlerinin olmadığı birden çok etkenin rol oynayabileceğini ifade etmektedir. Cnaan ve Goldberg-Glen, (1991) e göre bu akademisyenler çoğunlukla gönüllülüğün birden fazla işlev ya da boyuta toplanabilen (özgecil, araçsal, özgüven, sosyal ve başka amaçları da içerecek şekilde)

çoklu güdüleri gösterebileceğini belirtmişlerdir (Aktaran: Tschirhart ve diğerleri, 2001, s. 424).

Frisch ve Gerrard, (1981) in çift taraflı modelinde kişilerin diğerleri (özgecil güdüler) ve ego (benlik-egoist güdüler) için endişeler üzerine gönüllü olma konusunda motive olduklarını farz eder. Clary ve Snyder (1991)'e göre, gönüllü işlevsel yaklaşımın ana unsuru gönüllülüğün kişisel güdülerin yerine getirilmesine bağlı olmasıdır (Aktaran: Greenslade ve White, 2005, s. 167). İşlevselci kuramlaştırmanın en belirgin niteliği, aynı tutum ve davranışların ayrı kişilerde ayrı GİE fonksiyonunu harekete geçirebileceğidir. Şöyle ki işlevsel teori tutum ve davranışların kökeninde bulunan güdülerin pek çok türü olduğunu gösterir. Bu da akademisyenlere kişilerin motivasyonlarının hangi yollarla farklılaştığı hakkında bilgi sağlayarak tutum ve davranışlarının açıklaması konusunda önemli detaylar verebilir (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 26). İşlevsel gönüllülük analizinin temel iddiası, dışardan bakıldığında benzer görünen davranışlarının şu özellikleri taşımasıdır: İçte yatan nedenlerin birbirinden çok farklı güdülenme ya da isteklendirme davranışları göstermesi ve gönüllülüğün gerçekleştirdiği işlevler için yardımda bulunmayı harekete geçiren ve devamını sağlayarak önemli olaylara etki ederek kendisini ortaya koymasıdır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1517).

Clary ve diğerleri, (1992)'nin çalışmasına göre gönüllü aktiviteleri dışardan bakıldığında aynı gibi görünebilir. Ama bunlar değişik gereksinimler ya da amaçlar aracılığıyla güdülenebilirler. Kimi bilim insanları gönüllülük açısından iki ana güdünün var olduğu fikrini ileri sürmüşlerdir. Bunlar: kişinin kendisiyle alakalı olan ya da araçsal faydaları tatmin etmek ve başkalarıyla alakalı ya da özgecil faydaları tatmin etmektir (Aktaran: Story, 1992, ss. 3-4). geliştirmesini sağlamak, kendisini kötü hissetmesini engellemek, diğer insanlara Başka bilim insanları ise gönüllülükle alakalı yaklaşımlara şu şekilde katkılar sunmuşlardır: Kişinin kendisine olan saygısını arttırmak, bireyin iş hayatında yükselebilmesi için ona güzel fırsatlar sağlamak, yeni insanlarla tanışmasını sağlamak, farklı yetenekler yardımda bulunma fırsatı vermek, bireyin gerekli olduğu hissini vermek, boşluk hissinden kurtulmak, dini vecibelerini gerçekleştirmek ve diğer hedeflere ulaşmaya çalışmak vb. birçok detaya değinmişlerdir (Örn. Omoto ve Snyder, 1995) (Tschirhart ve diğerleri, 2001, s. 424).

İşlevsel bakış açısı kişisel motivasyon faktörlerinin dış ortamdaki şans, elverişli durumlardan ya da faktörlerden etkilendiği şeklindeki yaklaşım biçimiyle ilgili olduğunu ve bundan etkilendiğini ileri sürmektedir. Daha önceki deneysel çalışmaların gönüllülük faaliyetlerinde çalışanların işe alınmada etkili olduğu ya da kişisel tatmin, kişisel memnuniyet duygusunun verdiği hazla mutlu olma şeklinde ortaya çıktığı ayrıca gönüllülük faaliyetinin bireysel fayda sağlayan veya bireysel olarak olumlu ruh haline bürünmelerine katkıda bulunduğu ölçüde gönüllülük bilincini yükselttiği ve devamını sağlamaya yönelik gönüllü faaliyetlerinde bulunacakları sonuçlarına ulaşılmaktadır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518).

GİE'nin sosyo-psikolojik fonksiyonları olan değer, anlayış, kariyer, sosyal, koruyucu ve geliştirme kavramları tarafından gönüllü faaliyetlerine akla yatkın olarak katkıda bulunması dolayısıyla oluşturulmuştur (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1519). Bu maddelerin açıklaması aşağıda yer almaktadır.

2.1.3.1.1. Değer (Özgecil Kaygı)

Gönüllülüğe katılımın hizmet edebileceği işlevlerden birisi gönüllülüğün kişilerin diğerlerinin özgecil ve insani endişelerle ilgili değerleri belirtme fırsatı sunan olanaklara yoğunlaşmasıdır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1517). Bütün gönüllülük eylemleri özgecilik olmadığı gibi bütün özgecil eylemler gönüllülük olarak adlandırılamaz. Ama bu iki yapı arasındaki ilişki o derece kuvvetlidir ki bir kavram olmaksızın diğer kavrama değinilemez (Haski-Leventhal, 2009, s. 271). Finkelstein (2007)'ın çalışmasının sonuçlarına göre daha memnun gönüllüleri güdüleyen etmen, gönüllülerin istek ve özgecil değerlerini insanların hizmetinde kullanma becerisidir. Hoye ve diğerleri (2008) spor kulübü topluluklarında gönüllü olarak bulunma ve devam etme niyetlerini araştırdıkları çalışmasında öncelikle özgecil amaçlarla hareket eden kişilerin araçsal sebeplerle güdülenen kişilere oranla söz konusu topluluklarda gönüllülüklerini sürdürme olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2.1.3.1.2. Anlama (Öğrenme, Beceri Kullanma)

Gönüllülüğün bir diğer fonksiyonu gönüllülüğün farklı şeyleri öğrenmeye fırsat sunması ve gönüllü olunmadığı sürece kazanılamayacak bilgi ve yetenekleri öğrenme olanaklarını sağlamasıdır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518). Bandura (1986) ya göre direkt tecrübeyle gelen bütün bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğrenmelere kişilerin

eylemlerini ve onlar açısından sonuçlarını gözlemleyerek dolaylı olarak ulaşılabilir (Aktaran: Bandura, 1999, s. 31). Örnek olarak, en fazla anlama (öğrenme) fonksiyonu aracılığıyla güdülenen bir birey, yeni kişilerle ilgili bir şeyler öğrenme şansları sunan bir gönüllülük işinde çalışmaktan kendileri açısından yeni olma durumu daha az olan bir işte çalışmaya kıyasla daha memnun olacaktır (Snyder ve diğerleri, 2000, ss. 17-18).

2.1.3.1.3. Sosyal Etkileşim (Sosyalleşme)

Gönüllülük diğer insanlarla olan ilişkilerle alakalı motivasyonları belirtir. Aynı zamanda bireyin yakınlarıyla bir arada olması ya da değer verilen kişiler tarafından pozitif algılanan bir etkinlikte bulunması adına kişiye şans sağlayabilir (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518). Freud (1920)'un '' *Psikanalize Genel Giriş* '' çalışmasında, çocukların kendilerini önemsediklerini ve diğer insanları önemsemek, sevmek için sosyal ortamlara çıkmaları gerektiğini ayrıca diğerlerini önemsemeyi sadece bu vasıtayla algılayabileceklerini ifade etmiştir (Aktaran: Haski-Leventhal, 2009, s. 274). Gallarza ve diğerleri (2013)'ne göre gönüllülük, etkinlik yönetiminin uzun süreli planlanması ve faaliyete geçirilmesi stratejilerinde sosyal gelişim aracılığıyla kendini diğer bireylere yardımcı olmaya adamayla ilgili sezgileri barındırması olarak ifade edilebilir (Aktaran: Lee ve diğerleri, 2013, s. 273).

2.1.3.1.4. Artırma (Kişisel Gelişim)

Gönüllülük, benlik kavramının koruyucu proseslerden daha ziyade duyguyla olan ilişkisinin işaretlerinden oluşmaktadır. Carlson ve diğerleri (1988)'nin yaptığı araştırmalara göre bireylerin gönüllü faaliyetinde bulunmaları, yardımcı olma istekleri kişilerin psikolojik durumları ve bireysel olarak içinde bulundukları ruh durumuna göre iyilikseverliği etkilediği anlaşılmıştır (Aktaran: Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518). Cunningham ve diğerleri (1980)'in yaptıkları araştırmada pozitif ruh hali durumunda kişiler bu duyguyu devam ettirmek ya da bu duygunun artmasını sağlamak amacıyla yardım etmeyi aktifleştirirler. Ayrıca Anderson ve Moore (1978), bazı kişilerin kendilerini geliştirme ve özgüvenlerini arttırmayla ilgili kişisel memnuniyetlerinin oluşması amacıyla yardım faaliyetlerinde bulunduklarına belirtmiştir (Aktaran: Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518). Johnson ve diğerleri, (1998) nin çalışmalarında kalıcı bir şekilde insanların sosyal sermayeleri (kendini geliştirme ve okuma gibi) ile gönüllülüğe eğilimlerinin kuvvetli olarak ilişkili olduğunu bulmuşlardır (Aktaran:

Wilson, 2000, ss. 232-233). Gönüllülük kavramında benliği yükseltmenin/geliştirmenin önemi irdelendiğinde gönüllü kişilerle bağıntılı motivasyonlarla ilgili çalışmalar, incelenen ana güdüler sebebiyle özgecil ve bencil tarafları birlikte analiz etmesi durumu değerlendirmelidir (Lee ve diğerleri, 2013, s. 276). Treuren (2009)'e göre, gönüllülüğün özgecil motivasyon yüzü ile bencil yüzü/tarafı kıyaslandığında özgecil motivasyon yüzü kişilerin kendini ilerletmeye, yükseltmeye yoğunlaşan içsel boyutla alakalı olduğunu belirtmiştir. Özgecil motivasyonlar, ' gönüllü olan kişiler kendileri açısından yapılması gereken doğru davranış şekli olması nedeniyle başkalarına yarar sağlamak ister ve bu sayede kendilerini öncekine nazaran daha iyi hissederler şekilde tanımlanabilir (Aktaran: Khoo ve Engelhorn, 2011, s. 35).

2.1.3.1.5. Koruyucu (Olumsuz Duygulardan Koruma)

Dikkat çeken bir diğer gönüllülük güdüsü bireyin imajıyla ilgili hissettiği kaygıdır (Carpenter ve Myers, 2010, s. 914). Beşinci fonksiyon temellerini fonksiyonel gönüllülük faaliyetleri hakkında düşüncelerin, görüşlerin bütünü, bireysel ben merkezcil güdülenme ile ilgili genel alışkanlıklar, düşünce veya endişelerin neler olduğunu yakından izler**.** Katz (1960)'a göre, ego savunma düşüncesiyle ilişkili olan bu motivasyon, kişilerin başkalarından daha şanslı ve kendi bireysel sorunlarının üstesinden gelen kişiler olmaları dolayısıyla egoyu olumsuz ego özelliklerinden muhafazaya odaklanır ve gönüllülük durumunda, suçluluk duygusunu minimuma indirgemeye yardımcı olabilir. Cnaan ve Goldberg-Glen, (1991)'e göre, gönüllülüğün arkasındaki itici gücün ne olduğu onun bu zamana kadar en fazla araştırılan kısmıdır. Yazarlar bencillik ile gönüllülük alanındaki literatür boşluğunu doldurmayı amaçlamışlardır (Aktaran: Haski-Leventhal 2009 s. 280).

2.1.3.1.6. Kariyer

Gönüllülük eyleminin güçlü tahmincileri; değer, kariyer, sosyalleşme ile anlayış fonksiyonu olmuştur (Greenslade ve White, 2005, s. 158). Gönüllülüğün sunduğu bir diğer işlev ise gönüllü faaliyetlerde bulunmanın kişilere mesleki hayatı üzerine olumlu fırsatlar sunmasıdır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1518). Mesela, belirli bir kişi açısından en hayatı fonksiyonu ya da fonksiyonları belirleyebilmek bu taktiği en mantıklı hale getirecek olmasına karşın belirli insan toplulukları açısından ne tarz fonksiyonların en hayati olduğuyla ilgili bir hayli doğru öngörülerde bulunulabilir.

Smith ve diğerleri, (1956) gönüllülüğün kariyer sebebini ilk olarak benmerkezci olarak yorumlamışlardır (Aktaran: Briggs ve diğerleri, 2010, s. 65). Briggs, (2010) araştırmasında, gönüllülük ile ilgili 2 farklı akıl yürütme sürecinin gönüllü olan bireylerin sosyal yanlısı tutum gelişimiyle ilgili etkisini değerlendirmektedir. Çalışmada özel olarak başkaları (yönelimli) odaklı akıl yürütme AHO ve ACO ya yönelik tutumla ilgili kariyer motivasyonlarını barındıran ben merkezli akıl yürütme ile kıyaslanmaktadır. Kariyer bazlı fikirler genç kuşak açısından daha baskın olabilir bu sebeple kariyerle alakalı fonksiyonel endişelerin gönüllü çalışma aracılığıyla hangi yöntemlerle karşılanabileceğini ifade etmek için hedef kitlesi bu topluluk olan cezbedici bir kampanya hazırlanabilir (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 17).

Toparlanacak olursa Clary ve diğerleri, (1998) nin belirttiği gönüllülük sebeplerinin bir diğeri benmerkezci (odaklı-yönelimli) yaklaşımdır. Bunlar ise şu şekilde sıralanabilir. Gönüllü olma sayesinde yeni öğrenme tecrübeleri ‘’anlama’’ fonksiyonunun ortaya çıkmasına, ‘’sosyal’’ işlev bireylerin çevresindeki kişilerle beraber olmasına, ‘’koruyucu’’ işlevi bireyin kendi benliğini kötü hislerden, düşüncelerden uzaklaşmasını ya da kötü hisleri minimuma indirmesine ve son olarak ‘’geliştirme’’ işlevi, bireyin benliği ve yeteneklerini arttırması için pozitif faydalar sağlamasına sebep olur. Briggs ve diğerleri, (2010), çalışmalarında başkaları merkezli gönüllülük yapıları ve sebeplerinin ben merkezli gönüllülük yapıları ve sebeplerine kıyasla daha fazla etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Oluşturulan envanteri uygulama noktasında yararlanılan anketörler zaten gönüllü olarak faaliyet gösterdikleri ve bu durumun sonucu olarak gönüllülüğe güdülenmiş oldukları ve değişik gönüllü kurumlarda etkin rol oynadıkları için GİE’nin gönüllülükle ilgili ilişki seviyesinin motivasyonlarını aktifleştirmesi olasıdır (Clary ve diğerleri, 1998, s. 1521). Araştırmaya yardımcı olan konuları değerlendirmek adına gönüllülüğün sunduğu fırsatlara ek olarak üzerinde çalışılan inceleme kişilik, güdülenme ve toplumsal davranışla alakalı olan daha geniş bir alana yayılan kuramsal konuları ele alabilir. Oluşturulan modelde güdülenmenin gönüllülüğün zaman dilimini ve algılanan tutum farklılıklarını etkilediğine ulaşılmıştır (Omoto ve Snyder, 1995, s. 684). Bu sebeple gönüllü olma durumu değişik bir yardım, iyilik şekli olmakla birlikte kişilik ve toplum psikolojisinde türlü endişelerle çelişmeyen ana motivasyonları taşıyabilir (Omoto ve Snyder, 1995, s. 674). Kısaca gönüllülük kavramıyla ilgili olarak

geçmişte yapılan çalışmalarda gönüllü olan kişilerin motivasyonları değişik konseptlerde analiz edilmiştir (Lee ve diğerleri, 2013, s. 278).

Kişiler açısından etkili motivasyon türünün tercih edilmesi sadece işle ilgili tatmin açısından değil daha kaliteli bir performans açısından da etkili olabilir (Snyder ve diğerleri, 2000, s. 20).

Smith ve Nelson (1975)'ın araştırmalarında, gönüllü olma ile uyumlu olma özelliği arasında dikkate değer olumlu bağlantılar olduğuna işaret edilmiştir (Aktaran: Carlo ve diğerleri, 2005, s. 1294). Burke ve Hall (1986) da aynı şekilde dışadönük olma kavramı, sosyal olma, girişken olma, güzel duygular, samimiyet ve etkinlikle bağlantılı bulunup bu kavramın gönüllü olmayı tahmin ettiğine değinmişlerdir (Aktaran: Carlo ve diğerleri, 2005, s. 1294). Gönüllülük çoğunlukla geniş çaplı sosyal etkileşimi zorunlu kıldığından bu kavram bilim insanları tarafından dışa dönük olmak ile ilintili olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple bu araştırma için bir toplumsal eylem olan gönüllü olma davranışı ile bariz bir şekilde bağlantılı olan kişilerin uyumlu olma ve dışa dönük olma gibi bireysel özellikleri arasında bağıntılara yönelik varsayımlarda bulunulmuştur. Yazarlar, özel olarak, uyumlu olma ve dışa dönük olmanın gönüllü olma eylemiyle pozitif yönde bağıntılı olacağı doğrultusunda varsayımda bulunmuşlardır (Carlo ve diğerleri, 2005, s. 1294). Birinci sırada, gönüllü olma ile bağlamsal olarak ilişkili olan uyumlu olma ve dışa dönük olma gibi özellikler gönüllü olma davranışıyla kavram olarak vicdan sahibi olma ve tecrübe etmeye açık oma gibi özelliklerden daha kuvvetli olarak bağlantılı bulunulmuştur. İkinci sırada, toplum yanlısı değer motivasyonu uyumlu olma veya dışa dönük olma ve gönüllü olma arasında bulunan ilişkilere bazı parçaları ya da tamamı aracılık etti. Üçüncü sırada, dışa dönük ve uyumlu olma, toplum yanlısı değer güdüsünde etkili olmak amacıyla birbirlerini etkilemişler ve böylece gönüllü olmayı tahmin etmede başarılı olunmuştur. Elde edilen sonuçlar, toplum yanlısı değer güdülerinin, özelliklerin gönüllü olmayla ilgili etkisini bazı yönlerden açıklama imkânı olan İşlevsel Yaklaşım Teorisini savunanlarla uyumludur (Carlo ve diğerleri, 2005, ss. 1301-1302).

STK ya da kar amacı gütmeyen kuruluşlar gönüllülük ve gönüllülük niyeti esasına göre hareket ederler. Bu açıdan gönüllülük ve gönüllülük niyeti kavramları STK kavramı ile yakın bir ilişki içindedir. Çalışmada bu iki kavram ayrı ayrı ve birlikte değerlendirilmektedir.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Engellilere Yönelik STK'lar

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) değişik tanımları bünyesinde barındırır. Genel olarak STK kavramı tercih edilirken bu terim yerine kâr amacı gütmeyen kurumlar veya gönüllü ve sivil toplum kurumları gibi terimler de kullanılabilir. Pek çok koşulda ayrı tanımlamaların tercih edilmesi tanımlanan kavramı ve analitik kesinliği yansıtmamaktadır. Bu durum STK'ları tanımlamak yerine STK'larla ilgili kafa yormanın ortaya çıktığı değişik kültür ve tarihlerin bir ürünü olarak meydana gelir (Lewis, 2010, s. 1).

2.2.1. Sivil Toplum Kuruluşu (STK)

Gönümüzde, gönüllü olmanın başlangıç sebeplerinin neler olduğunu anlamak bununla birlikte sosyal yanlısı tutumların önde gelen sebeplerini anlamak için mesela diğer insanlara yardımcı olma ve hayır kuruluşlarına karşı tutumlar gibi ilave çalışmalara gereksinim duyulur. Bu tarz tutumlar bir gruptaki sosyal sermeye olarak değerlendirilir (Briggs ve diğerleri, 2010, s. 62). Yardımda bulunma davranışı hayır kurumu perspektifinden incelenirse aşağıdaki gibi bir tanıma ulaşılır. Yardım davranışı, karşılığında ya minimum bir beklentiye girilen ya da hiçbir karşılık beklenmeden gerçekleştirilen yardım veya yarar elde ederek ihtiyaç sahibi bir başkasının iyiliğini arttıran davranıştır (Bendapudi ve diğerleri, 1996, s. 34).

Kovach ve diğerleri (2003)'ne göre, STK'larla ilgili bir STK ya ait olan genel tanım STK'ların muhtaç durumda olan kişi ya da toplulukların hayatlarına ferah getiren, hayatlarını kolaylaştıran bir kurum olduğu yönündedir. Bunun yanında milletlerarası toplantılarda ekonomik menfaatleri ya da sendikalarından doğan haklarıyla ilgili görüş belirten onların haklarını koruyan topluluklar şeklinde de faaliyet gösterirler (Aktaran: O'Dwyer ve diğerleri, 2005, s. 20).

Bennet (1980)'a göre, genişlemesini hızlı bir şekilde devam ettiren STK teriminin farklı tanımları yapılmaktadır (Aktaran: Kim, 2000, s. 598). Weisbrod (1988)'e göre vergi kanunlarının KAGK'ları, yardımseverlik ya da iki taraflı birbirine fayda hedefleri için bir araya gelmiş kurumlar olarak nitelediğini ifade eder (Aktaran: Smith, 1991, s. 147). Bu açıdan bakılırsa ABD deki vergi yasası bir yandan kamu faydasını (hayırsever) bir yandan da üyelerinin faydasını (karşılıklı fayda) alt bölümlerini var sayıyor. Bu iki bölüm, büyük bir kesimin günümüzde üçüncü, bağımsız ya da kâr

amacı gütmeyen (sektör) olarak da adlandırdığı ama konsept olarak gönüllü sektör şeklinde de bilinen adıyla değerlendirilebilir (Smith, 1991, s. 147).

Sektörlerin var olan tanımları devlet, ticari amaç gözetmeyen, iş ve kimi zaman hane halkı sektörünü kapsamaya meyillidir. Fakat ticari amaç gözetmeyen işkolu katlanarak çoğalan bir biçimde, özel ürünler ya da getiri yerine kamu faydası ya da kamuya fayda gözeten kâr amacı olmayan kuruluşlar şeklinde tanımlanabilirler (Smith, 1991, s. 137).

Blau ve Scott (1962)'in tanımlamalarına göre, STK'lar ait oldukları örgüt içindeki bireylerin birbiriyle olan ilişkilerini bazı kurallar dâhilinde yürüten ve yönlendiren daha önce belirlenen amaçlara erişmek için oluşturulmuş resmî kurumlardır (Aktaran: Kim, 2000, s. 598). Bir diğer tanım STK'ları devletten bağımsız olan özel kuruluşlar olarak tanımlar. Toplumdaki bireylerin menfaatlerinin yöresel savunucusu olan STK'ların bu 'hükümete ait olmayan' rolünün yanında devletin sorumluluk anlayışıyla hareket ederek kamu hizmetleri sunmaları konusunda talep artışları yaygınlaşmaktadır (Kim, 2000, s. 598).

Anheier ve Seibel (1990)'in tanıma göre ise STK'lar kazanç elde etmek için kurulmamışlardır. Bulundukları piyasadaki maddi kaynakları kazanç elde etmek amacıyla denetlemek yerine simgesel mükâfatlar için ayırma ve yönlendirme çalışmaları yönleriyle diğerlerinden ayrılan kuruluşlardır. Smith ve diğerleri, (1972) ne göre gönüllü sektör yalnızca genel olarak bir kazanç sağlamayı önemsememekle yetinmez bununla birlikte ya normalin altında bir ücrete ya da hiç para almadan çalışmaya razı olan kişilerden meydana gelir. Gönüllülükte çalışmanın karşılığı bir çeşit çalışmaya gönüllü değer anlaşması olarak verilir (Aktaran: Smith, 1991, s. 146). Kimi, net bir şekilde bir yardım kuruluşunun bağışçılardan gelen katkıların pazarlama ve halkla ilişkilere hiç pay ayırmadan hemen hemen hepsinin hayırsever aktivitelere verilmesi gerektiğini düşünebilir (Bennett ve Savani, 2004, s. 181).

Kimi STK'lar kendilerini, genellikle seslerini duyuramayan, haklarını savunmada yetersiz kalan kişi ya da gruplarından bir kısmı adına hareket eden ve onla için fikir belirten topluluklar olarak görürler (O'Dwyer ve diğerleri, 2005, s. 24).

STK terimi bir kamu kurumu olmaması ve kar getiren bir kuruluş da olmaması yönleriyle diğer kuruluş ve organizasyonlardan farklılık gösterir. STK tanımının çok geniş bir yelpazesinin olması onu kimi analizlerde kullanılamaz bir hale getirir. Bu

sebeple STK'ların kurumla ilgili ana özelliklerinin net bir şekilde ortaya konulması elzem görünmektedir (Kim, 2000, s. 598). Bir STK'yı net bir şekilde tanımlamak için onu hangi kavramların meydana getirdiğini bilmek gerekmektedir. STK net olmadığı sürece onu analiz etmek hiç de kolay olmaz. Çünkü STK'lar küçücük gruplardan devasa resmi kuruluşlara değin farklılaşan ve kalıplara sığmayan türlü organizasyonlar topluluğudur (Lewis, 2010, s. 2).

INCORE'un (kuruluş yeri İrlanda olan Uluslararası Çatışma Araştırma Enstitüsü) Yerel Uluslararası Öğrenme Projesi, Kuzey İrlanda'da Ağustos-Kasım 2004 döneminde etnik köken, cinsel eğilim ve engellilik odaklı grupların müşterek tecrübeleri eşliğinde oluşturulan STK'larla ilgili bir ön çalışma yapılmıştır (Lewis, 2005, s. 71). Bu rapora göre çalışma sonuçlarındaki etkili bilimsel sonuçlar ve tavsiyeler kısaca yer verilmiştir. Araştırma etnik köken, cinsel eğilim ve engellilik konularında yoğunlaşan STK'ları kıyaslamanın ne kadar önemli olduğu görüşüyle başlar (Lewis, 2005, s. 72). Yapılan bu ön çalışmada ulaşılan tüm STK'lar, konularıyla alakalı olan grupların daha refah bir seviyeye getirilmesi amacıyla çalışır. Bunu gerçekleştiren Kuzey İrlanda da bulunan geniş çaplı gönüllü sektör bu kuruluşlara örnek verilebilir. Bu kuruluş da sosyal bir gereksinim olan dezavantajlı grupların iyiliği için savaşma ve eşitsizlik konularında önemli görevlere sahip olmakla birlikte sosyal hayattaki olumlu olan gönüllü olma gayreti, adil olma, sosyal hayatta kaygı gibi birçok konuyla ilgilenir. Herkesin hayat standartlarını güzelleştirebilmek amacıyla güç ve bir hayale sahip olma adına bir işe para yatırma ihtiyacı ve bu işi yapmak için hevesli olmak gibi birçok faaliyet gösterirler (Lewis, 2005, s. 73).

Kuzey İrlanda'da faaliyet gösteren bu kendine özgü topluluklarla birlikte hareket eden STK'lar, toplumda yer alan başka insanların erişemeyeceği kesimlerine erişir. Bünyesinde bulunan grupların zihnen, sezgisel ve fiziksel sağlıklarının gelişmesine katkıda bulunurlar. İlişkili gruplarla birlikte faaliyette bulunan STK'lar kişiler ve grupların donanım sahibi olması yönünde özendirici çalışmalar ya arlar. Eyleme geçme noktasında ve sosyal hayata katılma çabasında bilgi, yetenek ve hünerlerini geliştirmeleri doğrultusunda onlara cesaret verirler (Lewis, 2005, s. 73). Dahası böyle çalışmalar, KAGK'ın eşsiz mali desteklerini yani hayır amacıyla para, zaman ve gereç yardımlarını da gözler önüne sermektedir (Ridder ve McCandless, 2010, s. 128).

Gönüllülük konusunda kaygı veren durum, gönüllü olmayı devamlı olarak yardımcı olmak şeklinde algılamak ve gönüllü kuruluşların kendi üyelerinden belirli bir zaman dilimini ya da belirli bir süreyi kapsayan (Örn: 6 ay) taahhütte bulunmalarını beklemeleri ile odaklandıkları noktanın gönüllülerin aktif ve verimli bir biçimde geçirdikleri zaman konusudur (Omoto ve Snyder, 1995, s. 673). Pearce, (1993b)'a göre gönüllülerin gönüllü etkinliklerinde zaman harcadıkça diğer insanlara yardımda bulunma konusundaki güdülerinde bir azalma görülebilir (Aktaran: Tschirhart ve diğerleri, 2001, s. 424).

2.2.2. STK'larının Görev ve Sorumlulukları

STK'ların üzerine düşen çeşitli görevleri vardır ve çeşitli gruplar içerisinde benzersiz biçimlere sahiptirler. Nihayetinde STK, çözümlemeli (analitik) bir grup olarak kompleks bir yapıdır. Örneğin STK'lar kâr amacı gütmez ve yönetilmesinde hükümetler söz sahibi değildir. Buna karşın devletten yüksek tutarlarda fon alan STK'ların yanı sıra hiçbir maddi destek almayıp varlıklarını sürdürmek adına getiri sağlamaya çalışan bazı STK'lar da bulunmaktadır (Lewis, 2010, s. 2). Apaydın (2011) çalışmasında, kâr amacı gütmeyen organizasyonların birçok ülkenin ekonomisi ve ilerleyebilmesi için sosyal açıdan çok önemli bir unsur olduğunu ifade eder.

Lewis (2005)'e göre STK'lar, kısıtlayıcı ve ötekileştirici tutum ve davranışlara, adil olmayan güç durumlarına ve eşit olmayan yaşam olanaklarına karşı savaşmada etkili bir görev üstlenmektedir.

Yardım kuruluşları, etki altına aldıkları birtakım öncü değişkenler vasıtasıyla yardım etme eyleminde değişiklik sağlayabilir. Yardım kuruluşları, kendi reklamlarını yaptıkları davetlerde yardım kuruluşunun etkili olma konusundaki ve muhtaç kişinin bağışçıya benzer nitelikler taşıma durumuyla ilgili imajlarını içeren parametreler barındırabilir. Ayrıca etkinliklerle istenilen yardım türünün özelliklerini yönetebilirler. Bunlar bağışçının vermeye razı olduğu zaman, para ve kan vb. değişkenleri içerir (Bendapudi ve diğerleri, 1996, s. 36). Bendapudi ve diğerleri, (1996)'ne göre yardımda bulunma davranışının sonuçları kendi içerisinde farklılık arz eder. Birinci olarak ihtiyaç sahibi açısından net sonuç kişinin ihtiyacının ortadan kalkıp kalkmamasıdır. Bir diğeri ise yardım kuruluşu açısından çıktıları bulunmasıdır. Bu sonuçlar oluşan yardımın, yardım kuruluşunun elde ettiği başarı düzeyini ortaya koyması ve önündeki

süreçlerde isteklerin düzenlenmesinde dönüt elde ederek entegrasyonuna katkıda bulunmasıdır. Üçüncüsü ise yardımda bulunan kişinin bir yakını olmamasına karşın muhtaç kişinin halkı lehine kültürel ve maddi açıdan fayda sağlanabiliyor olmasıdır. Ayrıca bu durum yarış içindeki yardım kuruluşlarının sayısı ve genişleme yeteneğini de etkileyebilir. Son durum ise kişisel bağışta bulunan birey açısından sonuçlarının bulunmasıdır. Yapılan iyiliğin kademesi bağışta bulunan kişinin önündeki süreçte var olan algısını, motivasyonlarını ve becerilerini etki altına alabilir (Bendapudi ve diğerleri, 1996, ss. 36-37).

Gönüllülük faaliyetinde bulunan organizasyonlar, gönüllü olan bireylerin neden gönüllü oldukları konusundaki sebeplerini ortaya koymaları ya da kişileri gönüllülüğün devamlılığıyla ilgili günlük etkinliklerinde birleştirmek için çabalamaları açısından özendirici olabilir (Grano ve diğerleri, 2008, s. 322).

STK'ların yüksek hesap verebilirlik isteğinden etkilenmeleri dolayısıyla minimum kaynakları yönetme görevini yerine getirdiklerini düşünerek olası bütün yardımlara gereksinim duydukları söylenebilir (O'Dwyer ve diğerleri, 2005, s. 24).

2.2.3. STK'ların Tarihçesi ve Gelişimi

STK örgütlerinin çoğalması ve dünya çapındaki konularda katılımının göze çarpan artışı 1980'li yılların başlarına rastlar. STK'ların tüm dünyada yükselmesinin işareti olarak küresel boyutta yapılan toplantı ve kongrelerde adlarının daha sık geçmesi sayılabilir. Toplumun faydasına olan yönelim, belli başlı milletlerarası STK'ların yaygınlaşması ve STK'ların değeriyle de güzel bir biçimde örnek gösterilmektedir. Ek olarak uluslararası STK'ların miktarı ve bu STK'ların üye sayıları tüm dünyada oldukça hızlı bir artış göstermiştir (Kim, 2000, s. 598).

Geçen on beş sene içerisinde İngiltere de hayırseverlik için kaynak toplama işi çoğunlukla amatör ve gönüllülük esaslı bir uygulamayken yarışçı ve ustalaşmış olarak idare edilen bir pazarlama etkinliğine evrilmiştir. Gelişimin bu şekilde olmasında iki faktör etkili çıkmıştır. Bunlardan ilki hayırseverlik sektörünün kendi içerisinde ve diğer kurumlar arasında yükselmekte olan yarışmacı gücüdür. Diğeri ise pazarlamanın, varlığı duyularla algılanabilen ürün ve tüketici platformunun sınırlarını aşarak hayır kuruluşları gibi kâr amacı gütmeyen organizasyon eylemlerini kapsayarak

büyütülebileceği ve büyümesi gerektiğiyle ilgili çoğalan akademik bilinçlenmedir (Schlegelmilch, 1988, s. 31).

Sonuçta, STK kesiminin, toplumun STK etkinliklerinde, özel olarak kamu mallarının elde edilmesinde lazım olan ahlak, apolitik eğilim, mesleki güç gibi etkili nitelikleri iyileştirme gerekliliği vardır. Fakat kamuoyu, konuyu yakından takip eden ilgili taraftarları, uzmanı oldukları konuyla ilgili yetkili tek güç olarak gördüklerinde, onları kamu ve özel sektör bazında zorlayıcı bir güç odağı olarak görmeye başlayacak, eylemlerini destekleyerek gerçekleştirdikleri lobi/propaganda faaliyetleri aracılığıyla güçlü bir kamuoyunun oluşturulması sağlanacaktır. STK'ların yasal olarak tanınırlığının sağlanması konusunda mesleksel yeterlilikleriyle birlikte kamu ve özel kesim açısından özgür olarak belli bir kesimin haklarını yasal bir biçimde korumayla görevli etkinliklerde bulunması başka bir önemli arka plandır (Kim, 2000, s. 607).

STK sektörünün nitelik ve ölçü olarak büyümesiyle birlikte günümüzde faaliyete geçen kimi temsili STK, politik süreç boyunca bu yönde önemli katkılar sunmuşlardır. Bu faaliyetler demokrasinin güçlenmesinde önemli geri dönüşler sağlamıştır (Kim, 2000, s. 604).

KAGK'ların var olan maddi ve ticari kuramları, gönüllü davranışların kâr amacı taşıyan sektörle geniş ve önemli birtakım kötülemelerin üzerine kurulmuştur. Bu kötülemeler kişilere KAGK'ların ne olduklarından ziyade ne olmadıklarıyla ilgili bilgi vermektedir (Lohmann, 1989, s, 367). Dahası gönüllü kavramı sektörle ilgili pozitif bir anlam içerirken kâr amacı gütmeyen kavramı ise kurumun içinde neyin olmadığını belirtir. Bu tanım da akıllara negatif bir anlam getirir.

Mesela KAGK, rekabetin baskın olduğu ve maddi, kâr amacı olmayan kurumlar oldukları ve halkın faydasına hizmet ettiklerini belgeledikleri takdirde sivil toplum kuruluşlarının ekonomik destekler almaları Amerika'da çokça karşılaşılan bir durumdur. İngiltere de Hristiyan kültürü, hayırseverlik kanununun evrilmesi aracılığıyla bilgilendirilen uzun bir gönüllülük ve gönüllü olarak çalışma geleneğinin ardından gönüllü organizasyon ya da hayırseverlik terimleri genel olarak tercih edilmektedir. Ancak İngiltere deki hayırseverlik durumu, bir STK'nın siyasi olmamasını gerekli görür. Bu sebeple OXFAM (Oxford Committee For Famine Relief-Oxford Kıtlıkla Mücadele Komitesi)'a insanı baz alması dolasıyla kayıtlı bir

hayır kurumunun resmi pozisyonunda (ilgili vergi üstünlükleriyle beraber) yer almasına serbestlik verilirken, Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) bu konuda serbest değildir. Bunun nedeni UAÖ nün faaliyetleri Hayırseverlik Komisyon unca daha direkt siyasi olarak algılanmaktadır. Nihai olarak, ‘’STK’’ terimi uluslararası ya da gelişmekte olan ülke incelemeleriyle bağıntılı olarak tercih edilir. Bu durumun sebebi 1945 te BM (Birleşmiş Milletler)’in kuruluşuna dayanmaktadır; BM etkinliklerinde danışmanlıkla ilgili pozisyon verilen kimi uluslararası devlet harici organizasyonlara ‘’hükümet organizasyonu’’ ödülü vermiştir (Lewis, 2010, s. 1).

Lau ve diğerleri, (2011)’ne göre STK’ların yeterliliğini sorgulamak adına kilit noktalardan bazıları şöyle sıralanabilir: kurumsal yapı, çalışanlarının deneyimsizliği, uzman olmayan kişilerin işe alınması ve arkası olmayan mali kaynaklar (Aktaran: Hsu, 2014, s. 104). Etnik köken ve engellilik gibi konularda bir araya gelmiş grupların (STK’ların) ilerlemelerinde bazı eksiklikler de mevcuttur. Araştırma için ulaşılan kurumların çoğunluğu, kendi gruplarında içten gelen yetersiz bir güven hissi olduğunu belirtmişlerdir (Lewis, 2005, s. 82).

2.2.4. STK’ların Oluşum Amaçları

Kim (2000)’in araştırmasında sivil toplum örgütlerinin şimdiki durumunu ve ilerlemesini ve dünyadaki tüm STK’ların kendine özgü oluşumunu incelemeyi amaçlamıştır. Anheier ve Seibel (1990) in tanıma göre STK’lar kazanç elde etmek için kurulmamışlardır. Bulundukları piyasadaki maddi kaynakları kazanç elde etmek amacıyla denetlemek yerine simgesel mükâfatlar için ayırma ve yönlendirme çalışmaları yönleriyle diğerlerinden ayrılan kuruluşlardır. Kısaca STK’lar şekil olarak özel kuruluşlar olmalarına rağmen kendi öz yapısı itibariyle toplumsal faydası, hedefleri ve sunduğu etkinlikler bakımından kazanç amacı olmayan kamu sektörü dışındaki kuruluşlardır (Aktaran: Kim, 2000, s. 598).

İlave olarak STK’lar insan haklarına, çevreye, kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıklara, gelir dağılımındaki adaletsizliğe, kalkınmaya ve tüketici haklarının korunması gibi toplumsal konulara eğilirken hem de engelliler, evsizler, çalışmayan kişiler ve aile içinde istismara uğrayan kişiler gibi çeşitli dezavantajlara sahip topluluklara yaptıkları sosyal yardımlarla sosyal refah ve yaşanabilir hayat için gerekli faaliyetleri sunarlar. Rosenau ve Czempiel (1992), bu

sayede STK'lar dikkat çekici şekilde kamu mal ve hizmetlerinden yararlanılabilmesi açısından ' devlet olmayan yönetim niteliğine sahip seçenek sunan kuruluşlar şeklinde meydana gelirler (Aktaran: Kim, 2000, s. 599).

Bu nitelikleri itibariyle STK'lar demokratikleşmeye geçme sürecine yoğunlaşarak sadece sivil toplumu bilinçlendirip gelişmesini sağlamaya yönelik olarak değil kamu yararı ile sivil toplumun birbirini etkilediği politik ortaklarının artması yönünde çalışırlar. Bununla birlikte sosyal hayattaki dayanışma ve yaşam için elzem olan müşterek değerleri ve güven duygusunu sağlamaya yönelik olarak sivil katılımını oluşturma fonksiyonu için de çalışırlar (Kim, 2000, ss. 598-599).

Meydanlarda birlikte hareket etmenin maddi olarak kazanç getiren amaçları, dini görevleri yerine getirme, bilimsel çalışmalar yapma, iyilikseverlik ve yardımda bulunma, sanatsal yorumlamada bulunma ve son olarak gönüllü davranış topluluklarının başka pek çok istenen tasarılarını kapsayan ortak malların oluşturulması olarak sayılabilir (Lohmann, 1989, s. 374). Ortaklaşa terimi, hizmet kulüpleri aracılığıyla uygulanan (yerine getirilen) geniş çaplı ve birbirinden farklı birtakım gönüllü grup halinde gerçekleştirilen davranışın maddi kısmını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bunlar; bilimsel, sanatsal ve acemi spor grupları, siyasi ve toplumsal hareketler, felsefi ve dini topluluklar ve diğer topluluklardır (Lohmann, 1989, s. 373).

2.2.5. Kişilerin STK'larda Gönüllü Olarak Çalışmasını Sağlayan Faktörler

2.2.5.1.Ödül Beklentisi Görüşü

Üyelerin STK sektöründe daha yoğun mali olmayan motivasyonla ilgili altyapıyla son bulan çeşitli gereksinimlerinin, güdülerinin ve ödül seçeneklerinin varlığı açıktır (Ridder ve McCandless, 2010, s. 132). Bu sebeple deneysel argümanlar, KAGK katılımcılarının daha fazla mali olmayan bir meyil sergilediklerini, kar amacı güden sektör katılımcılarından daha ayrı gereksinimleri olduğunu ve organizasyona ileri seviyede aidiyetle kendisini gösterdiğini vurgulamaktadır (Ridder ve McCandless, 2010, s. 131). Bu görüşün aksine Rawls ve diğerleri, (1975) deneysel çalışmalarında, KAGK çalışanlarının sadece kişilikleri, güdüleri ve işle ilgili değerlerdeki ayrılıklar sebebiyle kar amacı güden kuruluşta çalışan kişilere göre değişik gereksinimleri olmadığını ifade ederler. Borzaga ve Depedri, (2005) ayrıca KAGK'larda çalışsan

kişiler, kar amacı güden organizasyonda çalışan kişilere göre çalışmalarından mali olmayan ödüller kabul etme ihtimalleri daha fazla olduğu için daha güçlü bir mali olmayan tutum sergilediklerini ifade eder. Theuvsen, (2004) e göre, dahası KAGK'larda motivasyonla ilgili çalışmaları irdeleyen makaleler bu kuruluşlarda görev ya an kişilerin asıl olarak mali ödüller aracılığıyla güdülenmediklerini bulmuşlardır.

STK'ların farklı ve birçok hissedarı bulunmaktadır. Bunlar faydalananlar, bağışta bulunanlar, gönüllüler, devlet kuruluşları, siyasetçiler, organizasyonun yönetim kurulu, program yöneticileri, hizmet verenler, fon sağlayan kurumlar ve benzeridir (Bennett ve Savani, 2004, s. 181). Toparlamak gerekirse KAGK literatür, kar amacı gütmeyen kuruluşların önemli meyillerinin, eşsiz değerlerin, görevlerin ve sonuçların yanında iç ve dış hissedarların türlü ve genellikle çelişen gereksinimleri, umutları ve amaçlarından kaynaklanarak harekete geçirildiğini işaret etmektedir (Ridder ve McCandless, 2010, s. 132).

Elde edilen sonuçlar ışığında, gönüllü bireylerin gerçekleştirmek istedikleri amaçlarına erişebilmeleri için çok çeşitli imkânlar sunan örgütleri tercih ettiklerine ulaşılır (Tschirhart ve diğerleri, 2001, s. 425).

2.2.5.1.1.Organizasyon İçi Fayda Görüşü

Hodgkinson ve Weitzman (1984)'a göre, STK'lar kimi zaman mevcudiyetlerinin haricinde tanımlanırlar bu sayede tanımla uyumlu olarak gönüllü, KAGK ya da bağımsız sektörün bir kısmı olarak görülmezler (Aktaran: Smith, 1991, s. 140). Örneğin Eisenberg (1983)'e göre öncelikle kendi içindeki eksiklikleri gidermeyi gerekli görmüş ve kendisiyle alakalı amaçları savunanlara yönelik sosyal problemlerle alakalı kurumlardan bahsetmiştir (Aktaran: Smith, 1991, s. 140). Sundeen (1990a; 1990b), ek olarak değişik gereksinim ve ilgi alanlarını vurgulayan gönüllülerin farklı kurum çeşitlerini benimsemeye meyilli olduklarıyla ilgili kimi deliller de mevcuttur (Aktaran: Sundeen, 1992, s. 274). Smith (1991)'in yaptığı analitik ayrımla kişilerin belli etkinliklere katılmada hangi sebeplerle gönüllü olduklarıyla alakalı bakış açısı, kamu çıkarı için gönüllü kurumlar ile bu kuruluşlara veya üyelerine yarar sunan organizasyonlarca da çoğaltılabilir. Üye yardım kurumları, üyesi dışında diğer

insanlara faydası dokunmasına karşın temel olarak kendi üyelerinin faydası adına hayatta kalma eğilimi gösterir (Sundeen, 1992, s. 274).

2.2.5.1.2.Organizasyon Dışı Fayda Görüşü

Salamon ve Abramson (1982)'ise ilk hedef olarak diğerlerinin iyiliği için çalışmak, muhtaç kişiler adına mal ya da hizmet sunmak ya da herkesin iyiliği için diğer yollardan fayda sağlamak için kurulmuş olan örgütlerden bahseder (Aktaran: Smith, 1991, ss. 140-141). Gönüllü çalışmaların en dikkate değer hedefi diğerlerine yardımda bulunmaktır (Briggs ve diğerleri, 2010, s. 66). Bu görüşü Treuren (2009) şu şekilde destekler; Kişiler belirgin bir topluluk için faydalı olmayı, onlara yarar sağlamayı seçerler (Aktaran: Lee ve diğerleri, 2013, s. 275). Net olmamakla beraber toplumun faydası için faaliyet gösteren kurumlar, fakirler, hastalar ya da hiç okul yüzü görmemiş vb. sosyal gereksinimi olan kişilere yardımcı olmak için yaşarlar (Sundeen, 1992, s. 274).

2.2.6. STK (Gönüllü Sektör, KAGK) Türleri

STK'lara içerik olarak bakılacak olunursa, devasa ya da minicik, resmi ya da resmi olmayan, kamu yönetimiyle ilgili ya da esnek türleri olabilir. Mali kaynak olarak, ek çoğu harici kaynaklardan beslenirken ötekileri yöresel bir şekilde hazırlanmış kaynaklardan finanse edilir. Dahası birden fazla maddi ve mali destekçileri dünyası, BM yardımı ve Bretton Woods kuruluşlarının meydana getirdiği ''gelişme sektörü''nün bir parçasını meydana getiren ve kaynak sağlayan pek çok STK mevcutken bununla birlikte olabildiği kadarıyla yardım dünyasından uzakta faaliyet göstermeyi tercih eden STK'lar da mevcuttur (Lewis, 2010, s. 2).

STK'lar arasında başka bir önemli farklılık, toplum tabanlı ya da halk kurumları gibi STK üyelik şekilleri ile harici gruplarla birlikte harekete geçen, kimi zaman en alttan destek toplayan kurumlar olarak bilinen STK'ların aracı şekilleri arasındadır. Bunlara ek olarak devlet aracılığıyla yönelme şeklinde oluşturulanlar (devlet eliyle örgütlenen STK'lar) ya da bütünüyle kişisel çıkar için kişiler aracılığıyla oluşturulan ''evrak çantası'' STK'lar gibi tahmin edilemeyen birçok uydurma STK'lar da mevcuttur. Bazı STK'lar güçlü sermayelere sahipken başkaları bir sene içindeki harcamaları kendilerine kıt kanaat yeter bir şekilde var olmaya çalışır. Üst düzey ve yeterli üyeleri olan STK'lar mevcutken diğer tarafta gönüllülerden oluşan STK'lar da mevcuttur.

STK'ların arkasındaki itici güçler birtakım değerlerdir ve bu güçler onlara yön verir. Laik ya da dini kaynaklı organizasyonlar vardır. Kimi STK'lar yardımsever ve babacan olarak bilinirken ötekiler köktenci ya da güçlendirme bazlı teorilerin izinden gitmeye çalışmaktadır. Kimi STK'ların hedefi kişilerin en önemli gereksinimlerini gidermeyi ilke edinmekken başkaları daha sonraki ve önceliği olmayan gereksinimleri gidermeye çalışır ve bunu yaparken de problemlere çözüm olabilecek farklı perspektifler getirmeye çalışır. Sayılan tüm bu çeşitli özelliklerin he sini bünyesinde taşıyan STK ya da STK'lar da olabilir (Lewis, 2010, s. 2).

Gönüllü sektöre faydasının sadece kamuya dokunduğu yönüne odaklanıldığında aslında he sine odaklanıldığına inanmayla ilgili artış gösteren bir yönelim vardır. Buna karşın kimi akademisyenler gönüllü, KAGK'ın organizasyon içi ve organizasyon dışı yarar çeşitleri arasındaki farkı çok kesin olarak ifade etmişlerdir (Smith, 1991, s. 140).

2.2.7. Türkiye'deki STK'lar

Türkiye de STK'lara bakıldığında demokrasi açısından elzem aktörlerinden biri olan bu kar amacı gütmeyen kurumların tarih içindeki gelişinde ciddi bir görevi vardır. Farklı sosyal hizmet çerçevelerinde aktif olan bu kurumların gönüllü olarak etkinlikler düzenleyen topluluklar açısından çok faydalı olduğu ve yol gösterici araştırmalar yaptıkları bilinmektedir. Dahası STK'ların içinde bulunulan çağda en genel haliyle vakıf ve dernek adını alarak etkinliklerini yürüttükleri de ortadadır (Özdemir ve diğerleri, 2009, s. 180).

Türkiye'de sayıları ve buna bağlı olarak topluma katkıları bir hayli az olan STK'lara kendi kurumlarını hangi ölçüde etkin buldukları sorusu yöneltilmiştir. STK'ların yarısından fazlası kendilerini etkin bulurken diğer kısmı etkinlik seviyelerini yetersiz görmüştür (Özdemir ve diğerleri, 2009, s. 197).

2.2.7. STK'ların Faaliyet Alanları

STK'ların faaliyet alanları kuruluş amaçları olarak da adlandırılabilir. Kuruluş amaçları olarak bakıldığında derneklerin büyük bir kısmının toplumsal ve hayır amacıyla kurulduğu anlaşılmaktadır (DPT, 2001, ss. 36-37). Bu bağlamda STK'ların faaliyet alanları şu şekilde özetlenebilir:

1) Sosyal Yardım (muhtaçlara para, mal ve burs yardımı ve benzeri)

2) Sosyal Hizmet (muhtaç olan yaşlı kişilere, engellilere, kadınlara ve çocuklara, okul okuyanlara ve gençlere vb.)

3) Eğitim, sağlık, iktisadi ve sosyal gelişim, kültürel etkinlikler ve çevre ve canlıları korumadır (Özdemir ve diğerleri, 2009, s. 196).

2.2.8. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)

Jones (2010) yaptığı deneysel çalışmayla, kurumsal eşitlenmeleri sebebiyle, kuruluşların gönüllülük çalışmalarını benimseyip, bunlara değer veren çalışanların organizasyonda devam etme niyetlerinin olduğu, ayrıca çalışanların işyerlerinden söz ederken kurumdan pozitif bir tavırla bahsetme ihtimallerinin daha fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kurumsal tatmin ile gönüllü faaliyetlerde geçirilen süre ne kadar uzunsa iki değişken arasında o derece yüksek bir ilişki olduğu ifade edilmiştir (Örn. Omoto ve Snyder, 1995).

Jones (2010) araştırmasının sonucunda, çalışanların kendilerini toplum ve çevre açısından işyerlerine karşı sorumlu hissettiklerinde organizasyonun kimliğini daha fazla benimsedikleri ve gönüllü çevrenin faydasına olan eylemler sergileyerek şirketlerin KSS aktivitelerine destek sağladıkları görülmüştür.

2.2.9. STK'ların Marka Yönelimi

Da Silva ve diğerleri, (2020)'nin araştırmasının sonuçları arasında, KAGK'ların idarecilerine marka yöneliminin bu kuruluşlara faydaları ile ilgili olarak daha detaylı düşünce sunabilir ve marka yöneliminin kapsamının yardımseverlik anlayışına yönelik tutum ve bağışta bulunma niyetini hangi yöntemlerle etkilediğiyle alakalı öngörüler üretebilir olması vardır. Dahası kendi markalarının bu derece büyüyüp büyümediğini anlamalarına ve bu sayede diğerleriyle birlikte kaynak oluşturma, gönüllü olanların daha doğru işlerde çalıştırılmaları, kurumsal verimliliğin artmasına neden olacak stratejilerin planlanmasına ve rakip firmalar arasında üstünlük kazanmalarına imkân tanır. Webb ve diğerleri, (2000) BYT, kişilerin başkalarına yardımı dokunan KAGK'larla (STK) ilgili global ve uzun bir dönemi kapsayan değerlendirmeler şeklinde açıklamaktadırlar. Hayırseverliğe yönelik tutumun (AHO) ve kişilerin bağışta bulunma niyetlerinin hangi yöntemlerle gerçekleştiğiyle ilgili bilgi vermesi dolayısıyla marka yöneliminin boyutlarından etkilenir. Bundan dolayı organizasyonların idarecileri, markalarının önceden belirlenen ölçülere uygunluğunu denetleyebilir ve

kuruluşlarının sosyal olarak daha çok kabul görmesi için taktik çalışmalar uygulayabilir ve bu sayede daha çok kaynağa ulaşılmasını sağlar. Ayrıca bu sayede kurum için daha çok gönüllü toplayabilir ve hizmet sunma kalitesinin geliştirilmesini sağlayarak daha kaliteli sosyal performans sunulması için üstünlük kazandırır (Da Silva ve diğerleri, 2020, s. 17).

STK'lar sosyal hizmet açından değerlendirildiğinde engellilere yönelik hizmet veren STK'lar da bu topluluğun içerisinde bulunmaktadır. Çalışma konusu dikkate alındığında engellilere yönelik STK'lar bu çalışmanın ana değişkenlerindendir. Bu sebeple araştırmada STK'ların faaliyet alanlarıyla ilgili sadece Engelli STK'lara yer verilecektir. Daha önceki araştırmalarda (attitudes toward charitable organisaitons) hayır kurumu tutumu (ACO) olarak geçen tutum değişkeni bu çalışmada engelli sivil toplum kuruluşu olarak yer almaktadır. Engellilere yönelik faaliyet gösteren kurum kavramı da bir hayır kurumu olarak kabul edildiği için çalışmada bu kavram ACO yerine kullanılmaktadır. ACO değişkeni ise bu çalışmada kısaca ''Engelli STK tutumu değişkeni olarak yerini almıştır. Engellilere yönelik faaliyet gösteren kurum tutumu yerine bundan sonraki kısımlarda Engelli STK tutumu terimi kullanılacaktır. Bu kavrama da kısaca ENGSTKTUT olarak yer verilmiştir.

Kişinin çeşitli STK'lara bağışta bulunma tercihinin ardındaki etmenleri sosyal psikolojik olarak algılayan çalışmaları destekleyen araştırmalar oldukça kısıtlıdır (Van Der Linden, 2011, s. 356). BYT ve ENGSTKTUT'u sosyal bir çevredeki sosyal sermayenin belirtileridir (Briggs ve diğerleri, 2010, s. 72).

2.2.10.1. Engelli STK'lar

Literatürde yardımla alakalı sosyal normlar ve yardım eden kişinin duyumsama yeteneği gibi kavramlarla ilgili boşluk vardır. Üstelik Engelli STK'ların tanınırlığı ve yardım gören bireyin düşüncesiyle benzerlik gösteren organizasyonun talep taktiğinin başka yönleri görmezden gelinir. Sözü edilen bütün bu faktörleri birleştirmek yardımda bulunma eyleminin kuvvetle muhtemel tüm bu faktörlerin bir fonksiyonu olması açısından değerlidir (Bendapudi ve diğerleri, 1996, s. 36). Yardıma muhtaç birisine el uzatmamak o kişi için hayati sonuçlara sebep olabilirken olayın etkisi, içinde yaşadığı toplum açısından da benzer sonuçlara sebep olabilir (Staub, 1974, s. 294).

STK'nın idare edilmesinde ya da karar verilmesinde belirli bir seviyeye kadar olsa bile gönüllülük esastır. Kişiler gönüllü olarak katılırlar. Bu görüş ilk olarak yöresel, milli ve milletlerarası seviyede gelişme ya da insani yardım etkinlikleriyle ilgilenen üçüncü sektör kurumlarının daha küçük bir parçası şeklinde kabul gören bir STK nın hangi unsurlarla meydana geldiğini kesinleştirmeye destek olur (Lewis, 2010, s. 3). Bu sebeple STK'ların işletmeyle ilgili bir açıklaması şöyle verilebilir: dezavantajlı insanların hayat standartlarını güzelleştirmek için kendisini idare eden, özel bir yapı arz eden ve kar amacı gütmeyen organizasyonlardır (Vakil, 1997, s. 2059). Dahası Engelli STK başkalarına yardım tutumuna göre göre daha özel ve sınırlı bir konsepttir (Webb ve diğerleri, 2000, s. 305).

Onishi, (2002) ye göre, STK'lar engelliler veya etnik azınlıklar gibi maddi anlamda durumları çok da iyi olmayan kişilerin meydana getirdiği toplulukların ya da doğa gibi belirgin kavramlarda düşüncelerini ifade etmede çoğunlukla güçlü bir misyon üstlendikleri için kişiler tarafından tercih edilirler (Aktaran: O'Dwyer ve diğerleri, 2005, s. 15).

Schwartz (2007)'ın özgecilik araştırmasında, katılımcıların çalışmada özgeci davranıştan faydalanmak amacıyla katılımcılarda bedensel açıdan sağlık aranmadığını ve katılımcıların büyük bir oranının bir engele sahip olduğunu bulmuştur (Aktaran: Theurer ve Wister, 2010, s. 168).

2.2.10.1.1. Engellilik Kavramı

Gorlova ve diğerleri (2016) çalışmasında engelliliği, engelli bireyler ile topluluk hayatına başkalarıyla eşit şekilde ve eksiksiz katılımlarını önleyen engeller arasındaki toplumsal çatışmanın bir ürünü olarak tanımlar. Karaatmaca ve diğerleri, (2019)'ya göre engellilik, yaygın olarak eksiklikleri, etkinlik ve katılım sınırlılıklarını ifade eden bir terimdir. Sağlık açısından engellilik, ruhsal, bedensel ya da vücutla ilgili ve işlevlerde meydana gelen bir eksiklik veya dengesizlik olarak tanımlanabilir.

Öncelikle kişileri fonksiyonel kısıtlamalar dolayısıyla engelli olarak adlandırmak çok sık rastlanan bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında engelliliği sağırlık, körlük ve fiziksel olarak sınıflandırmak tıpla ilgili bir engellilik görüşünün ürünüdür. Bu engellilik tanımları etiketlenmiş engel türleridir (Grönvik, 2009, s. 2). Sağlık sektörü açısından tanımlamak gerekirse engellilik ilk olarak kişinin iyileştirilmesi gereken

tıpla ilgili bir problemidir (Goering, 2015, s. 134). Gorlova ve diğerleri (2016) engellileri, gerek yaşamlarının sınırlandırılmasına gerekse sosyal olarak korunma gereksinimine sebep olan yaralanma, hastalık ya da travmalar gibi sebeplerle vücut fonksiyonları sürekli olarak ihlal edilen kişi olarak kabul eder. Başka bir tanıma göre ise engellilik, fonksiyon bozuklukları, etkinliklerde sınırlamalar ve katılımla ilgili sınırlamaları içine alan çalışmanın (işleyişin) bütünleyicisidir (Stucki ve diğerleri, 2007, s. 179).

İngiliz Engelli İnsanlar Kuruluşu aşağıdaki tanımlamayı kabul etmiştir: Engellilik, engelli kişilerle ya minimum ilgilenen ya da onlarla hiç ilgilenmeyen ve bu sebeple onları temel etkinliklerinden mahrum eden bir toplumdan kaynaklanan dezavantaj ya da etkinlik sınırlaması olarak tanımlanabilir. Özürlülük, bir kişideki hastalık ya da yaralanmanın sonunda meydana gelebilecek veya gelemeyecek A) kişinin dış görünümünü insanlar tarafından onaylanmayan bir tarzda değiştiren B) insanlarla birlikte veya insanlara bağlı olmadan o kişinin bilinç ve vücutlarının çalışma şeklini değiştiren C) acı ve yorgunluğa sebep olan, insanlarla olan iletişim üzerinde farklılık oluşturan ya da farkındalığı düşüren uzun süreli bir niteliktir (Aktaran: Morris, 2001, s. 2).

2.2.10.1.2. Engellilik Çeşitleri

Herhangi bir işlev bozukluğu, beden fonksiyonlarında ya da yapısal oluşumda bir problem olduğu anlamına gelebilir. Bu açıdan engellilik fiziksel, zihinsel ve psikolojik engellilik olmak üzere üçe ayrılır (Karaatmaca ve diğerleri, 2019, s. 511).

Birçok engellilik çeşidi bulunmaktadır. Bunlar; duyma sorunları, okuma-yazma güçlüğü, görme sorunları, konuşma sorunları, ses sorunları, psikolojik sorunlar, nefes alma/şeker/kal -akciğer hastalıkları, beyin/nöron hastalıkları, zihinsel ve fiziksel engellilik olarak sınıflanabilir (Boman ve diğerleri, 2015, s. 120). Gorlova ve diğerleri (2016)'ne göre ise zihinsel, duyusal, sindirim, solunum, boşaltım bozukluklarının yanı sıra motor fonksiyon, kan dolaşımı, enerji ve iç salgı bozuklukları, engellilerin sınıflandırılabileceği gruplardan bazılarıdır.

Grönvik (2009) hayat şartları çalışmasında üç tanımdan bahsetmiştir. Bunlar; fonksiyonel, yönetsel ve öznel engelliliktir. Fonksiyonel tanım, engelliliğin tıbbi yollarla belirlenmesinden kaynaklanan engellilik çeşididir. Yönetsel engellilik tanımı,

sosyal yardım dağılımından kaynaklanmaktadır. Öznel tanım ise bireyin kendisini hangi oranda engelli olarak gördüğünü yansıtmaktadır.

Goering (2015) in çalışmasına göre engellilerin birçoğunun engel durumlarından ziyade toplumun ve kurumsal kuralların onları aşağılaması ya da dışlaması dolayısıyla kabul görememeleri onları dezavantajlı hale getirmektedir. Engellilikle alakalı başka bir dezavantaj konusu çoğunlukla bir mali dağılım eşitsizliğidir (Vehmas ve Watson, 2014, s. 647). Bu konuya Jenkins ve Rigg (2004) in çalışmaları örnek verilebilir. Buna göre, İngiltere de yaşayan çalışma yaşındaki engelli kişiler, aynı kategorideki engelli olmayan kişilerle karşılaştırıldıklarında büyük oranda maddi dezavantaja sahiptirler. Engellilerin aylıkları yaklaşık olarak engelli olmayan aynı iş kolunda çalışan kişilerden yüzde 20 daha azdır ayrıca işe yerleştirilme imkânları diğer kategorideki insanlardan yarı yarıya daha azdır (Jenkins ve Rigg, 2004, s. 6).

Engelli Amerikalılar Kanunu açısından engellilik, çok değişik olması ve engellilik türlerini içinde barındırması amacıyla bilinçli olarak geniş bir yelpazeden meydana gelir. Foos ve Nancy (1992) nin tanımına göre bir ya da daha çok kişinin yaşam etkinliklerini hayati oranda kısıtlayan fiziksel ya da ruhsal bir sorunu olan veya böyle bir sorun öyküsü olan ve böyle bir sorun yaşadığı onaylanan rastgele bir birey engelli olarak kabul edilir (Aktaran: Carlos, 2005, ss. 17-18).

2.2.10.1.2.1. Açık Engellilik

Engellilerin engellilikler açık veya gizli olarak ikiye ayrılabilir. Birey koltuk değneği, işitme cihazı, tekerlekli sandalye, görme engelli bastonu, bir protez ya da eğitilmiş bir köpek gibi görünüşte fark edilen bir yardımcı, hareket serbestliği tanıyan bir cihaz veya iletişim cihazı kullandığında engellilik açıktır. Engelli bireyler, yürümede ve konuşmada bariz bir aksaklık yaşadıklarında da kolayca anlaşılır bir engelliliğe sahiplerdir (Carlos, 2005, s. 18).

2.2.10.1.2.2. Gizli Engellilik

Kimi engellilik çeşitleri ise kişinin durumuyla ilişkili olarak bariz veya gizli olabilir.

Protez kullanan ve bunları saklayan vücudunun bir parçasını kaybetmiş bireylerin gizli bir engelliliği vardır. Buna karşın protezlerini gizlemeyen ya da onları takmayan ve vücudunun bir parçasını kaybetmiş bireylerin belirgin bir engellilikleri vardır. Down

sendromlu bireyler gibi kimilerinin kolaylıkla fark edilebilen fiziksel belirteçleri bulunmasına karşın bilişsel, kavrama ve ruh ve sinir hastalıklarıyla ilgili engellilikler çoğunlukla gizlidir. Barız ve saklı engellilik arasındaki en belirgin ayrım ise birisiyle ilk karşılaşmanızda o kişinin engelli mi yoksa engelsiz mi olduğunu o anda fark edebilmekle alakalıdır (Carlos, 2005, s. 18).

2.2.10.2. Sosyal Engellilik

Braithwaite ve Mont (2009)'a göre sosyal model engelliliği, bireylerin işlevsel durumu ile çevresinin etkileşiminin bir neticesi olarak nitelendirir. İnsanlar engelli olarak nitelendirilirken tıbbi bir duruma dayandırılmaktan ziyade engellilerin ekonomik ve toplumsal hayata katılmalarını kısıtlayan ya da engelleyen bir ortam göz önüne alınmalıdır. İlaveten engelliliğin kendi içinde hafif, orta ya da ağır gibi derecelendirilmelerinin yanı sıra dönemsel veya sabit şeklinde nitelendirilmeleri de mevcuttur. Bireylerin engelli olarak adlandırılabilmesi yasal, kültürel ve fiziksel çevrenin tamamına göre belirlenir.

Oliver (1996) tarafından özürlülük ile engellilik arasında belirgin bir farklılığa işaret eden sosyal engellilik modeli ileri sürülmüştür. Bu modelde özürlülük, bir organın bir parçası ya da tümünün kusurlu bir vücut sisteminin varlığı şeklinde bedenin standartların dışında olması durumu olarak kabul edilir (Aktaran: Goering, 2015, s. 135).

3. BÖLÜM DAVRANIŞ TEORİLERİ

3.1. Sosyal Bilişsel Teori (SBT)

Öğrenme prensiplerine bağlı olan psikolojik terapiler aslında çevreyle ilgili sistemler aracılığıyla kullanmak için kavramsallaştırılmıştır (Bandura, 1977, s. 191). İnsanlar hoşlansın ya da hoşlanmasın, dayatılan fiziksel ve sosyal yapısal çevre insanlara empoze edilir. Varlığını zorlukla kontrol edebilmelerine karşın onu nasıl açıklayacakları ve ona nasıl te ki verecekleri hakkında özgürlüklere sahiptirler (Bandura, 1999, s. 6). Kişiler eylemlerinin büyük çoğunluğunu diğer kişilerin yaptıklarını tekrarlayarak sergilerler. Bu yöntemle yeni yetenekler edinirler (Bandura, 1977, s. 192). Bandura (1971)'ya göre diğer insanların yaptıkları davranışları izleyerek yeni davranış biçimlerinin nasıl gerçekleştiğiyle ilgili bir görüş meydana getirilir ve bu olgu, davranışın tahmin edilmesini sağlar (Aktaran: Bandura, 1977, s. 192). Bandura ve diğerleri, (1963) çalışmalarında inceleme konusu davranış kuramları olan literatürde daha detaylı bir toplumsal öğrenme olayını incelemek amacıyla hazırlanılmış taklit biçiminde öğrenme deneylerini yapmışlardır.

Sosyal öğrenme, mevcut standartların kapsamlı olarak incelendiği, farklılaştırıldığı ve yenilerinin içselleştirildiği bir süreçtir. İçselleştirme, düşünmeden tekrarlanan hareketten (taklit) daha çok çeşitli etki kaynaklarından standartların meydana getirilmesini kapsar (Bandura, 1991, s. 10). Taklit yoluyla öğrenme davranışının dolaylı pekiştirmenin deneyi için modelin bulgularının ceza veya ödül olarak değerlendirilmesinin bir testi gerçekleştirilmiştir (Bandura ve diğerleri, 1963, s. 602). Taklit ya da gözlem yoluyla öğrenme güçlü uyarıcıların model veya gözlemde bulunan kişi üzerinde uygulanmasıyla ilişkilidir (Bandura, 1965, s. 589).

Sosyal öğrenme teorisi (SÖT) fizyoloji ile ilgili olan uyarılmanın öğretici fonksiyonunu belirtir (Bandura, 1977, s. 199). Bu yüzden deneyde çocuklara (Bobo Bebek denen plastik bir bebek mankene) değişik davranışlarda bulunan ve çocukları fiziksel ve sözlü olarak agresif davranmaya cesaretlendiren bir model izletilmiştir. Çocuklar bu modele maruz bırakılmıştır. Bu davranışı sergileyen model bir grupta sert bir şekilde ceza aldı, diğer grupta model birçok hediye aldı, üçüncü durumda ise modele hiçbir te ki verilmemiştir. Çocukların taklit davranışının sergilenmesi testinden sonra daha sağlam bir öğrenme dizini oluşturmak amacıyla 3 gruptaki çocuklara

modellerin verdikleri tepkileri tekrarlamaları için şartlı ve çekici özendirmeler (hediyeler) sunuldu (Bandura, 1965, s. 590). Çocuklar model olan kişinin eylemiyle aynı bilişsel seviyeye sahiplerdi (Bandura ve diğerleri, 1963, s. 607). Pozitif özendirmelerin önceden izletilmesi uygulamadaki değişiklikleri yok ederek ödüllendirilen grup , ceza verilen grup ve tepkisiz grup kategorilerindeki çocuklarda aynı oranda taklit yoluyla öğrenme sağladı (Bandura, 1965, s. 592).

Güdüleme ve öğrenmenin bilişsel prosesler için tekrar kavramsallaştırılmasının tedavi edici yöntemlerin davranışsal etkileyişi değiştirdiği sistemlerle ilgili dikkate değer çıkarımlar vardır (Bandura, 1977, s. 193).

3.1.1. Sosyal Biliş Kavramı

Frith (2008)'e göre sosyal biliş, kişilerin toplumsal bir bütünün parçaları olmaktan kaynaklanan yararı sunan farklı psikolojik proseslerle bağlantılıdır. Sosyal bilişsel bakış açısında (ahlakı düşünme) davranışla ilgili görüş belirtmek amacıyla kapsamlı ilkelerin ya da standartların uygulandığı bir süreçtir. Ahlaki önerilere sahip olan durumlar, önem açısından çeşitlilik arz eder aynı zamanda belirli bir ahlaki çıkmazdaki olayların belirgin bir şekilde gruplanmasıyla ilişkili olarak daha çok ya da daha kısıtlı odaklanılabilen pek çok karar verme değişkenini kapsar (Bandura, 1991, s. 16). Bilişsel etkenler kişilerin eylemlerinde meydana gelen değişimleri izah etmede ve başarılı girişimlere yol göstermede gayet iyidir (Bandura, 1999, s. 4).

İnsanlar öğrendikleri şeylerin he sini uygulamazlar. Gözlem yapılarak kavranan davranışın sergilenmesi üç çeşit temel özendirici motivasyon tarafından etkilenir. Bunlar; direkt, dolaylı ve kendiliğinden üretilendir. Kişiler ödüllendirici ya da cezalandırıcı etkilere sahip oldukları için önemli sonuçlara ulaşıyorlarsa bir modele sahip olan davranış şeklini kabullenme ihtimalleri daha fazladır. Gerçekleşen gözlemlenmiş fayda ve zararlar, diğerlerine modellenmiş şablonların kabullenmesini birçok benzer yöntemde direkt tecrübe edilmiş sonuçların ya tığı gibi etkiler. Kişiler onlara benzeyen diğer insanların başarıları aracılığıyla motive olurlar ama çoğunlukla negatif sonuçlar doğuran davranış kalıplarına devam etmezler. Bununla birlikte kişilerin kendi davranışlarına yönelik ürettikleri eleştirel tepkiler ne çeşit gözlem yoluyla öğrenilmiş etkinliklerin izinden gideceklerini de belirler (Bandura, 1999, s. 33).

psikoloji kuralları çevresel faktörlerin ne şekilde düzenleneceğini ve bilişsel aktivitelerin bazı hedeflere erişmek amacıyla nasıl yardım edeceğini ifade eder (Bandura, 1989, s. 1182). Sosyal biliş açısından insanın kendi içindeki davranış ve yaşanmışlıkları diğer insanlardakilerle bağdaştıran mekanizmaların önem arz etme olasılığı vardır (Frith, 2008, ss. 2033-2034). Bellek, dikkat, hafıza ve davranış planlanmasının hepsi bilişsel süreçlere örnek olarak verilebilir (Frith, 2008, s. 2033).

Kendi kendini düzenleyen sistemler ahlaki etken konseptinin bütününü meydana getirir (Bandura, 1991, s. 2). Örneğin kişilerin hislerine dokunan unsurlar ahlaki davranış için olmazsa olmaz bir düzenleyici etkiye sahiptir (Bandura, 1991, s. 19).

Birçok kişinin motivasyonu bilişsel yollardan kaynaklanır (Bandura, 1999, s. 48). SBT de amaçlar vasıtasıyla kişinin kendisini güdülemesi hem çelişki oluşturma hem de çelişkinin minimize edilmesine bağlıdır (Bandura ve Wood, 1989, s. 812). Kişisel rekabet ve kişinin kendi başarılarına karşılık kendisini etkileme yeteneği hatırı sayılır bir bilişsel güdüleme yöntemi sunar (Bandura ve Cervone, 1986, s. 92).

Bandura (1986) ya göre SBT, kişilerin inanç sistemlerinde daha kendine özgü ve alana ilişkin olan tanımlayıcı ve tahminci bir güce sahiptir (Aktaran: Bandura, 1999, ss. 17-18). Dahası incelenen alan türlü değişkenlerden oluşur. SBT nin aracılı yapısında kişilerin hayatlarında kalıcılığı özendirme açısından önemli etkisi vardır. Bu işlemi değerleriyle, özellikleriyle ve istekleriyle uyumlu bir çevre tercih ederek ve davranışlarıyla sosyal bir çevre edinerek gerçekleştirirler (Bandura, 1999, s. 19).

SBT ahlaki olaylara karşılıklı bir perspektiften bakar. Bu çerçeve dâhilinde ahlaki düşünme şekli ve duygusal kişisel etmenlerin he si birbiriyle karşılıklı olarak etkileşir (Bandura, 1991, s. 2). Bandura (1986) ya göre SBT, sosyal psikolojinin çalışma prensiplerini üç kısımdan oluşan sebep sonuç ilişkisi içerisinde ve çift taraflı olarak tanımlar (Aktaran: Bandura, 1999, s. 6). Nedensel ilişki terimi olgular arasındaki fonksiyonel bağlılık durumunu açıklamak amacıyla kullanılır. Bu çift yönlü sebebe bağlı olma modelinde bilişsel, duyuşsal ve biyolojik olgular şeklindeki içsel unsurlar; eylem biçimleri ve çevresel olguların he si birbirine karşılıklı olarak tesir eden ve etkileşimli belirteçler olarak çalışır (Bandura, 1999, s. 6). Bunlar dayatılan, tercih edilen ve oluşturulan çevreden meydana gelir. Çevrenin farklılaşmasının seviyeleri çoğalan kişisel eylemlilik/irade düzeylerinin kullanılmasını gerekli görür. Bu duruma

Gagnè (2003) çalışması örnek verilebilir. Araştırmada lisans öğrencilerinin KAGK'lar için gönüllü olarak çalışma, kan bağışında bulunma, imza toplama, çeşitli yardım kuruluşları için para bağışında bulunulması ya da acil durumlar karşısında yardımcı olmak için pozitif sosyal eylemlerin özerk düzenleme şekillerinin katkısıyla tahmin edildiği belirtilmiştir. Vansteenkiste ve diğerleri, (2006) çalışmalarında özerk düzenlemeyi bireyin kişisel istek (irade) ve tercih deneyimleriyle alakalı olarak tanımlarlar.

Luszczynska ve Schwarzer (2015)'e göre, SBT'deki en önemli diğer faktör sonuç beklentisidir. Sonuç beklentisi bireyin eyleminin çıktıyla ilgili olan inançlarıdır. Sonuç beklentileri toplumla ilgili, fiziksel ve kişinin benlik ''öz'' değerlendirmesi olarak 3 farklı grupta incelenebilir. Birisinin davranışı; kişinin fiziksel değişimi, diğer insanların verdiği te kileri ya da bireyin kendisiyle ilgili hislerini ortaya çıkartabilir. Sonuç beklentisi öz yeterlikle beraber amaç belirleme ve amaç arayışını etkiler.

Bandura (1986) ya göre motivasyonu şekillendirerek bireysel aracı kullanılmasında güçlü bir etmen olan bilişsel unsurlardan bir diğeri de algılanan öz-yeterliktir. Öyle ki bu etmen, kişilerin maruz kaldıkları engeller karşısında nasıl bir tutum sergileyecekleri ve bu engellerle karşılaştıklarında bunlara ne ölçüde sabredeceklerinin bazı yönlerden kişinin öz-yeterlilik algısına bağlı olduğunu belirtilir (Aktaran: Bandura ve Cervone, 1986, s. 93). Bandura (1986)'ya göre, SBT için algılanan öz güven (öz-yeterlik) kişinin güdüsüne ve davranışına yön veren kişinin kendisini düzenleme sistemlerinde temel bir etmen olarak çalışır (Bandura ve Wood, 1989, s. 806). Öz-yeterlik gibi kişinin kendisine faydası ya da zararı dokunan düşünme biçimleri birçok farklı şekli alabilir (Bandura, 1989, s. 1175). Salomon (1984)'e göre algılanan öz-yeterliliğin çok olması işin ağır olduğu görüşü hâkim olduğunda yüksek bilişsel efor ve en iyi öğrenmeyi destekler. Dahası işe basit gözüyle bakıldığında ağır işe kıyasla daha minimum efor ve daha az öğrenmeyi desteklediği ortaya çıkarılmıştır (Aktaran: Bandura ve Cervone, 1986, s. 110).

Algılanan öz yeterlilik, faaliyetlerin ve çevrenin tercihiyle ilgili yol gösterici bir etki göstermesinin yanında son başarı beklentisi vasıtasıyla bir kere başlatıldığında bir sorunun üstesinden gelme çabası üzerinde değişiklik yapabilir (Bandura, 1977, s.

194). Minimum eforla başarıyı elde etme güçlü bir öz yeterlilik hissini sağlamlaştıran yetenek atfetme durumunu destekler (Bandura, 1977, s. 201).

Harici (kişilerin kontrolü dışında gerçekleşen) kaynaklar kişilerin işlevini dolaylı olarak etkilemesi vasıtasıyla öz kaynaklı mekanizmaları bir sebebe bağlı olan süreçlerin merkezindedir. Bunlara, kişisel unsurlar odaklanma süreçlerinin hazırlanmasında, bilişsel güdülenmede, hislerin etkinleşmesinde, farkındalığa ve davranışa yönelik yeterliklerin idame ettirildiği işlemlerde oldukça sık rastlanması örnek verilebilir (Bandura, 1999, s. 2).

SBT de insanlar birbirleriyle karşılıklı bir şekilde etkileşerek kendi güdülenmelerine, eylemlerine ve ilerlemelerine katkı sağlarlar. İnsanlar bu kuramsal bakış açısıyla kendi birtakım becerileriyle ilgili olarak ayırt edilir (Bandura, 1999, s. 29). Ahlaki kural yapılarını ve bunlar vasıtasıyla hareket eden kendi kendini düzenleyen süreçleri bir araya getiren sosyal bilişsel teorinin tıpkı psikanalitik yaklaşım gibi yapısal bir kişilik teorisi olduğu vurgulanmaktadır (Bandura, 1999, s. 17).

Bandura (1986)'ya göre SBT, insan gelişimi ve çalışma şeklinde bilişsel, temsili, kendi kendini düzenleyen ve kendini yansıtan proseslere ana bir rol belirler (Aktaran: Bandura, 1999, s. 29). Olguları ve onların birbiriyle olan bağlantılarını simgesel olarak temsil etmedeki muhteşem yeteneği insanlara çevrelerini anlamlandırmaları ve hayatlarının neredeyse her alanını etkileyen çevresel koşulları oluşturmaları ve onlara hâkimiyet sağlamaları açısından önemli bir araç sunar. Simgeler fikirlerin aracısı olarak çalışır. Simgeler vasıtasıyla insanlar tecrübeli, akıl yürütme yeteneğine sahip ve eylem için rehberlik eden bilişsel modellere evrilirler (Bandura, 1999, s. 29).

Firiklerin ana görevleri kişilerin, durumların gerçekleşmesini ön görmelerine sebep olmak ve rutin hayatlarını değiştiren olumsuz olaylar üstünde hâkimiyet sağlamak amacıyla vasıta oluşturmaktır (Bandura, 1989, s. 1176). SBT de sadece insana has olan bir diğer özellik insanın kendisi hakkında düşünme berecisi ile düşünce ve davranışlarının yeterliliğidir (Bandura, 1999, s. 45). Düşünce kişilerin olayları öngörmelerini ve kendileri açısından önem arz eden olaylar üstünde hâkimiyet kurmalarını sağlar. Bu düşüncenin elzem bir fonksiyonudur (Bandura, 1999, s. 48).

Luszczynska ve Schwarzer (2015)'e göre SBT, eğitim başarıları, duygusal rahatsızlıklar, beyinle ve fizikle ilgili sağlık, iş hayatı tercihleri ve sosyo-politik değişiklikler gibi farklı konular üzerinde uygulanmıştır.

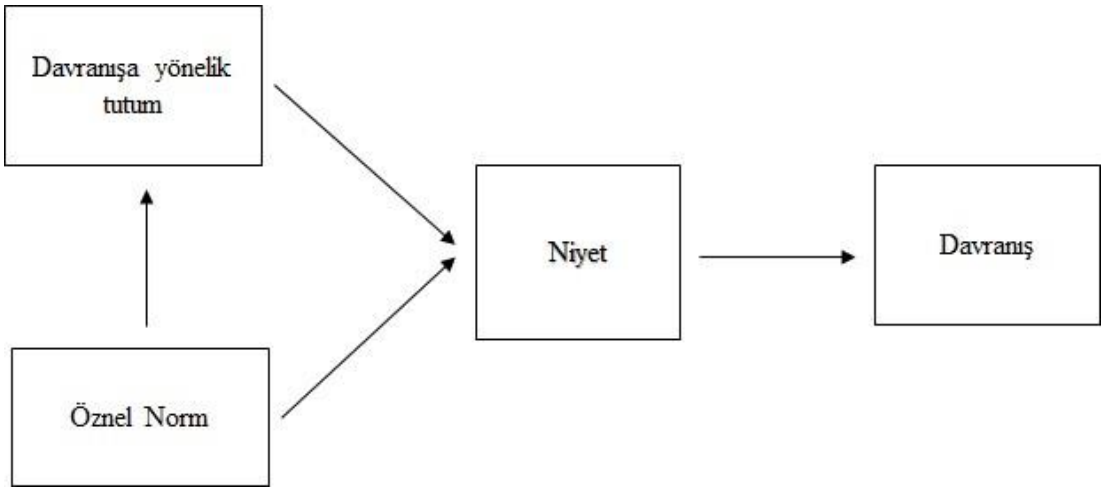
3. 2. Sebepli Eylem Teorisi (SET)

Psikolojik teorilerin araştırdıkları asıl konulardan biri insan davranışlarını öngörmektir (Chang, 1998, s. 1825). Bu teorilerden olan sebepli eylem teorisi, insanların genellikle var olan bilgilerinin sistemli bir şekilde kullanılmasıyla gerçekçi hareket ettiklerini farz eder (Warburton ve Terry, 2000, s. 246). Fishbein ve Ajzen (1975) e göre insan, davranışlarını gelişi güzel bir şekilde değil belirli bir mantıksal diziye göre gerçekleştirir (Aktaran: Aydın, 2019, s. 44). Fishbein ve Ajzen (1967) tarafından oluşturulan Sebepli Eylem Teorisi (SET), kişinin tasarlanmış davranışlarını en iyi öngören söz konusu faktörlerin, alakalı davranışlarla ilgili tutumları (T) ve bu konudaki öznel normları (ÖN) olduğunu ileri sürmektedir (Aktaran: Aydın, 2019, s. 43). Öyle ki SET, Fishbein ve Ajzen (1975), insanların farklı davranışlarının sonuçlarını düşündüklerini ve istenilen sonuçlarla ilişkilendirdikleri davranışları yapmayı, bunları sergilemeden önce seçtiklerini öne sürmektedir (Aktaran: Bang ve diğerleri, 2000, s. 453).

SET oluşum itibariyle güdüleyicidir (Ajzen ve Madden, 1986, s. 454). Araştırmacılar bir davranışın arkasındaki güdüleyicileri öğrenmek istedikleri için sebepli eylem teorisini oluşturmuşlardır. Fishbein ve Ajzen (1975)in oluşturduğu SET, kişinin kararlaştırılmış bir eyleme odaklanmış olan davranışlarını ve davranışsal niyetlerini (N) kavramak için tutum, öznel norm, davranışsal niyet ve davranış parametrelerinden yararlanır (Aktaran: Aydın, 2019, s. 44). Buna göre kişi, SET te sözü edilen davranışların sonuçları üzerinde düşünmektedir ve en istenen sonucu yakalayabilmek için ihtiyaç duyulan davranış şeklini seçmektedir (Aktaran: Aydın, 2019, s. 44). Kısacası, SET insanların TV izleme, oy kullanma, bir ürün satın alma, ibadet etme ve bağışta bulunma gibi istemli (iradi) davranışlarını ön görmek ve bu davranışların psikolojik göstergelerini kavramak amacıyla oluşturulmuştur (Ajzen, 1985, s. 12). SET bireyin bir davranışı gerçekleştirme niyetinin iradi davranışla aralarında sıkı bir ilgi bulunan tanımlayıcısı olduğunu varsaymaktadır (Conner ve Armitage, 1998, s. 1430). Buradan anlaşılacağı üzere SET'te, niyetin ve davranışın iradeli kontrol altında olmaları durumunda öngörülerin doğru çıkma olasılığı fazladır (Ajzen, 1985, s. 16).

Teoride dikkat çeken nokta SET'in davranışı tahmin etmek için gerekli olan bileşenlerini iradi kontrol dâhilinde anlamlandırmasıdır. Bu bağlamda SET'in kendisini kapsam bakımından iradeye bağlı davranışlarla daralttığı kısım, davranışın sadece niyetin kontrolünde olduğunu varsaydığı kısımdır (Conner ve Armitage, 1998, s. 1430). İrade dışı etmenler ilgili davranış üzerinde etkili olduğunda davranışları öngörmek ve davranış hakkında bilgi vermek zorlaşacaktır (Ajzen, 1985, s. 18). Çünkü kişi, davranışlarını istemli bir şekilde gerçekleştirdiğinde davranış tahmin edilebilir olmaktadır. Sebepli eylem teorisinin modeli aşağıda şekil 3-1 de verilmiştir.

Şekil 3.1: Sebepli eylem teorisi (SET)

(bkz. Ajzen ve Madden, 1986, s. 454)

SET'e göre davranışın doğrudan öncülü niyettir (Ajzen, 1985, s. 18). Teoriye göre niyeti belirleyen iki ana etmen vardır; bunlardan ilki beklenildiği gibi kişisel diğeri ise sosyal etmendir. Kişinin davranışı sergilemesine yönelik pozitif veya negatif nitelik ve niceliğini belirleme işlemine kişisel etmen denilmektedir ki bu da davranışa karşı tutum olarak nitelendirilir. Kısaca SET davranışlara karşı tutumlarla da ilgilenir. Niyetle ilgili ikinci belirleyici ise bireyin bahsi geçen davranışı sergilemesi veya sergilememesi amacıyla kendisine yüklediği toplumsal baskı algısıdır. Algılanan yönergelerle ilgili olduğu için bu etmene öznel norm denir (Ajzen, 1985, s. 12). Yani insanların davranışlarını tahmin etmek için oluşturulmuş SET; tutum, öznel norm ve niyet olmak üzere üç ana belirleyiciye sahiptir.

3.2.1. Sebepli Eylem Teorisi'nden PDT'ye Geçiş Süreci

SET, Fishbein ve Ajzen, (1975); Ajzen ve Fishbein, (1980), davranış farklılıklarını bir tek kuramsal çerçeveye oturtmuş az sayıda kavram açısından açıklamanın olası olduğu görüşüne dayanmaktadır (Aktaran: Warburton ve Terry, 2000, s. 246). SET kişilerin iradeli kontrole fazlaca sahip oldukları davranışları tahmin etmek amacıyla oluşturulmuştur (Ajzen, 1987, s. 47). Bunula birlikte SET, davranışı açıklamak ve öngörmek için eksiktir (Lu ve diğerleri, 2010, s. 802). Ajzen ve Fishbein (1980) e göre insanların bazı davranışları SET tarafından açıklanamayabilir (Aktaran: Charng ve diğerleri, 1988, s. 305). Bu bağlamda, psikolojik temelli olan SET fiillerin yaygın sosyal sonuçları ve davranışı etkileyen sosyal bağlantıya sınırlı yaklaşır (Charng ve diğerleri, 1988, s. 305). Diğer bir ifadeyle Ajzen (1982), SET in başarısının yanı sıra teoriyle ilgili çeşitli problemlerin de bulunduğunu ifade eder. Bunlardan ilki teorinin sınır şartları ile ilgilidir. Bu sorunların çoğu sözlü cevaplardan gerçek davranışa geçişle alakalıdır (Aktaran: Ajzen ve Madden, 1986, s. 455). SET in sınırlı olduğu bir diğer alan da isteğe bağlı (iradi) davranışları içermesidir. Çünkü teoriye göre bir kişinin davranışı sergileme işi, bireyin söz konusu eylemi sadece gerçekleştirme isteğinin derecesine göre şekillenir (Cook ve diğerleri, 2002, s. 558). Yani kişi davranışı gerçekleştirmek istemiyorsa bu davranışı sergilemeyeceği ve davranışın gerçekleşmeyeceği anlamına gelir. Kısaca SET'e göre kişilerin iradeli kontrol altındaki niyetleri tahmin edilebilirken iradi kontrol dışındaki niyetleri tahmin edilememektedir (Ajzen, 1987, s. 55).

SET ve PDT'de ortak olan ana öge belirli bir davranışı gerçekleştirme niyetidir (Ajzen, 1991, s. 181). PDT de SET modelinde olduğunun aksine, birey davranışının sadece birey iradesi ile değil başka faktörlerin etkisi ile de biçimlenebileceği vurgulanmaktadır (Han ve Kim, 2010, s. 661). SET ve PDT üzerine yapılan çalışmalarda farklı yapıların niyet ve davranışlarla tahmin edilebilir olduğu gösterilerek ayrımların yararı kanıtlanmıştır (Ajzen, 1991, s. 199).

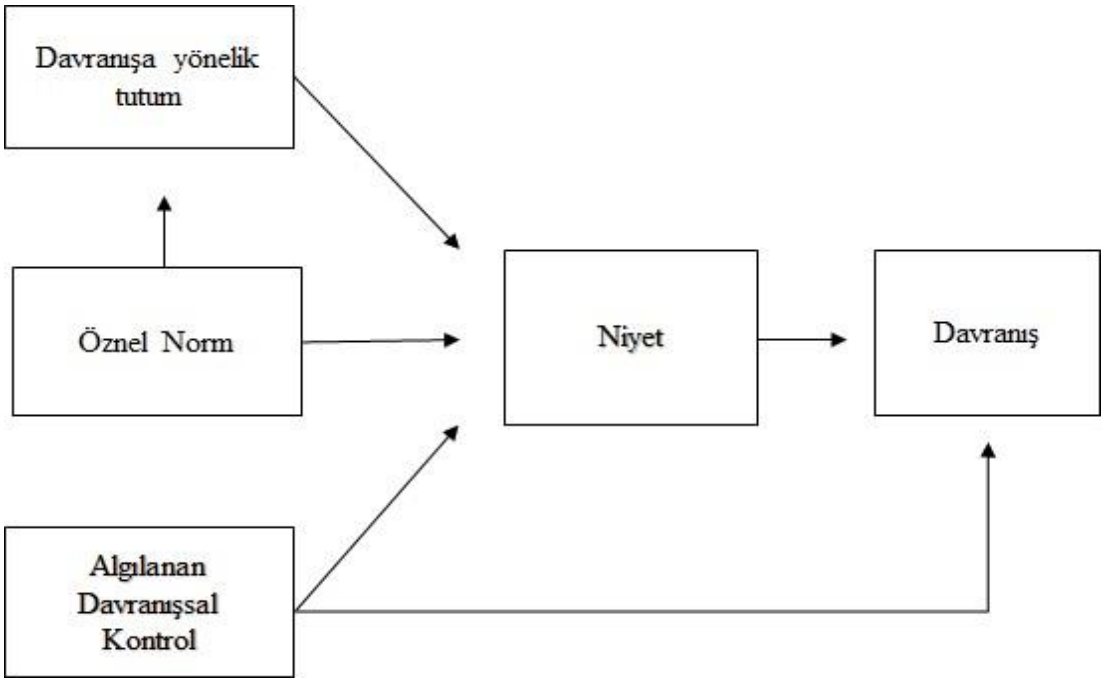
3.3. Planlı Davranış Teorisi (PDT)

SET'e algılanan davranışsal kontrol değişkeni eklenerek PDT ortaya çıkartılmış (Ajzen, 1991) ve kişilerin kontrol edilemeyen (irade dışı/istemsiz) faktörleri dikkate alınarak teorik arka plan genişletilmiştir (Lu ve diğerleri, 2010, s. 802). Çeşitli

alanlarda geniş şekilde kullanılmakta olan PDT, öngörü ve inandırma gücü en yüksek teorilerinden biridir (Ifinedo, 2012, s. 85).

Eagly ve Chaiken (1993) tarafından bir beklenti değeri modeli olarak tanımlanan PDT (Aktaran: Greenslade ve White, 2005), bireyde var olan bilgileri sistematik bir şekilde kullanarak kendi eylemleri için kararlar aldığı fikrini savunur (Greenslade ve White, 2005). PDT'ye göre bir davranışın en temel ve ayırt edici değişkenleri bireyin normatif, davranışsal ve kontrol inançlarıdır (Ajzen, 2011, s. 1123). Teoriye göre lazım olan kaynak ve fırsatların mevcudiyetiyle alakalı niyet ve eylemi belirleyen inançlar arasında bir değerler dizisi vardır (Ajzen, 1991, s. 196). PDT'ye göre, niyetlerin ve algılanan davranışsal kontrolün ortak işlevi bir davranışın performansını oluşturur (Ajzen, 1991, s. 185). Ek olarak PDT, davranışların çoğunun tamamen kontrol altında bulunamayabileceğini benimser (Ajzen, 1987, s. 48).

Şekil 3.2: Planlı davranış teorisi (PDT)

(bkz. Ajzen, 1991, s. 182)

3.3.1. PDT Bileşenleri

3.3.1.1. Başkalarına Yardım Tutumu (BYT) ve Engelli STK Tutumu (ENGSTKTUT)

Klasik PDT'deki davranışa yönelik tutum kavramı çalışmada Engelli STK tutumu ve başkalarına yardım tutumu olmak üzere iki boyutta ele alınmıştır. Çalışmanın bu kısmında öncelikle tutum kavramıyla ilgili genel tanım ve bilgilere yer verilecek olup ardından BYT ve ENGSTKTUT kavramlarına değinilecektir.

Davranışa yönelik tutum, pek çok çalışmada tutum olarak da adlandırılmaktadır. Lu ve diğerleri, (2010)'ne göre SET'in iki temel değişkeninden biri tutumdur. Ajzen ve Fishbein (1980) tutumu, algılanan sonuçların pozitif veya negatif beklenen değerinin ve bunların meydana gelmesinin sübjektif olasılığının toplamı olarak tanımlamıştır (Aktaran: Cook ve diğerleri, 2002, s. 559). En yalın haliyle tutum, bireyin kimi uyarıcılar üzerindeki olumlu veya olumsuz duyguları olarak tanımlanır (Ajzen, 1991, s. 10). Tutumlar bazı açılardan kişinin dünyası ile ilişkili olarak oluşur ki bunların bir kısmı; bir politika, fiziksel bir nesne, bir davranış ya da başka bir kişi olabilir. Genel bir tutum tanımı olmamasına karşın araştırmacıların çoğu tutumu, kişinin alakalı kavrama ilişkin görüşü olarak tanımlamışlardır. (Ajzen ve Fishbein, 1977, s. 889). Ajzen ve Fishbein (1977, s. 888), buradan yola çıkarak davranışsal ölçütler aracılığıyla tutumu tahmin etmek gerektiğinde kişilerin fiillerinin tutumlarıyla düzenli bir biçimde ilişkili olduğunu ileri sürmektedir.

Sebepli Eylem Teorisi'ni inceleyen birçok araştırma davranış-tutum ilişkisini ele almıştır (Ajzen ve Madden, 1986, s. 453). Gerek SET gerekse PDT, davranışın belirleyicisinin davranışsal niyet olduğunu ve bu niyetin de tutumlar tarafından belirlendiğini ileri sürer (Jarvenpaa ve diğerleri, 2000, s. 47). Araştırmacılar, kullandıkları ölçümlerin en azından amaç ve fiil ögeleri arasında yüksek uygunluk sağlamalıdır ki tutumlar davranışları başarılı bir şekilde öngörebilsin (Ajzen ve Fishbein, 1977, s. 26). Sıklıkla önceden belirlenmiş bir davranışı sergilemenin çoğunlukla pozitif sonuçlanacağını bekleyen birinin, davranışı gerçekleştirmek için pozitif bir tutuma sahip olacağı; benzer şekilde davranışı sergilemenin çoğunlukla negatif bir sonuca sebep olacağına inanan bir bireyin negatif bir tutum takınacağı söylenebilir (Ajzen, 1985, ss. 13-14).

Fishbein ve Ajzen (1975) e göre PDT de tutuma, nesneye yönelik tutum ve davranışa yönelik tutum olmak üzere iki farklı anlam kazandırılmıştır. Burada nesneye yönelik tutum, kişilerin nesneye yönelik inançları ve elinde bulundurduğu inançların değerlendirilmesi fonksiyonunu ifade ederken davranışa yönelik tutum ise alakalı davranışın sergilenmesinin algılanan neticelerin ve kişilerin sonuçlara yönelik kişisel değerlendirmeleri olarak tanımlanır (Aktaran: Aydın, 2019, ss. 50-51). Davranışa yönelik tutumların davranış üstündeki gücü niyetler yardımıyla açıklanır (Conner ve Armitage, 1998, s. 1430).

3.3.1.2. Öznel Norm

Öznel norm, kişinin kendi çevresindeki ve onun için önem arz eden kişiler in davranışla ilgili olarak kendi üzerinde hissettiği sosyal baskı (Baker ve White, 2010) algılarını ileten normatif inancın bir fonksiyonudur (Belleau ve diğerleri, 2007). Diğer bir ifade ile öznel norm, Eagly ve Chaiken (1993), başkalarının bireyi tasvip edip etmeme beklentilerini bir araya getirmek amacıyla oluşturulmuştur (Aktaran: Cook ve diğerleri, 2002, s. 559). Kısacası öznel norm, birey için değerli olan kişilerin, bireyin belirli bir davranışı sergileyip sergilememesiyle ilgili zorunluluk algısını içerir. Örneğin okul idaresi tarafından teknolojiden yararlanma hakkı verilen bir öğretmenin bu haktan yararlanma gereksinimi duyması (Teo ve Lee, 2010, s. 61). Genel kanı, insanların bir davranışı pozitif olarak belirlediklerinde ve kendileri için önemli olan başka insanların bu davranışta bulunma gerekliliğini duyumsadıklarında o davranışı ya maya niyetli oldukları biçimindedir (Ajzen, 1985, s. 12).

3.3.1.3. Davranışsal Norm (Tanımlayıcı Norm)

Bandura (1977) ya göre diğerlerinin algılanan davranışlarının hissedilen beklentileri aşarak güçlü bir normatif etki oluşturması oldukça muhtemeldir. Davranışsal normlar, kişi için önemli olan başka insanların belirli bir davranışı sergileyip sergilemediklerine yönelik algıya işaret eder (White ve diğerleri, 2009, s. 6). Cialdini ve diğerleri, (1990) davranışsal normu, kişiler için önem arz eden insanların davranışlarının eylemde bulunacak birey açısından olağan ya da klasik olanın hangi davranış olduğunun belirlenmesi şeklinde açıklar. Başka bir çalışmaya göre ise davranışsal normlar, kişi için önem arz eden başka insanların davranışlarının kendileri açısından ne ölçüde algılandığını gösterir (Warburton ve Terry, 2000, s. 247).

Bu zamana kadar gerçekten az sayıda araştırma üç normu birlikte ele almış olmasına karşın analizlerin büyük bir çoğunluğu kişisel normları veya öznel normları incelemiş olup sınırlı sayıda analiz davranışsal normların etkilerini araştırmıştır (White ve diğerleri, 2009, s. 7). Rivis ve Sheeran (2003)'a göre davranışsal normların niyeti tahmin etmedeki başarısı hala netlik kazanmamıştır. Yazarlar aynı zamanda davranışsal normun şimdiye kadar sadece tekil davranışlarla ve sınırlı örneklemlerle alakalı olarak incelendiğini belirtmektedir.

Ajzen ve Fishbein (1980), SET e davranış normlarının dâhil edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Aktaran: Grube ve diğerleri, 1986, s. 82). Buna karşın bu mevcut yetenek açısından değerli olan etkiler o zamana kadar direkt olarak modele ilave edilmemiştir. Dahası bu inançların öznel normların bir yüzü şeklinde mi ya da farklı etkiler şeklinde mi değerlendirilmesi gerektiği netlik kazanmamıştır (Grube ve diğerleri, 1986, s. 82). PDT kapsamında davranışsal normların tahmin etmedeki gücü hatırı sayılır derecede önemlidir. Bu sebeple kimi yazarlar davranışsal normun PDT de yer alması gereken yeni bir tahminci olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Örn. Sheeran ve Orbell, 1999). Sheeran ve Orbell (1999)'e göre literatürde davranışsal normları PDT modeline dâhil ederek inceleyen birçok çalışma mevcuttur. Bunlar, Warburton ve Terry, 2000; Rivis ve Sheeran, 2003; White ve diğerleri, 2009; Fishbein ve Ajzen, 2010 dir. Sheeran ve Orbell (1999) araştırmalarının birinci kısmında PDT bileşenlerinin şans oyunu oynama niyetlerini ön görme becerisini incelemek ve beklenen hayıflanma ve davranışsal normların PDT'nin ön görme gücünde bir değişiklik yapıp yapmayacağını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Warburton ve Terry (2000), araştırmalarını genişletilmiş PDT'nin yaşlı kişiler için gönüllü olma niyetlerinin öngörülmesinde yarar sağlaması amacıyla yapmışlardır.

Tahmin yeteneğini arttırmak ve PDT'nin araştırılan belirli içerikle ilgisini arttırmak amacıyla makalede analiz edilen modele iki yeni parametre eklenmiştir. Söz konusu parametrelerin he si de gözden geçirilmiş PDT'nin analizinde bir parça deneysel destek görmüş olan ahlaki yükümlülük ve davranışsal norm kavramlarıdır (Warburton ve Terry, 2000, s. 246). White ve diğerleri, (2009) çalışmalarında davranışsal normlar aracılığıyla geri dönüşüm niyetlerinin öngörme gücünde artış sağlandığını bulmuşlardır. Warburton ve Terry (2000)'nin çalışmasında davranışsal norm değişkeninin katkıları önem arz etmektedir.

Grube ve diğerleri, (1986)'nin çalışmasına göre öznel ve davranışsal normların derinlerindeki inançların farklı boyutlara sahip olabileceği iddia edilmiştir. Grube ve diğerleri, (1986)'nin çalışması öznel ve davranışsal normları birbirinden farklı iki kavram olarak görmekte ve bu yönde birtakım deliller sunmaktadır. Öyle ki öznel normlara kıyasla davranışsal normların sigara kullanma kararı üstünde daha fazla etki gösterebileceği bulgularda ortaya çıkmıştır (Grube ve diğerleri, 1986, s. 87). Araştırmanın sonuçları SET'in normatif inançlarla tutum değişkenleri ve davranışsal norm değişkenlerinin eklenerek kapsamının genişletilmesinin elzem olduğunun altını çizmektedir (Grube ve diğerleri, 1986, s. 89). PDT'ye davranışsal norm değişkeninin dâhil edilmesi davranışa yönelik niyetin ön görülmesinde dikkate değer bir başarıya neden olmuştur. (Grube ve diğerleri, 1986, s. 86). Teoriye davranışsal norm değişkeninin dâhil edilmesi teorinin niyete istatistiksel açıdan anlamlı bir artış sağlamasına neden olmuştur (Grube ve diğerleri, 1986, s. 89). Grube ve diğerleri, (1986)'nin araştırmasında sigara kullanma niyetleri ve davranışları tutum, öznel normlar ve davranışsal normlar tarafından ön görülmüştür.

Yazarlar çalışmalarında ADK, tutum, davranışsal norm ve öznel norm davranışa yönelik niyetin güçlü tahmincileri çıkmıştır. Ayrıca başka kişilerin geri dönüşümle ilgili davranışsal normlarının davranışsa yönelik niyetin güçlü bir tahmincisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (White ve diğerleri, 2009, s. 30).

Davranışsal norm hakkında yapılan araştırmalarda Grube ve diğerleri, (1986), yaşıtlar ve anne-babaların öznel normlar ve davranışsal normların içerik ve deneysel olarak ayrı motivatörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Warburton ve Terry (2000) araştırmalarında, davranışsal ve öznel normların niyeti tahmin etme konusunda başarılı oldukları bulunmuştur. Rivis ve Sheeran, (2003) ise araştırmalarında, davranışsal normlar ve niyet arasında pozitif yönlü ve yüksek dereceli bir ilişki bulunmuştur.

3.3.1.4. Algılanan Davranışsal Kontrol (ADK)

Davranış üzerinde iradi kontrolün olmaması algılanan davranışsal kontrolün teoriye dâhil edilmesini gerekli kılmıştır (Ajzen, 1991, s.185). Fishbein ve Ajzen, (2010) SET e algılanan davranışsal kontrol bileşenini dâhil ederek yani normatif değişkene davranışsal normlar dâhil ederek teoriyi PDT haline getirmişlerdir (Ajzen, 2011, s.

1119). PDT'nin diğer değişkeni olan algılanan davranışsal kontrolün teoriye dâhil edilmesi ile davranış sergilenirken bir sorunla karşılaşılması durumunda niyetin aydınlatılması amaçlanmıştır (Cook ve diğerleri, 2002, s. 558). Algılanan davranışsal kontrol bir kişinin bir davranışı gerçekleştirmedeki kolaylık veya zorluk algısı olarak tanımlanır (Mullan ve Wong, 2010, s. 1525). Herhangi bir davranışı tahmin etmenin iki ana elementi vardır. Bunlar davranış niyeti ve algılanan davranışsal kontroldür (Ajzen, 2011, s. 1119). Bir diğer değişle ‘ PDT'ye göre, algılanan davranışsal kontrol, davranışsal niyetle birlikte doğrudan davranışsal başarıyı tahmin etmek için kullanılabilir (Ajzen, 1991, s. 184). Bu varsayım iki koşul altında mümkündür. Birincisi niyetin sabit olması durumu, davranış gidişatını pozitif bir şekilde sonlandırmak amacıyla sarf edilen efor, algılanan davranış kontrolüyle birlikte artış gösterecektir. Örneğin, kayak yapmak isteyen ve eşit düzeyde kayak yapma niyeti taşıyan iki kişi arasından bu etkinliği başaracağına daha çok inanan kişinin, yeteneğinden kuşku duyan kişiye nazaran daha başarılı olacağına inanılır. ADK ile davranışsal başarı arasında direkt bir ilişki umulmasının ikinci sebebi, algılanan davranışsal kontrolün çoğunlukla gerçek kontrolün bir ölçütü için yedek (vekil) olarak değerlendirilebilmesidir. Algılanan davranışsal kontrolün bir ölçüsünün gerçek kontrolün bir ölçüsünün yerine geçip geçemeyeceği algıların gerçekliğiyle ilgilidir (Ajzen, 1991, ss. 184-185). PDT gerçekten ziyade algılanan davranış kontrolü ile ilişkilidir. Algılanan davranış kontrolü ise pek çok durumda gerçekçi olmayabilir (Beck ve Ajzen, 1991, s. 287). ADK, bireyin davranışla alakalı daha az bilgi sahibi olması durumunda ihtiyaç ya da var olan yetenekler değiştiğinde veya yeni ve aşina olunmadık öğeler dâhil olduğunda gerçeği yansıtmayabilir (Ajzen, 1991, ss. 184-185).

Eagly ve Chaiken (1993)’e göre de niyetin diğer tanımlayıcılarının bir aracısı olarak adlandırılan değişken algılanan davranışsal kontroldür. Örneğin, bir kişi bir davranışı sergilemek için olumlu bir tutuma sahip olabilir ama algılanan bir soruna rastlarsa bu davranışı, sergileme niyetinde olmayabilir (Aktaran: Cook ve diğerleri, 2002, s. 559). Zayıflamak, sınava çalışmak, sigara kullanmamak ve alkol tüketmemek gibi davranışlar irade gücü isteyen davranışlara örnek olarak verilebilir ve bu tür güdülenmiş davranışlar kişilerin amaçlarına ulaşmalarını sağlar. Bireyin, kaynak ve fırsatların cazibesine bakmaksızın bir davranışı gerçekleştirmeyi tercih etmemesi o davranış üzerinde tamamen kontrol sahibi olduğunu gösterebilir (Ajzen, 1987, s. 47).

Başka bir değişle, kişinin bir davranışı sergileme ya da sergilememe isteğine karar verebilmesi bu davranışın kişinin kontrolünde olduğunu gösterirken; davranışın sergilenmesi fırsatların uygunluğu ya da kaynakların yeterliliğine bağlıysa davranış kontrol altında değildir (Ajzen ve Madden, 1986, s. 455).

Bunun yanında iradi güç fiiller üzerinde öznel tavır ve niyetlerden daha önemli olabilir (Ajzen, 1985, s. 26). Örneğin insan davranışları herhangi bir kontrol sorunuyla karşılaşan ve karşılaşmayan davranışlar olarak iki farklı kutba ayrılabilir. Elbette birçok davranış bu iki sınır arasında bir yerlerde olur. Kişiler, okul derslerine katılma ya da kitap okuma gibi eylemler ya arken oldukça sınırlı kontrol sorunuyla karşılaşırlar buna karşın sigara içmek ya da alkol tüketmek gibi kemikleşmiş davranışları (alışkanlıkları) yenmeye kalktıklarında kontrol sorunu daha çok ortaya çıkar (Ajzen ve Madden, 1986, s. 456). Yazarların vurgulamak istedikleri nokta, insan davranışlarında algılanan davranışsal kontrolün az olduğu davranışları daha kolay sergilerken davranış kontrolünün fazla olduğu davranışları sergilemenin daha zor olabileceğidir. Diğer bir ifadeyle, kişilerin varlığına inandıkları kaynak ve fırsatlar ayrıca tahmin ettikleri handikaplar ne ölçüde az olursa davranış üzerindeki algılanan kontrol o kadar çok olmalıdır (Ajzen, 1991, s. 196).

Gerçek davranış kontrolü oldukça önemlidir: Bireye kaynak ve fırsatların sunulması davranışsal başarı olabilirliğini belirli bir seviyeye kadar kabul ettirmelidir. Buna ek olarak gerçek kontrolden ziyade psikolojik ilgi duyma davranışsal kontrol algısı olarak tanımlanır ayrıca ADK fiiller ve niyetler üstünde güç sahibidir. ADK'nin PDT üzerinde etkili bir yeri vardır (Ajzen, 1991, s. 183). Ek olarak kontrol algılarını göz önünde bulundurmak, zayıflamak gibi zor amaçlar ve sonuçlarla ilişkili olan iradi davranışları komplike birçok başka davranışın gerçekleşmesiyle ilgili, teorinin hayata geçirilebilirliğini basitçe sergilenmenin ötesine taşıması açısından dikkate değerdir (Conner ve Armitage, 1998, s. 1430).

Amaçlanan davranış üzerinde dâhili ve harici olmak üzere birçok etken bulunabilir. Bu etkenlerden bilgi, beceri, yetenek ve yeterli planlama iç etkenlere örnek verilebilirken; zaman, fırsat ve davranışın diğer insanların iş birliğine bağımlılığı dış etkenlere örnek olarak gösterilebilir. Kişilerin sınırlı kontrole sahip olduğu davranışların tahminini doğru yapabilmek için niyetle beraber kişinin sözü edilen davranış üzerinde hangi ölçüde kontrol sağlayabildiği tahmin edilmelidir (Ajzen ve

Madden, 1986, s. 456). Daha açık bir ifade ile PDT'yi SET'ten ayıran temel farklılık olan ve eyleme ilişkin algılanan kolaylık ya da zorluk derecesi olarak da ifade edilebilen ADK; içsel boyutta yetenek, bilgi gibi faktörleri temsil ederken; dışsal boyutta para, zaman, teknoloji gibi faktörler olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır (Ajzen, 1991, s.199).

Ayrıca bir davranışın tekrar sayısının fazlalığının bir alışkanlığın tutunabilmesini sağlayabildiği yönünde genel bir kanı vardır. Sonrasında davranış tamamen olmasa da bazı yönlerden alışkanlıkla son bulur. Yani davranış; tutum, öznel norm, kontrol algıları ve niyetler davranışa dâhil olmaksızın sonuçlanır (Ajzen, 1991, s. 203). İçki ya da bağımlılık yapan madde tüketme davranışları perspektifinden bakılacak olursa bu davranışlar geçmişte çok tekrarlandığı için davranış üzerindeki kontrolün az olması durumuyla ilgili olabilir (Ajzen, 1985, ss. 34-35).

3.3.1.5. Davranışa Yönelik Niyet

SET'e göre davranışsal niyetin en hayati göstergeleri, fikirlerinin birey açısından önemli olduğuna inanılan kişilerin algılanan sosyal baskılarına (öznel norm) uyma motivasyonları ve bir davranışı gerçekleştirmeye yönelik tutumlarıdır (Cook ve diğerleri, 2002, s. 558). Ajzen (1985), PDT'de bir davranışın öncesindeki adım gözüyle bakılan niyeti, birinin belirli bir davranış sergilemek için hevesli olma durumu olarak tanımlamaktadır (Aktaran: Aydın, 2019, s. 49). Yazar başka bir çalışmasında kavramı şu şekilde açıklamaktadır; Ajzen (1991)'e göre niyet, bir davranışı gerçekleştirmek için hissedilen istek ve harcanan çabanın yoğunluğudur. Bir kişinin niyeti, sırayla, davranışı gerçekleştirmeye yönelik tutumunun ve öznel normunun bir fonksiyonudur (Ajzen ve Fishbein, 1977, s. 888). Kavramsal açıdan bağımsız iki niyet belirleyicisini işaret eden SET'in birinci işlevi bireysel olan davranışa karşı tutumu bir kişinin o davranışı olumlu veya olumsuz olarak nitelemesi iken niyetin bir diğer tahmincisi ise bir davranışı gerçekleştirmek ya da gerçekleştirmemek amacıyla algılanan sosyal baskıyı tanımlayan öznel normdur. Öznel norm ve tutum kavramlarının her ikisi de davranışsal niyeti belirleme açısından kendi çerçevesinde elzem ve birlikte ele alınması gereken iki faktördür (Ajzen ve Madden, 1986, s. 454). Fishbein ve Ajzen (1975)'e göre sebepsel sıraya uygun olarak davranışsal niyet, yukarıda değinilen sosyal ve öznel etmenlerin ağırlıklı toplamıdır (Aktaran: Aydın, 2019, s. 45). SET'e göre bir davranışın öncülü o davranışı gerçekleştirme niyetidir

(Ajzen ve Madden, 1986, s. 454). Örneğin, bir hayır kurumuna bağış yapmak isteyen bir kişinin bu yönde bir niyete sahipse bu niyeti davranışa dönüştürebilir.

Fishbein ve Ajzen (1975) davranışsal niyeti, insanların eylemleriyle ilgili beklentileri ve davranışta bulunma ihtimalleri olarak ifade eder (Aktaran: Aydın, 2019, s. 49). Motivasyonun belirleyicilerinden olan niyetler bireyin farkındalıklı planı ya da davranışı başlatma amacıyla efor sarf etme kararı olarak nitelenebilir (Conner ve Armitage, 1998, s. 1430).

İlkesel olarak, belirli bir davranışla ilgili öznel norm ile tutum hangi ölçüde pozitifse ve algılanan davranışsal kontrol ne kadar çoksa bir kişinin o davranışı sergileme niyeti aynı ölçüde fazla olmalıdır (Ajzen, 1991, s. 188). Niyetlerin tek başına davranışı tahmin etmede yeterli olması için davranışın ya da durumun bir kişiye davranış üzerinde hâkim olması gerekir (Ajzen, 1991, s. 185).

Niyeti daha net belirleyebilme açısından alt faktörlerin de direkt olarak göstergeleriyle bağlantılı olduğu farz edilmektedir (Cook ve diğerleri, 2002, s. 559). Ek olarak niyetlerin tam anlaşılabilmesi adına kişilerin belirli tutum ve öznel normları niçin benimsediklerini incelemek gerekir (Ajzen, 1985, s. 13). Son olarak Ajzen (1991)'in çalışmasına göre algılanan davranışsal kontrol ve öznel normlar davranışsal niyeti yüksek oranda doğru bir şekilde tahmin etmektedir.

3.3.2. PDT'nin İnançlar Bölümü

Aktörün kişinin kendisi olduğu sistemlerde kişilerin hayatlarını değiştiren durumlar üstünde güce sahip olan asıl unsur inançlardır (Bandura, 1989, s. 1175). Çoğunlukla inançların, bir nesneyi başlıca özelliklerle başka nesneler, özellikler ya da olgularla bağlantı kurarak o konuyla alakalı olarak üretildiği varsayılır (Ajzen, 1991, s.191). Bazı tutum ve inançların bazı yönlerden kişilerin çekirdek inançlarının ve değerlerinin bir ürünü olduğu öne sürülür (Feldman, 1988, s. 416).

3.3.2.1. Davranışsal İnançlar

İnançlar, gönüllü aktivitelere katılımla bağlantılı tutum ve öznel normlara liderlik ettiği için böyle bir inanç grubu, gönüllü idarecinin kişileri işe yerleştirme, tercih etme ve kişilerin eğitilmelerinin planlanması yöntemiyle gönüllü katılımının üst seviyelere

çıkmasını sağlayabilir. Bu sayede gönüllülük etkili ve basit bir şekilde uygulanabilir duruma getirilmiş bir konsept oluşturacaktır (Harrison, 1995, s. 383).

PDT bileşenleri davranışsal inançların arkasındaki ana unsura dayanır (Ajzen, 1991, s. 206). İnsan davranışlarıyla ilgili üç çeşit inanç tipi vardır. Bunlardan ilki davranışla ilgili tutumlar üzerinde değişiklik sağladığı farz edilen davranışsal inançlardır (Ajzen, 1991, s. 189).

3.3.2.2. Normatif İnançlar

Normlarla bağıntılı olan inançlar kişi için değerli kişilerin ya da toplulukların belirli bir eylemi sergilemeyi doğru olarak kabul etme ya da kabul etmeme ihtimaliyle alakalıdır (Ajzen, 1991, s.195). Öznel normun değişkenlerini açıklamak amacıyla, belirli kaynaklarla ilişkili göze çarpan normatif inançlar bulunur (Ajzen, 1985, s. 33).

3.3.2.3. Kontrol İnançları

Kontrol inançları ise davranışla ilgili kontrol algıları tarafından üretilir (Ajzen, 1987, s. 46). Kontrol inançlarını davranışın bazı yönlerinden bağımsız tanımlayıcıları halinde incelemek ve ayrıştırmak olasıdır. Aynı durum normatif inançlar için de geçerlidir (Ajzen, 1987, s. 47). Ajzen (2020) çalışmasında tutumların ulaşılabilir davranışsal inançlar, öznel normların ulaşılabilir normatif inançlar ve ADK'nın ulaşılabilir kontrol inançları üzerine kurulmuş olduğunu farz eder. Söz konusu inançlar, davranışın sergilenmesiyle ilgili zorlukları ortadan kaldırmak ya da bu etkenleri önleyen unsurların mevcudiyetiyle alakalıdır.

3.4. Norm Aktivasyon Modeli –NAM (Özgecilik)

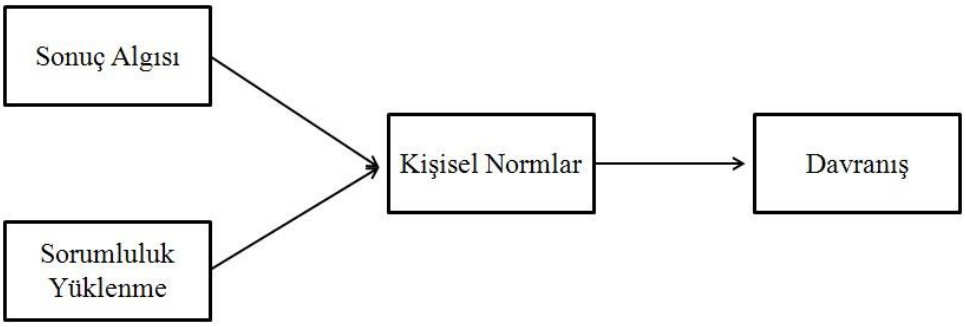
Norm aktivasyon modeli (NAM), özgecil davranışı tanımlamak amacıyla oluşturulmuştur (Onwezen ve diğerleri, 2013, s. 143). Özgeciliği tanımlamak için bir aracı model kuramsal açıdan akla yatkın gelmektedir. Bu durumun nedeni, toplumun yararına eylemde bulunmak için yükümlü hissetmek ya da toplumun yararı adına eylemde bulunmamanın herhangi bir probleme sebep olup olmadığı bilinmeksizin muhtemel davranışların yararlılığı üzerinde kafa yormanın pek de kolay olmamasıdır (De Groot ve Steg, 2009, s. 443).

NAM, normlar tarafından tetiklenen ve ahlaki sorumluluk hislerinin oluşturulmasıyla başlayan birincil gereksinim algısından en son net tepkiye kadar eyleme dönüşen bir

zaman dilimini ifade eder (Schwartz, 1977, s. 241). NAM, özgecil davranışa yönelik kişisel sorumluluğu uyandırmak adına kilit etkenler olarak geçen sonuçlardan haberdar olma (Sonuçların Farkındalığı-SF) ve yükümlülük alma (YA) bileşenlerini ileri sürer (Park ve Ha, 2014, s. 282). Başka bir çalışmaya göre model, normların çalışma prensibini anlatmak için üç temel olgudan bahseder. Bunlar; kişisel normlar, sorumluluk alma ve sorumluluk inkârıdır (Schwartz, 1977, s. 227). Bu sorumluluk duyguları toplumsal yarar sağlayan davranışa yönelik niyetleri harekete geçirir (De Groot ve Steg, 2009, s. 443). Etkinleşme düşüncesi ve sonucu, ahlaki sorumluluk hisselerinin davranış üstündeki tesirinin kişisel normlarının başlangıç etkinleşmesini harekete geçiren unsurların bir işlevi olarak önerir. Bahsi geçen başlangıç etkinleşmesini tetikleyen en önemli etkenlerden birisi, bir kişinin davranışının diğer insanlar için sonuçların bilincinde olma yönelimidir (Schwartz, 1977, s. 229). Sonuç olarak aktifleştirilmiş kişisel normlar ahlaki sorumluluk hisleri şeklinde gerçekleşir (Schwartz, 1977, s. 227).

Thøgersen (2009), Norm Aktivasyon Modeline ilişkin başka çalışmaların kişisel normların çiğnenmesinin suçluluk duygusunu aktive ettiğini bu durumun karşıtının yani kişisel normlara uygun hareket etmenin ise gurur duygusunu aktifleştirdiğini ifade eder (Aktaran: Onwezen ve diğerleri, 2013, s. 143). Araştırmalar suçluluk ve gurur duygularının norm aktivasyon modeli içerisinde var olan ilişkileri değişik biçimlerde açıklamaktadır. Bunlardan biri suçluluk ve gurur duygularının NAM'da direkt bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Suçluluk, kişilerin suçluluk duygularını açığa çıkaran önceki davranışları gidermesini sağlayan önleyici bir his olarak örnek verilebilir. Nihayetinde suçluluk duyguları toplum yararına olan ve özgecil davranışları direkt etkinleştirir. Kimi çalışmalar beklenen suçluluk ve gurur duygularının davranış üstündeki etkilerinin kişisel normların aracılığıyla gerçekleştiğini savunmuştur (Onwezen ve diğerleri, 2013, s. 143). NAM'ın modeli aşağıda verilmiştir.

Şekil 3.3.: Norm aktivasyon modeli (NAM)

(bkz. Zor ve Dervişoğlu, 2017, s. 3)

3.4.1. Özgecilik (Altruism)

Latince kökenli olan altruism ‘’özgecilik’’ önemsemeyi başkaları için gerçekleştirmek, değiştirmek anlamını taşır (Haski-Leventhal, 2009, s. 271). Yani başkalarını, diğer insanları önemsemek anlamına gelir. Monroe (1996) çalışmasında özgeciliğe, kişinin çıkarına olsa dahi yabancı bir kişiye yarar sağlamaya dönük davranış olarak yer verir (Aktaran: Knox, 1999, s. 477). Özgecilik şartsız gerçekleşen bir kibarlık şeklidir. Bu, bir kişinin başka bir kişiye yönelik sergiledi özgeciliği o kişinin özgecil davranışı sergileyen kişiye karşılıksız olarak gerçekleştirdiği anlamına gelir (Fehr ve Gachter, 2000, s. 160).

Hoffman (1975b) özgeciliği, çalışmada üstü kapalı olarak diğer bir kişi için eylemi gerçekleştirecek kişiye net bir masrafı olan niyetli davranış olarak açıklanmıştır. Scott (1968) çalışmasında özgeciliği yardımda bulunma motivasyonu şekliyle kabul eder. Motivasyon sağlayan etkiler kendiliğinden oluşan tepkilere yönelik etkilerden doğar (Aktaran: Bandura, 1999, s. 38). Özgeciliğin ardında yatan temel ilkelerden biri değerlerin nesnel olması gerektiğidir (Nagel, 1979, s. 90).

Özgecilik hakkında merak uyandıran şeylerden birisi özgecilik kapsamında yapılan çalışmaların çoğunun hayvanların ve çocukların gelişimiyle ilgili konularda yapılmış olmasıdır (Schwartz, 1977, s. 222). Bu noktada özgeciliğin literatürde bir boşluğa sahip olduğu ve değişik alanlarda araştırılabileceği anlaşılabilir. Özgeciliğin yapısı başkalarının yararı aracılığıyla güdülenen bir amaç olarak belirtilmektedir. Birçok

farklı özgecilik tanımı bulunmasına karşın yaygın tanımlar; toplum yanlısı davranış, diğerlerine yardımda bulunma, hayır yapmak için ahlaki bir yükümlülük hissetme vb. olarak özetlenebilir (Ross ve Ajzen, 2010, s. 7). Özgecilik bir kişiyi sosyal yanlısı tüketim davranışları sergilemeye iten duygusal bir güdülenme etkenidir (Teng ve diğerleri, 2013, s. 5). Yardım etme davranışlarının üç farklı tanımlama çeşidine ulaşılabilir. Ama üçünün ortak noktası, hepsinde yardım etme niyetinin diğer bir kişinin gereksinim içinde kalmasıyla harekete geçmesidir. Tanımlamalar gereksinim duygusunu niyet değişkenini yardım etme davranışına ilişkilendirdiğini farz ettikleri işleyişe göre değişiklik arz eder. Bunlar a) duygunun canlanması, b) toplumsal beklentilerin harekete geçirilmesi ya da c) kişisel beklentilerin canlandırılmasıdır (Schwartz, 1977, s. 223).

İnsan yardıma ihtiyaç duyan birine rastladığı zaman bu konuyla ilgili üzüntü hissedebilir. Bu olayın ertesinde kişi muhtaç olan kişiye ya destek olur ya da sorundan uzaklaşarak (uyarıcıyı yok sayarak) kişisel gerilimini düşürme yolunu seçebilir (Bendapudi ve diğerleri, 1996, s. 40). Bir olay yaşandığında olaya şahit olan kişi özgecil bir şekilde motive oluyorsa bireyin amacı başkalarının acısını en aza indirmektir. Bu amaca acının kaynağından uzaklaşarak değil mağdur kişiye yardım ederek erişebilir. Bu sebeple özgecil bir şekilde motive olmuş ve olaya tanık olmuş kişinin yardımda bulunma ihtimali kaynaktan uzaklaşmanın maliyetine bağlı olmamalıdır. Bunun sebebi ise uzaklaşmanın amaçla ilişkili bir davranış olmamasıdır (Batson ve diğerleri, 1981, s. 292).

3.4.1.1. Özgeciliğin Tarihçesi

Geçen 20 senelik dilimde uygulanan deneysel araştırmaların geneli özellikle özgecil davranışlar gösterme çabasında bulunmamasına karşın yardım etme davranışlarını ortaya koymuştur (Bar-Tal, 1986, s. 9). Yardım etmeyle alakalı motivasyon teorileri çoğunlukla ego (benlik) ve diğerleri üzerinde bir fayda çekişmesi bulunduğunu farz etmekte ve ego ile diğerleri hakkındaki duygusal ilişkilerin gerçekleştirdiği güdüleri (sebepleri) görmezden gelmektedir (Smith ve diğerleri, 1989, s. 649). Yardım davranışı sadece kişinin iç dünyasıyla ilgili değerleriyle güdülendiği takdirde özgecil bir değerdir. Bunun nedeni özgecil değerlerin öz beklentilerle bağlantılı olmasıdır. Diğer insanların nelere gereksinim duydukları, norm ve değerlerinin özümsenmiş

versiyonunu tetiklediğinde oluşan ahlaki yükümlülük algıları olarak gerçekleşen kavrama öz beklenti denir (Schwartz, 1977, s. 223).

Comte'a göre 1851 yılı öncesine kadar (benevolence) hayırseverlik olarak geçen kavram bu tarihten sonra özgecilik olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Aktaran: Batson, 1987, s. 67). Hayırseverlik değerlerinin arkasındaki itici gücün amacı bireylerin birbirleriyle devamlı olarak görüştüğü insanların iyilik durumlarını sabitlemek ve yükseltmektir (Schwartz, 1992, s. 11). Hayırseverlik kavramının yerine özgecilik kavramını ileri süren ve bunu uygulayan kişilerin başında Auguste Comte gelmektedir. Comte'a göre özgecilik birtakım toplumsal eylemlerin ' diğerleri adına yaşamak amacıyla kendi çıkarını düşünmeyen bir isteğin anlatımıdır. Comte böylece toplum yararına olan güdüye özgecilik ismini vermiştir (Aktaran: Batson, 1987, s. 67).

Özgecilik alanında yapılan araştırmaların ilerlemesi 1960'lara rastlar. Merak uyandıran noktalardan biri, kişiliğin faydalı davranışları izah etmeye yardım edip etmeyeceği ya da yardım etme özellikleri taşıyan başka birinin içinde bulunduğu koşullardaki etkisinin kişi için en fazla öneme sahip olup olmadığıdır (Bierhoff ve diğerleri, 1991, s. 264).

Başka insanların kişiye muhtaç olduğu algısı kişi açısından bir hediye niteliğindedir. Çünkü kuramsal olarak bu durum (yani başka bir kişinin bir kişiye muhtaç olduğu algısı) kişide başkalarına destek olmak için zorunluluk hissini etkinleştirir. Kişinin hissettiği bu zorunluluk duyguları, çoğunlukla muhtaç insanların amaçlarına erişmelerini sağlamak adına yükseltilmiş bir güdü oluşturur ve bu güdü seviyesi yardım etmenin öngörülen masrafıyla ters orantılıdır (Berkowitz, 1972, s. 68).

Günümüze kadar toplumsal faydaların ya da özgeciliğin faydalarıyla ilgili deneysel çalışmalar, algılanan hayat amacı, evlilik uyumu, daha düşük seviyede ümitsizlik ve bunalımla ilgili olarak yapılmıştır (Schwartz ve diğerleri, 2003, s. 778).

3.4.1.2.Sahte Özgecilik Düşüncesi

Modern sahte özgecil düşünceler üç başlık altında incelenebilir. Staub (1978)'a göre özgecilik asıl özgecilik ve sahte özgecilik olmak üzere ikiye ayrılır. Yazara göre özgecilik, bir çıkar gözetmeden motivasyonun ilk amacı diğer bireye yarar sağlamak niyetiyle gerçekleştirilen gönüllü davranışlardır. Sahte özgecilik ise farkında olarak ya

da farkında olmadan bir çıkar gözeten, motivasyonun ilk amacı diğer bireye yarar sağlamak olacak şekilde gerçekleştirilen niyetli ve gönüllü davranışlardır (Aktaran: Feigin ve diğerleri, 2014, s. 1).

3.4.1.2.1. Motivasyon Olmayan Sosyal Yanlısı Davranış Kapsamında Özgecilik

Başlangıçta özgeciliği, yardımda bulunma davranışı olarak kabul ederek güdüleme kavramını tümüyle gözlerinden kaçıranlar olmuştur. Sözü edilen ilk sahte özgecil düşünce, çocukları inceleyen gelişim psikologları başta olmak üzere ve bu kavramın özgecilik olarak kullanılması için hevesli olan sosyo-biyologlar arasında yaygın olmuştur (Batson, 1987, s. 68). Bir araştırmaya göre sosyal yanlısı davranış çoğunlukla kişilerin haricindeki etmenlerden etkilenir (Simpson ve Willer, 2015, s. 44). Böylece sosyal yanlısı davranışların özgecilik aracılığıyla güdülenme ihtiyacı olmayacağına başka bir değişle özgecil güdünün sosyal yanlısı davranış oluşturmaya ihtiyaç duymayacağına ulaşılabilir (Batson ve Powell, 2003, s. 463).

3.4.1.2.2. İçsel Ödüllere Yönelik Sosyal Yanlısı Davranış Kapsamında Özgecilik (Egoizm)

Çoğu yazar tarafından diğer insanların sıkıntı çektiklerini gözlemlemek için birbirinden bağımsız iki duygusal tepki arasında bir fark gözetmek gerekliliği ileri sürülmüştür. Bunlar; kişisel stres ve empati olarak geçer. Hatta bu birbirinden bağımsız duyguların yardım açısından iki ayrı güdüyü harekete geçirdiği ileri sürülmüştür. Bunlardan kişisel stres egoist (bencil) motivasyonu aktifleştirirken empati özgecil güdüyü aktifleştirir (Batson ve diğerleri, 1983, s. 706). Empati genellikle, başka bir insanın ne hissettiğini ön görme bilişsel kapasitesi şeklinde açıklanmıştır (Krebs, 1975, s. 1135). Hoffman (1975a), empati kaynaklı yardım etmenin iki niteliğiyle egoizmden ayrı biçimde özgecilikle ilişkili olduğu görüşündedir. Bunlar 1) sempati, bireyin kendi gereksinimlerinden çok diğerlerininkinden uyarıldığını ifade eder. 2) kişideki mutluluğun kaynağı başkalarının mutluluğudur. Empatik duygunun biricik kökeni özgecil motivasyondur (Batson, 1987, s. 95). Başka bir ifadeyle empati özgecil eylemin hemen öncesindeki belirleyicisidir (Unger, 1991, s. 75). Empati ve özgecilik en geniş tanımıyla kişilerin birbirlerine gösterdikleri merhamettir (Zahn-Waxler ve diğerleri, 1985, s. 21). Son olarak yazarlar, egoizmin (bencilliğin) yapısının gereği olarak özgecilik ve hazcılıkla

(hedonizm) pozitif toplumsal davranışa yönelik niyet arasında pozitif bir bağıntı olduğunu ileri sürerler (Ross ve Ajzen, 2010, s, 11).

Egoizm ve özgecilik birbirinden ayrılmak istense bu durum bu sistemle ilgili bağıntılara zorluk çıkartır ve pozitif toplumsal davranışın tüketici davranışıyla ilgili etkileriyle alakalı geçmişte yapılmış çalışmaları çeşitlendirir. Yazarlar sosyal fayda sağlayan davranışların bulgularıyla alakalı egoizmi aşağıdaki gibi tanımlar (Ross ve Ajzen, 2010, ss. 6-7).

Egoizm, pozitif sosyal yanlısı davranışları sadece kendisi adına değil diğerlerinin adına da yarar sağlayan, kişilerin ahlaki ve toplumsal kişiliklerini zenginleştiren bir yapıdır. Bu kişilikler, bireyin pozitif ve negatif duyguları etkilemesi yoluyla oluşturulan davranışları sergilemek amacıyla ahlaki feragatlerde bulunmasını gerektirir ama kendi ferahlarını arttırmak adına daha fazla yönelim içinde olan kişiler egoist sosyal yanlısı davranışlar sergileyeceklerdir (Ross ve Ajzen, 2010, ss. 6-7).

Egoizm, kişiyi sosyal yanlısı tüketim eylemleri gerçekleştirmeye iten duygusal bir güdüleme etmenidir. Bu davranış kendisine yarar sağlarken diğer insanlara da yarar sağlamaya yönelik toplumun iyiliğine hareket eden davranışları netleştirmeye çalışır. Bu sistemin gelişmesini sağlayanlar, özgecilik (başkalarına fayda) ve hazcılık (kendisine fayda) nitelikleridir (Ross ve Ajzen, 2010, s. 1). Her ne kadar özgecilik ve egoizm beraber meydana gelseler de bu iki kavram birbirinden ayrı motivasyonlardır (Batson, 2010, s. 16). Gerçek özgeciliğin varlığı üzerinde çekişmeler olsa da insanı motive eden kısmıyla ilgili kuramlar egoist ya da özgecil gizli etkilerle nitelendirilmektedir (Feigin ve diğerleri, 2014, s. 3). Günümüz psikologları tarafından en fazla kullanılan yaklaşım olan ikinci düşünce özgeciliği, bu yararları kişinin (haricinden kaynaklanmayan) içinden kaynaklandığı takdirde ve kendi çıkarını istemeyi kapsayacak tarzda tekrar açıklar. Bu açıdan bakıldığında bu düşünce şekli özgeciliği egoist güdü olarak inceler (Batson, 1987, s. 69). Bu düşünceye göre, bireyin temel amacı olarak başkasının iyiliğini sağlaması imkân dâhilinde olsa dahi birey bu amaca kavuştuğu için haz duyar; bundan dolayı bu özgecilik gibi görünen davranış da gerçekte egoizmin bir sonucu olarak kabul edilir (Batson, 2010, s. 18). Böylece başkasının iyiliğinde pozitif etki sağlamak bu bencil amaca erişmenin kolay bir araçsal yöntemi olur (Batson, 1987, s. 71). Sonuç olarak egoist güdü, ahlaki olan ve ahlaki olmayan davranışlar meydana getirebilir (Batson, 2010, s. 17). Ayrıca yardım etmek

sadece kendilerini iyi hissetmeyen kişiler açısından bir hediye olarak görülmez bununla beraber yardım etmenin kendilerini iyi hisseden kişiler açısından da bir hediye niteliği taşıdığı düşünülür (Batson ve Powell, 2003, s. 466).

3.4.1.2.3. Olumsuz Pekiştireç Uyarılmasını Düşürmek Amacıyla Sosyal Yanlısı Davranış Kapsamında Özgecilik

Sahte özgeciliğin son kategorisi ise şu şekilde özetlenebilir. Olumsuz bir olay yaşandığında olaya tanık olan kişi bencil bir şekilde güdüleniyorsa kişinin amacı başkalarının ıstırap çektiğine şahit olmanın yol açtığı kişisel stresi hafifletmektir. Kişi amacına, mağdur kişiye yardımda bulunarak ve bu sayede kaynakla olan iletişimini ulaşılamaz kılarak veya kaynaktan fiziksel ya da psikolojik olarak uzaklaşarak erişebilir. Bu sayede kaynakla olan iletişimini yok etmiş olur (Batson ve diğerleri, 1981, s. 291). Yukarıdaki sahte özgeciliğin 3 aşamasına netlik kazandırmak açısında Davis (1994) örnek olarak gösterilebilir. Davis (1994)'in araştırmasının ardındaki düşünce sistemi anlaşılırdır. Kişiler muhtaç bireylere egoist sebeplerle destek olduklarında yardım yalnızca bir hedefi (çıkarı) elde etmeye (cezadan ya da kişisel gerginlikten kurtulmaya) yönelik bir vasıtadır. Bu sayede muhtaç olan birey amaçlarına erişmek adına farklı yöntemler elde ettiğinde amaçtan zorlanmadan vazgeçecektir. Diğer taraftan kişiler özgecil bir şekilde güdülenirse seçenekleri değerlendirmezler ve mağduriyet giderilene değin yardım etmeyi sürdürürler. Bu yapı değişik çalışmalar tarafından destek görür (Örn. Batson 1987, Dovidio ve diğerleri, 1990) (Aktaran: Bendapudi, 1996, s. 41). Bir bağışçının yardımlarının diğerlerinin gereksinimleri çoğaldıkça artış göstermesi o kişinin özgecil bir motivasyonla hareket ettiğini gösterir (Unger, 1991, s. 78).

3.4.1.3. Özgecil Düşünce

Sahte özgecil düşüncelerin hepsi özgecilik kavramının yeni açıklamalarını barındırır. Ama özgecilik kavramını Comte'un özgün niyetini sürdürerek özgecil güdü meselesi üzerinde durmaya çalışan bazı psikologlar da bulunur. Yazar modern özgecil yaklaşımıyla ilgili temel iki problem üzerinde durmuştur. Bu problemlerden ilki özgecil düşüncelerin değişkenliğe meyilli olması durumudur. Yani gerçek özgecilik daha önce tanımlanan sahte özgecil düşüncelerinden herhangi birisine çevriliyor gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Diğeri ise özgeciliğin net bir tanımı olmaması dolayısıyla bu zamana kadar ulaşılan deneysel bulguların gerçek gibi görünmemesidir. Yukarıdaki

sorunlara özgecil güdünün varoluşuyla ilgili başlıca araştırmalarda detaylı olarak yer verilmiştir (Örn, Krebs, 1970; Hoffman, 1975a; 1975b) (Batson, 1987, ss. 71-72).

3.4.1.4. Özgecilikte Durumsal Faktörler

Çalışılan özgecilik türleri, sorunu olan kişiye sorunu gidermede yardımcı olmak ya da ihtiyacı olan biriyle ihtiyaç duyduğu şeyi paylaşmak ve bağışta bulunmak olarak sıralanabilir. Temel üzerinde yoğunlaşılan kısım, özgecil sorumluluğa anlık olarak karar veren durumsal ya da kişisel etmenlerdir (Hoffman, 1975b, s. 937).

Shotland ve Stebbins (1983)'e göre yardım etme eylemini harekete geçiren etmenler; yardım etmenin mali kaybının daha düşük seviyede olması, olayın ya da ihtiyacın alenen ortada olması ve ihtiyacın giderilmesinin gerçekten acil olmasıdır. Özgecilik literatüründe en çok yer verilen durumsal faktör seyirci faktörüdür. Bu faktör şu şekilde açıklanabilir. Karşılaşılan ve acil yardım gerektiren bir olayda bu olayla karşılaşan başkalarının varlığından haberdar olunması olaya müdahale ya da ihtiyaç içindeki kişiye yardım etme olasılığını önler. Kısaca acil bir olayda o ortamda bulunan insan sayısı ne kadar fazlaysa mağdur kişiye yardım etme olasılığı o oranda azalır. Buna seyirci etkisi denir. Latane ve diğerleri, (1981) algılanan topluluk büyüklüğünün yardım ile ilgili etkisi hakkında güçlü kanıtlara ulaşmışlardır (Aktaran: Piliavin ve Chang, 1990, s. 35). Bu açıklamaya örnek olarak Simmons ve diğerleri, (1977)'nin çalışmaları verilebilir. Simmons ve diğerleri, (1977)'ne göre, kardeşlerinden böbrek nakline ihtiyacı olan bir kişinin böbreğe ulaşma ihtimali uyumlu böbreğe sahip olan sadece bir kardeşi bulunduğunda %50 den fazla olurken uyumlu böbrek sayısı 10 ya da 11'e yükseldiğinde hemen hemen %0'a doğrusal olarak inmiştir (Aktaran: Piliavin ve Chang, 1990, s. 35).

3.5.Yeni Çevresel Paradigma (YÇP)

Yeni Çevresel Paradigma (YÇP), kişilerin doğayla ve doğanın insanla olan bağlantısının idraki ve bilgisiyle titiz bir şekilde ilintisi bulunan birtakım değer ya da inancın toplumdaki değişimini ima eder (Luo ve Deng, 2007, s. 3). YÇP, toplum yaşam alanlarının genişlemesinin bir limiti olması gerektiğine ve insanların çevrenin tümüne ilişkin karar verme yetkisiyle ilgili inançları üzerine yoğunlaşır (Dunlap ve diğerleri, 2000, s. 427). YÇP birçok araştırmada insanların çevreye yönelik tutumlarını anlamak için uygulanmıştır (Luo ve Deng, 2007, s. 2). YÇP çevreyle insan arasındaki

ilişkiyi bir denge içerisinde yürütmek için bir teminat talep ettiğini iddia eder (Chung ve Poon, 2001, s. 4).

Tüm bu doğayla ilgili yargıları ahlaki yargılara çevirmek amacıyla işe girişilmiştir (Heberlein, 1972, 85). Çevreciliği anlatmak amacıyla yararlanılan kuramlardan biri de özgecil davranış kuramıdır (Stern, 2000, s. 412). NAM teorisi özgecil davranışı ve niyeti ön görmek amacıyla üretilmesine rağmen teorinin bazı çevreyle ilgili problemlerde hayata geçirilebilirliği eski araştırmalarda pek çok kez açıklanmıştır (Han, 2015, ss. 165-166). Schwartz (1994) gibi bazı yazarlar doğaya ilişkin sorunu ve davranışları genel değer kuramına bağlamışlar ve çevresel sorunun bireyin etrafındaki en sıkı ilişki içinde olduğu kişileri aşarak doğa dostu eylemler sergileyen kişiler arasında daha etkili olduğunu keşfetmişler (Aktaran: Stern, 2000, s. 411).

Çevresel hayat görüşü, yeryüzüyle bağıntılı olan, özgecil ve bencil özellikler gösteren değerler ya da öz geliştirme ve öz aşkınlık yapılarıyla benzerlik gösteren ve diğerlerine oranla kararlı yaygın değer yönelimleriyle alakalıdır. Kendini aşma olgusu evrenselcilik ve özgecilik benzeri yapıları içeren bir değer eğilimiyken kendini geliştirme olgusu kuvvet, hedonizm ve başarıyı baz alan değer eğilimleridir (Klöckner, 2013, s. 1030).

Stren ve diğerleri (1999) DİN kuramını, Schwartz (1994)'ın Değer Kuramını ve Dunlap ve Van Liere (1978)'nin YÇP'yi NAM'la birleştirtilerek oluşturmuştur. DİN kuramı NAM'ın daha kapsamlı bir hali olmakla birlikte çevrenin lehine olan niyet ve davranışı diğer kuramlara nazaran daha güzel izah eder. Bunun nedeni çevre için gerçekleştirilen pozitif davranışları araştırmak amacıyla oluşturulmuş olması ve değerler ve çevre yanlısı hayat anlayışı gibi farklı ana olguları barındırmasıdır (örn; Stern, 2000) (Han, 2015, s. 166). Stern ve diğerleri (1993)'e göre, NAM başka kişiler (özgecil kişiler için önem arz eden asıl nesneler) açısından olguların negatif sonuçlarının bilincinde (farkında) olmanın (SF) altını çizerken DİN, normların arkasındaki nesnelerle ilgili tehlikeleri işaret eder. Çevresel perspektifinden bakıldığında insan haricindeki çeşitlere ve doğaya ilişkin tehlikeler önem arz edebilir (Aktaran: Stern ve diğerleri, 1999, s.83).

Bu tarz birlikte gerçekleştirilen etmenlerin (aktörlerin) ahlaki sorumluluklarına dair inançlar, bireyin bu etmenleri değiştirebileceği toplumsal hareketlere arka olmak

amacıyla kişisel seçimin güçlü belirleyicileri haline gelebilir (Stern ve diğerleri, 1999, s. 87). Yani bazı hareket çeşitleri kişisel değer ve normlara bağlı inançlardan doğar ama bu yönelimi bazı davranış çeşitlerine (beceriler ve sınırlamalar başta olmak üzere) çeviren başka etkiler aracılığıyla iyice biçimlendirir (Stern ve diğerleri, 1999, 86). Bu bilgiler ışığında, herkesin birbirinden farklı kanılar, inançlar, değerlendirmeler ve hareket planları gibi kavramsal/zihinsel yapı özellikleri taşıdığı sonucuna ulaşılabilir (Schwartz, 1977, s. 232).

Son olarak çevresel sorunların ortaya çıkmasına yardım eden ve çevrenin düzelmesi yönündeki eforu önleyen etmenler şu şekilde sıralanabilir. Bunlar; serbest piyasa ekonomisine duyulan mecburiyet, hükümetin piyasaya müdahalesinin az olması ve şahsi mülk edinme haklarının hepsidir (Dunlap ve Van Liere, 1978, s. 10).

3.6. Değer- İnanç- Norm Teorisi (DİN)

Değerler kişilerin yaşamlarında onlara rehberlik eden önemli davranış kurallarıdır (Schwartz, 1992, s. 50). Daha geniş bir tanımla değer kavramı, bazı koşulların ötesine geçebilen, istenilen nihai pozisyonlar veya davranışlarla ilgili nispi değerine göre sırası değişebilen, davranış ve olguların tercih ya da değerlendirilmesi aşamasında kişiye yol gösteren olaylar ya da inançlar olarak açıklanabilir (Schwartz ve Bilsky, 1987, s. 551). Değer inanç norm modeli ahlaki norma ve değerlere yoğunlaşır (Kaiser ve diğerleri, 2005, s. 2151). DİN kuramı kişiyle ilgili çevresel davranışın tabanının, kişileri çevreye yönelik olumlu hareket etmeye sevk eden değerlerin, inançlar ve kişisel normların kesişimiyle oluştuğunu iddia eder (Andersson ve diğerleri, 2005, s.296). Değerler, kişilerin erişmek için uğraştığı genel amaçları göstermesi dolayısıyla doğayla ilgili davranışları daha özel inançlar ve normlar vasıtasıyla etkiler (Steg, 2016, s. 44). PDT ve değer inanç norm (DİN) teorileri psikoloji ve sosyoloji bağlamında kolektif temellere sahiptir. Ancak bu iki model, kişilerin davranışlarının analizinde onların davranışlarının arkasındaki itici güçlerinin birleşmesi için değişik yöntemleri kabullenir (Lopez-Masquera ve Sanchez, 2012, s. 253). Kuram ana hatlarıyla davranışla alakalı en belirgin bilgilerin ya da inançların davranışın bir işlevi olduğunu ileri sürer. Başlıca üç çeşit inanç vardır. Bunlar; davranışla ilgili olan davranışsal inançlar, öznel normların arkasındaki faktörleri vurgulayan normatif inançlar ve davranışsal kontrol bilinçlerini işaret eden kontrol inançlarıdır (Ajzen, 1991, s.189).

Yazarlar normlardan doğan davranışların üç etkenden oluştuğunu ileri sürer. Bunlar belirgin kişisel yapıların uygun bulunması, söz konusu yapılar açısından önem arz eden şeylerin tehlikede olmasıyla ilgili inançlar ve kişinin harekete geçirdiği davranışların tehlikenin kaybolmasına ve değerlerin korunmasına katkı sağlayabileceğiyle ilgili inançlardır (Stern ve diğerleri, 1999, s. 83).

DİN kuramı, yeni çevresel paradigmanın çevreyle ilgili farklılıkların negatif sonuçlarıyla alakalı inançların çıkarım yapılabileceği bir çeşit halk çevresel kuramı olduğu görüşüyle YÇP'yi NAM'la birleştirir (Stern, 2000, s. 413). Diğer bir ifadeyle Stern ve arkadaşları NAM'ın bir adaptasyonunu DİN teorisini açıklamak amacıyla genişletti ve çevresel olarak değerli kişisel davranışları DİN teorisine ekleyerek teoriyi test ettiler (Oreg ve Katz-Gerro, 2006, s. 3). Kuram, değer kuramını NAM'ı ve YÇP bakış açısını davranışa sebep olan beş parametreden meydana gelen bir sebepsel dizi tarafından birbiriyle birleştirir. Bunlar kişisel değerler, çevreyle ilgili yaygın durumlarla bağlantılı YÇP, sonuçların farkındalığı, sorumluluk alma inançları ve sosyal yanlısı davranış için oluşturulan kişisel normlardır (Stern, 2000, s. 412). Han (2015) PDT'nin irade dışı unsurlarını DİN teorisine ekleyerek teoriyi genişletmiştir. DİN, çevreye dair inançların özgecil ve egoist değerler gibi yapıların öncesinde yer aldığını işaret ederek Ajzen' in sebepsel bağını (PDT) destekler (Oreg ve Katz-Gerro, 2006, s. 3). DİN teorisi, sonuncusunu genelleştirme yoluyla değer kuramını NAM kuramıyla birleştirir (Stern, 2000, s. 413).

Ek olarak kişinin bir harekete arka çıkmak amacıyla az olsa da ilerlemesini sağlayan aşamalar, normların etkinleşmesine sebep olan aşamalarla bilimsel açıdan bağdaşabilmelidir. Bu açıdan DİN teorisi norm aktivasyon teorisi alanında var olan yazındaki ana görüşlerle oldukça tutarlı bir izlemine sahiptir (Stern ve diğerleri, 1999, s. 84). Ayrıca değerler süzgeç görevi görebilir yani kişileri kendi değerlerine uygun olduğu düşünüldüğünde bilgiyi süzgeç gibi algılama eğiliminde olarak inançlar üzerinde güç sağlayabilir (Stern ve Dietz, 1994, s. 68). Çevrenin doğal dengesini başka toplumsal konulardan daha çok önemseyen bir kişi doğaya ilişkin farklılıkların bu değerle alakalı hatırı sayılır bir tehlike olduğu inancını besleyen bilgileri onaylayabilir (Stern ve Dietz, 1994, s. 68). Böyle dar ölçekli kuramlar doğa için değerli bir davranışla ilgili daha büyük kuramlar açısından ana iskeleti oluşturur (Stern, 2000, s. 420).

3. 7. Sebepler Teorisi (ST)

Sebepler teorisi (ST) pazarlama literatüründe daha önce karşılaşılmayan bir kuramdır. Bu kuram PDT gibi ufuk açıcı teknoloji kabul kuramlarının genişletilmiş bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Sebepler teorisi var olan teoriler arasında farklı bir perspektif sunabilir. Teori bir eylemin bir kere sergilendikten sonra verilen kararla ilgili uyuşmazlık prosesleriyle sebeplerin kuvvetlendirilmesi gerektiğini ifade eder (Westaby, 2005, s. 116). ST inanç, değerler, bir şeyden yana olma ya da bir şeyin karşıtı olma sebepleri, PDT değişkenleri, niyetler ve kullanıcı davranış değerleri arasındaki ilişkiyi açıklar (Sahu ve diğerleri, 2020, s. 146).

Westaby ve Fishbein (1996)'e göre, bu teori sebeplerden doğar. Yazarlar sebepler teorisinin tutum, ÖN, ADK ve niyet konseptleri arasında daha sağlıklı bir sembol olacağına ilişkin etkili kuramsal bir tablo meydana getirebileceğini vurgulamıştır (Westaby, 2005, s. 105). Niyeti belirleme noktasında tutum, öznel norm ve algılanan kontrol değişkenleri kilit unsurlardır. Bu nedenle ST, kişilerin davranışlarının böyle etkili motivasyonlarıyla sebeplerin hangi yollarla bağlantılı olduğunu da öne sürmektedir (Westaby ve diğerleri, 2010, s. 483). İlaveten davranışa yönelik niyet teorileri ST, konseptlerinin güdü sistemlerine birbirinden farklı bir perspektif sunup sunmadığını, sunuyorsa bunu hangi yöntemlerle yaptığını kuramsal olarak araştırmamıştır (Westaby, 2005, s. 97).

Standart sebepler kuramına göre bütün sebeplerin kişilerin güdülerini tam olarak yansıttığı farz edilir (Westaby ve Fishbein, 1996, s. 1315). Sebep ölçümleri aracığıyla davranışın arkasındaki önemli ve özel etmenlerin daha net açıklanması amacıyla davranışın gerçekleşme frekansına/niyetine bakarak şartlandırmanın etkili olduğu düşünülmektedir (Westaby ve Fishbein, 1996, ss. 1309-1310). Şartlandırma sebeplerinin önemi, sebepler kuramının davranışın arkasındaki özel ve önemli unsurları daha doğru açıklayabiliyor olmasıdır (Westaby ve Fishbein, 1996, s. 1316).

Teorinin ana savı sebeplerin kişilerin inançları ve PDT'nin değişkenleri arasında etkili ilişkilerin olduğunu ifade etmesidir. ST insanların karar üretme ve davranışlarının daha net olarak açıklanmasının elzem olduğunu ileri sürmesinin yanında kişilerin sözü geçen davranışı destekleyen ve o davranışın karşısında olan konuya özel sebeplerini bulundurmasının gerekli olduğunu da vurgular (Westaby ve diğerleri, 2010, s. 481).

Sonuçlar birçok araştırmada sebepler teorisini onaylamıştır. Klasik davranışa yönelik niyet teorilerinde sebeplerin küresel motivasyonlar ve niyetler arasında benzerlik göstermediğine ulaşılmıştır (Westaby, 2005, ss. 115-116). ST davranış sergilendikten sonra sebeplerin kuvvetlendiğini ve davranışı korumak, makul hale getirmek ya da davranışa başka bir anlam vermek amacıyla uygulanabileceğini gösterir ve bunu kuramsallaştırır (Westaby, 2005, s. 99). Sebep teorisini onaylayan sonuçlar sebeplerin tüm küresel motivasyonları (tutum, öznel norm ve algılanan davranışsal kontrol) tahmin ettiğine ve bunlardan ayrı olarak niyeti de tahmin ettiğine işaret etti (Westaby, 2005, s.106).

Sebep kuramının üç önermesi vardır. Bunlar performans harici önerme, birleştirme önermesi ve performans önermesidir (Westaby ve Fishbein, 1996, s. 1316). Daha geniş bir tanımla ST davranışın altında yatan psikolojik kökeni bulmak amacıyla üç olgudan bahseder. Bunlar; bir davranışı sergileme sebepleri, sergilememe sebepleri ve bireyin davranışının sergilenme sıklığı/niyetidir. Teori bu değişkenlerle ilişkili olarak belirgin güdülerini gerçeğe uygun bir şekilde açıklamaya çalışır. Bunlardan ilki; birey davranışı sergilemeyecekse birey davranışı sergilememe sebeplerine odaklanır. Kişinin motivasyonu davranışı sergilememe üzerine oluşmaktadır. İkincisi; birey bir davranışı kimi zaman gerçekleştirip kimi zaman gerçekleştirmiyorsa davranış bireyin özel motivasyonları üzerine oluşmuş demektir. Üçüncüsü ise; birey davranışı sergileyecekse davranışı sergileme sebeplerinin sadece bireyin belirli motivasyonlarından oluştuğu anlamına gelir (Westaby ve Fishbein, 1996, ss. 1308-1309).

ST oluşan ilk ilişki SET ve PDT tarzı geçmiş davranışa yönelik niyet modelleriyle uyumludur (Westaby,2005, s. 99). Sebep teorisi kişilerin çoğunlukla hafızalarında en meşru ve korunabilir sebeplerdeki davranışsal tercihleri bulmaya çalıştıklarını farz eder. Bahsi geçen tercihler tanımlandığında kararlar sorunsuz bir şekilde hayata geçirilebilir (Westaby, 2005, s. 100).

Çalışmada buraya kadar 7 belirgin teori incelenmiştir. Teorilerin ortak noktası davranışı öngörmeye çalışmaktır. Çalışmanın ana konusuna uygun olmaları dolayısıyla PDT ve NAM teorileri üzerinde odaklanılmıştır.

3.8. Konuya İlişkin Genişletilmiş Literatür Taraması

PDT, davranışı tahminlerken değişik bileşenlerin modele dâhil edilmesine izin veren bir yapı arz eder (Ajzen, 1991, s. 199). Bu açıklamadan yola çıkarak yapılan araştırma kapsamında gönüllülük, gönüllülük niyeti ve PDT'yi birlikte ele alan çalışmaların literatür taraması mevcuttur. Aşağıdaki kısımda bu çerçevede oluşturulmuş literatür taraması sunulmaktadır.

Harrison (1995) çalışmasında PDT'nin modeline ahlaki yükümlülük değişkenini de ekleyerek orijinal modeli genişletmiş ayrıca bağımlı değişken olarak gönüllülük katılımını incelemiştir. Modelde 3 farklı niyet değişkeni yer almaktadır. Bunlar barınakta çalışmaya katılma niyeti, evde kalma niyeti ve sosyalleşme (eğlenme) niyeti olmak üzeredir. Çalışmada gönüllülüğe dayalı dönemsel işlere katılım niyetini belirleyen etmenler tutum, öznel norm, algılanan davranışsal kontrol ve ahlaki yükümlülük olarak ele alınmıştır. Analizlerin bazısında 51 bazısında ise 53 katılımcı yer almaktadır. Katılımcılar Amerika'nın bir eyaletindeki evsizler için çeşitli imkânlar (barınma, yemek ve ısınma vb.) sunan bir hayır kurumunda en az bir gece gönüllü olarak çalışan kişilerdir. Kurum yılda iki kez kış aylarına denk gelecek şekilde ikişer ay evsizlere hizmet vermektedir. Sonuçlar öznel norm ve ADK'nın gönüllülük niyeti üzerinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ahlaki yükümlülük ise gönüllülük niyetini tahminde en başarılı değişken olarak kaydedilmiştir. Ayrıca çalışmada ele alınan üç teori içerisinden PDT'nin gönüllülük katılımını tahminde daha başarılı olduğu vurgulanmaktadır.

Clary ve diğerleri (1998), gönüllülüğün hangi etmenlerden güdülendiğini bulmak amacıyla 6 farklı işlevin var olduğunu ileri sürmüşler ve işlevleri test etmek amacıyla bir araç dizayn etmişlerdir. Gönüllü İşlevsel Envanteri (GİE)'ni uygulamışlardır. atılan analiz sonucunda tek faktöre yüklenmiş olan bütün GİE güdüsü, anlamlı iç tutarlılık ve zamansal kararlılık göstermiştir. Tahmin geçerliliği, maruz bırakılan mesaj ve motivasyon birbirine uyduğunda mesajların cezbedici gücünü gösterdiği bir laboratuvar araştırmasıyla ortaya konmaktadır. Bu sebeple sonuçlar, kişilerin plan ve

amaçlarının bu planlara ve amaçlara erişmek maksadıyla birleştirilmesiyle gönüllülüğün fonksiyonel analizinin önemli bir versiyonunu simgeler ve gerçekleşmesi planlanan davranışlarına yönelik niyetlerini ön görür.

Warburton ve Terry (2000) tarafından Avustralya'nın bir şehri özelinde yürütülen bir çalışmada yaşlı insanların (65-74 arası) yardım etme konusunda gönüllülük niyet ve davranışları gözden geçirilmiş PDT çerçevesinde incelenmektedir. Modele PDT'nin orijinal değişkenlerinin yanı sıra ahlaki yükümlülük ve davranışsal norm değişkenleri de dâhil edilmiştir. Analizinin kullanıldığı çalışmada niyeti tahmin eden modelde 296 adet katılımcının cevaplarından faydalanılmıştır. Çalışmanın sonuçları yaşlı insanların gönüllülük niyetinin öznel norm, davranışsal norm ve ADK tarafından tahmin edildiğini ayrıca gönüllülük davranışının gönüllülük niyeti tarafından tahmin edildiğini ortaya koymaktadır. İlaveten algılanan davranışsal kontrolün gönüllülük niyetini tahminde güçlü bir tahminci olduğu belirtilmiştir.

Okun ve Sloane (2002), PDT' den yola çıktıkları çalışmalarında bir gönüllülük programına kayıtlı 647 üniversite öğrencisinin programa katılımını incelemiştir. Amerika da yürütülen çalışmadaki analiz sonuçları PDT'nin de öngördüğü şekilde öznel norm ve ADK değişkenlerinin gönüllülük niyetinin anlamlı birer tahmincisi olduğunu; niyetin ise gönüllülük katılımının başarılı bir tahmincisi olduğunu belirtmektedir. Teorinin değişkenleri arasından gönüllülük niyetini en güçlü şekilde etkileyen ADK olarak kaydedilmiştir.

Greenslade ve White (2005) tarafından Avusturalya da gerçekleştirilen bir çalışmada PDT ve GİE, gönüllülük çerçevesinde karşılaştırılmıştır. İki çalışmadan elde edilen verilerle test edilen çalışmanın ilk çalışmasında 141, ikincisinde ise 81 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Birinci çalışma verilerle her iki teori ve gönüllülük niyeti incelenmişken ikinci çalışma verilerle gönüllülük katılımı incelenmiştir. Analiz kısmında oluşturulan modellerden (denklemlerden) birinde tutum, öz yeterlilik ve öznel norm değişkenlerinin, ortalamanın üzerinde gönüllülük niyeti üzerine etkisi incelenmiştir. Bulgular söz konusu üç bağımsız değişkenin de ortalamanın üzerinde bir gönüllülük niyetini tahmin etmede anlamlı olduğunu göstermektedir. Bir diğer modelde ise ortalamanın üzerinde gönüllülük niyeti bağımsız değişken olarak kurgulanıp bunun, ortalamanın üzerinde gönüllülük katılımına etkisi araştırılmıştır. Diğer bir ifadeyle işin davranışsal boyutu da incelenmiştir. Ayrıca söz konusu iki teori karşılaştırıldığında PDT'nin, ortalamanın üzerinde gönüllülük katılımını tahminde daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Smith ve McSweeney (2007) nin Avustralya da gerçekleştirdikleri diğer bir çalışmada gönüllülüğün bir çeşidi olarak adlandırılabilecek hayırsever bağışı, revize edilmiş PDT çerçevesince incelenmiştir. Çalışmada tutum, algılanan davranışsal kontrol ve davranışsal (tanımlayıcı) normun yanı sıra öznel (İnjunctive) norm, ahlaki norm, geçmiş davranış ve davranışsal niyet (hayır kurumlarına para bağışı niyeti) değişkenleri de ele alınmıştır. Ana örneklem için 227, alt örneklem için ise 67 katılımcıdan elde edilen verilerle analiz yapılmıştır. Alt örneklem söz konusu değişkenlerin bağış yapma davranışı üzerindeki etkisini analiz etmek için oluşturulmuştur. Çalışmada davranışsal niyetin bağış yapma davranışına aracılık rolü, incelenen ilişkilerden bir diğeridir. Bulgular, davranışsal (tanımlayıcı) normlar haricindeki diğer değişkenlerin bağış yapma niyetini tahminde önemli değişkenler olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir ifadeyle ADK ve öznel norm, davranışsal niyetin önemli tahmincileridir.

565 yetişkin İtalyan'ın katılımcı olduğu Grano ve diğerleri (2008)'nin çalışmasında katılımcılar İtalya da hali hazırda çeşitli dernek ve hayır kuruluşlarında gönüllü olarak yer alan kişilerdir. Çalışmada PDT ve Öz belirleme teorisi (Self-determination Theory -SDT) birlikte incelenmektedir. Çalışmanın bulgularına göre katılımcıların daha güçlü ADK ye sahip olması son derece güçlü bir gönüllülük niyetini ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın bulguları arasında SDT ve PDT'nin birbirine entegre edildiğinde bu durumun, söz konusu gönüllülerin gönüllülük niyetlerinin tahmincilerinin kökenlerine dair daha iyi bir kavrayış sağlayabileceği de yer almaktadır.

Van der Linden (2011) çalışmasında, hayır kurumlarına bağış yapma niyetini Genişletilmiş PDT modeli çerçevesinde incelemiştir. Mevcut çalışma için oluşturulan modelde tutum ve algılanan davranışsal kontrole ek olarak davranışsal (tanımlayıcı) norm, ahlaki norm, öznel norm (injunctive) ve geçmiş davranışın bağış yapma niyetini tahmin edip edemediği incelenmiştir. 143 katılımcı İngiltere deki bir üniversitenin aracılığıyla düzenlenen hayırsever bağışlarıyla ilgili çevirim içi bir araştırmada anket sorularını cevaplayarak çalışmaya veri sağlamıştır. Bulgular davranışsal ve öznel normların niyeti tahmin etmede anlamsız olduğunu buna karşın ahlaki normların niyet tahmininde son derece önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte algılanan davranışsal kontrol de önemli tahmincilerden biri olarak kaydedilmiştir. Genişletilmiş PDT modeli bağış yapma niyetindeki varyansın % 68' ini açıklamaktadır.

Knowles ve diğerleri (2012) çalışmasında, gençlerin hayır kuruluşlarına gelecekte para bağışlama niyetlerini Genişletilmiş PDT çerçevesinde ele almıştır. PDT bileşenleri haricinde ahlaki norm ve geçmiş davranışlar da incelenen diğer bağımsız değişkenlerdir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan para bağışlama niyeti, gönüllülük niyeti olarak düşünülebilir. Avustralya da gerçekleştirilen çalışmada 210 genç (18-24 yaş arası) katılımcıdan elde edilen verilerle analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları öznel norm haricindeki diğer değişkenlerin para bağışı niyetini tahminde önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Genişletilmiş PDT'nin, ara bağışı niyetindeki varyansın yüzde yarısından çoğunu açıkladığı belirtilmiştir.

Hyde ve Knowles (2013) Avustralya da gerçekleştirdikleri çalışmasında, toplum hizmetlerinde gönüllülük niyetini PDT çerçevesinde incelemiştir. Çalışmanın verileri 235 üniversite öğrencisinin anket sorularına verdikleri cevaplar aracılığıyla elde edilmiştir. Nitel ve nicel yaklaşımlarla yürütülen çalışmanın analiz sonuçları, PDT bileşenlerinin yanı sıra ahlaki norm değişkeninin de gönüllülük niyetini tahmin etmede başarılı olduğunu göstermektedir. Çünkü bulgulara göre öznel norm ve ADK değişkenleri, gönüllülük niyetini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir. Elde edilen bu sonuçların literatürdeki diğer çalışmaların sonuçlarıyla da uyumlu olduğu ifade edilmiştir.

Jiranek ve diğerleri, (2013) İsviçre de gerçekleştirdikleri çalışmasında PDT ile Gönüllü İşlevsel Envanteri (Volunteer Functions Inventory-VFI) yaklaşımını sosyal sektör gönüllülük niyetini incelemek amacıyla birlikte ele almıştır. VFI, literatürde işlevsel yaklaşım olarak da isimlendirilmektedir. Her iki teorinin değişkenleri seçilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Sosyal sektör gönüllülüğü, organize ve ücretsiz sosyal servis olarak tanımlanmakla birlikte zaman ayırılması gereken bir etkinliktir. Çalışmanın amaçlarından biri gönüllü olmayanlarda gönüllülük niyetiyle ilgili olarak bir sosyal adalet değişkeninin geçerliliğini ortaya koymaktır. Bağımsız değişkenlerden bazıları öznel norm, öz yeterlilik ve sosyal adalettir. 513 katılımcının dâhil olduğu çalışmadaki analiz sonuçları öznel normun, sosyal sektör gönüllülüğünü tahminde önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. İlaveten her iki yaklaşımın değişkenlerinin de anlamlı olarak kaydedilmesi dolayısıyla PDT ve VFI nın birlikte ele alınmasının etkili olduğu ifade edilmektedir.

Lai ve diğerleri (2013) Çinli genç ve orta yaş Grubundaki kişiler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre bu gruptaki insanların daha üst seviyedeki yaş gruplarına göre hem fiziki iş görme yetisi olarak hem de bilinç ve yüksek algılama yetilere sahip olmaları dolayısıyla daha ciddi bir iş gücü oldukları belirtilmiştir. Çin'in Pekin ve Makao bölgelerinde bulunan aktif gönüllüleri, gönüllü olma niyeti taşıyanları ve gönüllü faaliyetinde bulunmayacakları işe alarak çalışmaya başlanmıştır. azarlar, bu sürede motivasyonu tetikleyen en önemli noktanın ötesindeki gönüllü olma konusunda güdülenmekle ilgili ve gizli olan nedenleri gün yüzüne çıkarmayı bunu yaparken de ulusal kimliğin odak noktası olmasını amaçlamışlardır. Daha önceki ulaşılan sonuçların, gönüllü faaliyetlere etkin katılıma konusunda insanları özendirici olduğu yönünde bilgiler vardır. Gönüllülük faaliyetlerine katılımı arttırmak için gönüllü çalışma gücünü çoğaltmak amacıyla gönüllülüğün toplumdaki bireyler, aile ve arkadaşlarla birlikte faydalı işler yapma, aynı zamanı paylaşma fırsatı doğurması nedenleriyle özendirici olabileceğine dair örnekler verilmiştir.

Avustralya da 18 yaş üstü 144 katılımcı ile gerçekleştirilen MacGillivray ve LyndStevenson (2013)'un çalışmasında PDT 'nin bileşenleri ile gönüllülük niyeti ve gönüllülük davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Üç ayrı hipotezin oluşturulduğu çalışmada gönüllülük niyetinin gönüllü davranışı üzerinde aracılık rolü de test edilmiştir. Niyetin ardından duygular değişkeni de gönüllülük davranışını tahminde aracılık rolü araştırılan bir diğer değişkendir. Birinci modelin sonuçlarına göre üç bağımsız değişkenden sadece öznel norm gönüllülük niyetinin anlamlı bir tahmincisidir. Diğer modelden elde edilen sonuç ise gönüllülük niyeti ile davranışı arasındaki boşluğu duygular değişkeninin azaltamadığını ortaya koymaktadır.

Bang ve Lee (2014)'nin çalışması, PDT'ye ait üç bileşenin, ileride düzenlenecek büyük basketbol etkinliklerinde tekrar gönüllülük sergileme niyeti üzerine etkilerini incelemektedir. Çalışmanın örneklemi 2009 yılında Amerika'nın bir eyaletinde düzenlenen basketbol turnuvasında gönüllü olarak çalışan 107 kişiden oluşan örneklemden veriler toplanmıştır. Sonuçlar ADK ve öznel normun, katılımcıların söz konusu etkinliklerde yeniden gönüllü olma niyetlerini hatırı sayılır derecede etkilediğini bu sebeple bu iki bileşenin başarılı tahminciler olduğunu göstermektedir.

Ayrıca tutum, yeniden gönüllülük niyeti sergilemede anlamsız olarak bulunmuştur.

Kashif ve diğerleri (2014) nin çalışması Malezya'nın Kuala Lumpur şehrinde yaşayan 221 katılımcı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yazarlara göre bu çalışmayı özel kılan etmen, bu alandaki çalışmaların kollektivist özellik gösteren toplumlarda nadiren gerçekleştirilmiş olmasıdır. Literatürde aynı alanda yapılan önceki çalışmalar kültürel olarak daha bireyselci olarak tanımlanan kimi gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmiştir. Bağımsız değişken olarak tutum, öznel (injunctive-ihtiyati) norm ve ADK'nın yanı sıra davranışsal (tanımlayıcı) norm, ahlaki norm ve geçmiş davranış modele dâhil edilmiştir. Mevcut çalışmada para bağışlama niyeti ve davranışı, Genişletilmiş PDT modeli çerçevesince incelenmiştir. Bulgular ADK ve davranışsal normun para bağışı niyetini tahminde anlamsız olduğunu buna karşın öznel norm (injunctive-ihtiyati) ile geçmiş davranışın anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Lee ve diğerleri (2014)'nin çalışmasında PDT, hali hazırda kar amacı gütmeyen bir spor etkinliğinde gönüllü olarak yer alanların bir sonraki yıl aynı etkinlikte tekrar gönüllü olma niyetlerini tahmin etmek amacıyla kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemi, Amerika'nın bir eyaletinde 2008 yılında gerçekleştirilen bir tenis etkinliğinde gönüllü olarak yer alan 262 katılımcıdan oluşmaktadır. Analiz sonuçları PDT bileşenlerinin gönüllülerin gelecek seferki etkinlikte de gönüllü olarak kalma niyetini açıklayabildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca PDT bileşenlerinden gönüllü olma niyetini en çok etkileyenin algılanan davranışsal kontrol olduğu ifade edilmiştir.

Kashif ve De Run (2015) çalışmasında, hayır kurumlarına para bağışlama niyetine etki eden faktörleri genişletilmiş PDT çerçevesinde incelemektedir. Pakistan'ın Gujranwala ili özelinde yürütülen çalışmaya 223 katılımcı veri sağlamıştır. Pakistan gelişmekte olan bir ülke kategorisinde yer aldığı için literatürdeki benzer çalışmalara kıyasla farklı bir örneklem oluşturmaktadır. Çalışmada PDT'nin sabit bileşenlerine ek olarak davranışsal (tanımlayıcı) norm, ahlaki norm ve geçmiş davranış değişkenleri incelenmektedir. Bulgular öznel norm, davranışsal norm ve algılanan davranışsal kontrol değişkenleri ile para bağışlama niyeti arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Özetle analiz sonuçları genişletilmiş PDT modeline güçlü bir şekilde destek sağlamaktadır.

Lu ve diğerleri (2017) nin PDT' ye dayanan çalışmasında tutum, öznel norm ve ADK değişkenlerinin spor gönüllülüğü niyeti üzerindeki etkileri incelenmiştir. Tayvan daki 347 üniversite öğrencisinin anket sorularına verdiği cevaplarlar kullanılmıştır.

Yazarlar ADK'nin spor gönüllülük niyetini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği ayrıca öznel normun niyet üzerinde doğrudan hiçbir etkisi olmadığı bulgularına ulaşmıştır. Dolayısıyla öznel normun gönüllülük niyetini tahmin etme konusunda zayıf olabileceğine değinilmiştir.

Kanada da gerçekleştirilen benzer bir çalışmada Mittellman ve Rojas-Mendez (2018) bir çeşit gönüllülük niyeti olan bağış yapma niyeti, genişletilmiş PDT kapsamında incelenmiştir. Bağımsız değişkenler ADK, öznel norm, ahlaki norm, geçmiş davranış ile üç ayrı tutum (AHO, ACO ve bağışa karşı tutum) değişkeninden oluşmaktadır. 202 kişinin katılımıyla elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre bağış yapma niyeti üzerindeki en anlamlı ve pozitif etkileye sahip tahminciler, ahlaki normlar ve ADK dir. Ayrıca öznel norm, bağış niyeti üzerinde anlamlı olarak kaydedilmemiştir.

Meng ve diğerleri (2020), gönüllülük turizmi bağlamında çalışmıştır. Yazarlar öznel norm ve ADK nin yeniden katılım niyeti üzerine etkisini gönüllülük turizmi açısından incelemiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan yeniden katılım niyeti ile bu tezin bağımlı değişkeni olan gönüllülük niyetinin birbiriyle çok yakın olması dolayısıyla bu çalışma, incelemeye değer görülmüştür. Analiz verileri 375 Koreli gezginin anket cevaplarından elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre kişisel norm ve ADK, gezginlerin gönüllülük turizmine yeniden katılım niyeti üzerinde anlamlı ancak küçük bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla ADK ve kişisel normun yeniden katılım niyetinin zayıf tahmincileri olduğu söylenebilir.

Sallam ve diğerleri, (2021) çalışmasında öznel norm ve ADK değişkenlerinin gönüllülük niyeti üzerine etkilerini incelemiştir. Çalışmanın verileri Yemen'in Taiz isimli şehrinde yaşayan 207 üniversite öğrencisinin anket sorularına verdikleri cevaplardan elde edilmiştir. Sonuçları öznel norm ve ADK' nin gönüllülük niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkili olduğunu göstermektedir.

Literatür taramasının bu kısımdan sonrasında PDT ile NAM teorisini bir diğer adıyla Özgeciliği birlikte incelemiş çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda PDT Modelinin Özgecilik kavramı çerçevesinde genişletilmesi ve ilgili literatür incelemesi sunulmaktadır.

Schwartz (1977)'a göre özgecil davranış üzerindeki kişisel normlara uygun davranış şekli kişinin ahlaki yükümlülüğünden sebepsel olarak etkilenmektedir. Amaç bu sürecin işleyişini anlatabilmektir. Yazar, bu analizi ya arken kendisi tarafından oluşturulan ve özgeciliğin anlaşılması için kullanılan NAM'dan yararlanmaktadır. NAM, normların çalışma prensibini anlatmak için üç temel olgudan bahseder. Bunlar; kişisel normlar, sorumluluk alma, sorumluluk inkârıdır. Model sebepsel ilişkilerinden ziyade kişisel norm ve davranış üzerine araştırılması yönüyle literatürde doğrulanmaktadır. Kişisel normlarla asıl yardım davranışı arasındaki bağıntının, üzerine sorumluluk almayan bireylere kıyasla sorumluluğu üstlenen bireylerde daha etkili olacağı tahmininde bulunulmuştur. Yazarın bu bağlantının asgari düzeyde bir dereceye kadar nedensel olduğunu ileri sürmesinin sebeplerinden biri, norm etkinleştirmek için uygun kişilik koşullarının bulunduğu durumlarda ilişkilendirmelerin, ortaya çıkıp kişilik koşullarının mevcut olmadığı durumlarda ortadan kaybolmasıdır. Bir diğeri ise kişisel normların özellikleri, tahmini ahlaki maliyetlerin davranışla ilgili sebepsel tesiri varsayıldığında beklentilere uygun olarak bireysel ve bileşim durumunda özgecilikle ilişkili olduğunun bilinmesidir. Bu teoriyi destekleyen birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Ayrıca çalışmalar, kişisel normlar ve davranış ilişkisinin ahlaki sorumluluğun aktivasyonuna katkı sağlayan şartlardaki farklılıkları da etkilediğini bulmuşlardır.

Stern ve diğerleri (1999) sosyal bir oluşuma katkı sağlamak amacıyla bir kuram önermektedirler. Üç çeşit katkı (politika katkısı ve onayı, vatandaşlık eylemleri ve oluşum kurallarına uygun kişisel alan davranışları) ampirik olarak her biri diğerlerine ve yapılan aktivizme benzeşmemektedir. Normların harekete geçirilmesi için harcanan zamanla ve değerlerle alakalı olarak kuramsal araştırmalara dayanarak değer-inanç-norm (DİN) oluşum katkısı teorisi ileri sürülmektedir. DİN, normların onaylanmasının sosyo-psikolojik belirlenmesinin anlatımını ilave ederek kişisel normların değinilen çevrecilik şekilleriyle önemli etkileşimlerinin üzerine kurulur. Bir oluşumun ana yapılarını benimseyen önemli nesnelerin yok olmasıyla ilgili endişe taşıdığını düşünen ve eylemlerinin bu önemli yapıları yeniden canlandırmaya inancı olan kişiler yardım etmek için bir eğilim oluşturan oluşum yanlısı eyleme yönelik bir sorumluluk (kişisel norm) hissetmektedir. Meydana gelen özel katkı çeşidi kişinin yeteneklerine ve sınırlamalarına göre şekillenir. 420 anketörden ulaşılan ulusal veriler DİN teorisinin

başka geçerli yaklaşımlarla kıyaslandığında çevresel oluşum bazında var olan en güçlü katkıyı ya tığını işaret etmektedir.

Warburton ve Terry (2000) nin araştırma genişletilmiş bir PDT 'nin yaşlı kişiler için gönüllü olma niyetlerinin öngörülmesine katkısını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Yaşlıların insanlara bu tarz bir perspektif sunmak gönüllü olmaya karar vermeyle ilgili geçmiş araştırmalarda bakılandan daha kapsamlı bir sosyal ve içerik incelemesine olanak sağlamıştır. Çalışma, Avusturalya'nın bir şehrinde ikamet eden 65-74 yaşları arasında rassal olarak belirlenen insanların örneğinde gönüllülük niyetleri ve davranışlarını inceleyen bir makalenin sonuçlarını aktarıyor. Sonuçlar genişletilmiş PDT'nin tahmin ettiği gibi gönüllülük niyetinin gönüllülük davranışlarını tahmin ettiğini ortaya koymuştur. Niyet önce hem öznel hem de davranışsal normlar sonra algılanan davranışsal kontrol en son da ahlaki zorunluluk tarafından öngörülmüştür.

Bagozzi ve diğerleri (2001) çalışmalarında, dört etnik grup (Hong Kong Çinlileri, Amerikan Çinlileri, Siyah Amerikalılar ve Beyaz Amerikalılar) üzerinden kemik iliği bağışı kararlarının tespiti için alan incelemesi yapmışlardır. Araştırma genişletilmiş sebepli eylem teorisi çerçevesinde ve kültürün etkileri bağlamında yapılmıştır. Bağış yapma kararı verileri ise; çekirdek aile üyeleri, yakın akrabalar, etnik yabancılar ve tamamen yabancılar olmak üzere dört grup üzerinden toplanmıştır. 543 lisansüstü öğrencisine kemik iliği donörlüğüne yönelik tutumlarla ilgili anket uygulanmıştır. Oluşturulan hipotezleri test etmek amacıyla analizler kullanılmıştır. Sonuç olarak Amerikan Çinlilerin kemik iliği bağışı tutumu daha kuvvetli ölçülürken Hong Kong Çinlileri yakın akrabalara kemik iliği bağışı yapmak istemektedir. Son olarak Siyah ve Beyaz Amerikalılar yabancılara Çin kökenlilerden daha fazla bağış yapma niyeti, bağış tutumu ve öznel norm değerlerine sahiptir.

Bamberg ve Schmidt (2003) çalışmalarında, Ajzen, Triandis ve Schwartz'ın modellerinin ön görme yeteneğini üniversite rotaları açısından araç kullanma kapsamında kıyaslamışlardır. Bu 3 modelin değişkenlerini analiz etmek amacıyla oluşturulmuş bir anketi 254 öğrenci doldurmuştur. Araç kullanım niyetinin ön görülmesi açısından sonuçlar Triandis modelinin bir bileşeni olan ' rol inançlarının Ajzen'in modelinin değişkenlerinin sağladığı tahmin gücünü yükselttiğini göstermiştir. Yine Triandis'in modelinin bir parametresi olan ' araba kullanım alışkanlığı Ajzen'in modelinin ön görme yeteneğini etkili bir oranda arttırmıştır.

Schwartz'ın modelinin ana değişkeni olan ' kişisel norm davranış ya da niyetle ilgili herhangi bir artış göstermemiştir.

Purewal ve Van den Akker (2006) araştırmalarında Asya kökenli ve Kafkasya kökenli İngiliz kadınların özgecilik ve yumurta (gamet) bağışı istekliliği durumunu PDT bağlamında değerlendirmektedirler. Teori çerçevesinde yumurta bağışına karşı tutumların gücünden, bağışa karşı tutumların normatif ve kontrol inançlarını analiz etmek amacıyla yararlanılmıştır. 101 kişinin katıldığı çalışmada bağış tutumları ve özgecilik ifadelerini değerlendiren anketler tamamlanmıştır. Yumurta bağışlama eğilimi gösteren kadın sayısı çok olmamakla birlikte en az yumurta bağışlama ihtimali olanlar Asyalı kadınlardır ayrıca özgecilik yumurta bağışlama isteğiyle ilişkili çıkmamıştır. PDT'nin değişkenleri bağış ihtimali olan ve ihtimali olmayan bağışçıları ön görebilmiştir.

Ferguson ve diğerleri (2007) kan bağışı teminini ve korunmasını devamlı kılmak için hem davranışsal hem de sosyal literatürü derleyerek kuramsal ilerlemeleri araştırmayı, her iki kavramda da birlikte değinilen yerleri belirlemeyi ve bunların he sini aynı çatı altında birleştirmek adına bir bağlantı sağlamayı amaçlamaktadır. Tüm bu uygulamaları PDT çerçevesinde gerçekleştirmektedir. Sonuç olarak PDT bağlamında oluşturulan modellerin bağışçı niyetlerini öngörmede başarılı olduğunu ve bağışçı niyetlerinin bağışları yordadığını açıklamaktadır. Ayrıca buradaki derleme, kan verme davranışı niteliğinde PDT' ye eklenen değişkenler aracılığıyla toparlanarak modeller açısından güçleri belirlenerek ilgili literatüre destek sağlamaktadır.

Arvola ve diğerleri, (2008) araştırmalarında GDO'suz gıda alım niyetlerini öngörmede duygusal ve ahlakı tutum hesaplamalarını PDT ile birleştirmenin faydalarına bakmışlardır. Ahlakı tutum doğru gelen eylemde bulunmanın pozitif kendini ödüllendirici hisleri biçiminde faaliyete geçirilmiştir. 2004 yılında üç farklı ülkeden (İtalya N=202, Finlandiya N=270 ve İngiltere N=200) anket verileri elde edilmiştir. İfadeler alışılmış seçeneklerine kıyasla organik elma ve organik yemeğe hazır pizza alım niyeti üzerinde durulmuştur. Tutumların yanında ahlaki tutum ve öznel normlar niyetlerde meydana gelen dikkat çekici farklılıkların oranını tahmin etti. Bu parametrelerin nispi etkileri ülkeden ülkeye değişikliğe işaret etmiştir. Ülkelerdeki sonuçlardan yola çıkarak PDT kapsamına tutum için duygusal unsurlarla beraber ahlaki ölçümlerin de eklenmesinin faydalılığını bir ölçüde onaylamaktadır.

Hoye ve diğerleri (2008) çalışmasında, gönüllülerin bir çeşit (rugby) spor kulübü topluluklarında gönüllülüğe başlama güdüleri ile bu kulüplerdeki gönüllülüklerini sürdürme niyetlerini ele almıştır. Çalışmanın verileri Avusturalya daki 402 katılımcının anket cevaplarından elde edilmiştir. Çalışma gönüllülük güdülerinin insanların, başlangıçta gönüllü olmasını sağlayan sebepleri açıklama noktasında önem arz ettiğini göstermektedir. Sonuçlar, gönüllülük güdülerinin esas olarak özgecil değerlere dayandığını göstermekle birlikte gönüllülerin, söz konusu kulüplerde gönüllü olarak kalmayı sürdürme niyetlerinin bu güdülerden güçlü bir şekilde etkilenmediğini de ortaya koymaktadır.

Abrahamse ve diğerleri (2009) insanların işlerine ve evlerine ulaşmak için arabalarını kullanmalarının, hava kirliliği ve trafik sıkışıklığı gibi ortak kullanım alanlarını ilgilendiren çevre problemlerine yol açtığını vurgulamaktadır. Bu sebeple yazarlar, iş ile ev arasındaki mesafede özel taşıtlarını kullanan insan sayısının düşürülmesi için çeşitli politikalar üretilmesinin, bu süreçte araba kullanımının arkasındaki ana nedenlerin bulunması ve bu nedenleri de en aza indirgeme arzusunu amaçladıklarında daha sonuç odaklı bir strateji olacağını vurgulamışlardır. Araştırma, PDT'den bireysel çıkar ve NAM'dan ahlakı fikirleri gösteren bileşenleri ele almıştır. Örneklem Kanada da bir iş yeri personellerinin ev iş arası ulaşımda kendi araçlarını kullanma eğilimini düşürmek amacıyla yapılan öz değerlendirme verilerinden oluşmuştur. Ofis ev arası ulaşımda özel araç tercih edilmesi genelde kişisel etmenlerle bağlantılı parametrelerce (tutumlar ve ADK); araç kullanma davranışını en aza indirme niyeti ise daha çok ahlakla (kişisel normlar) ilişkili parametrelerce tahminlenmiştir. Ek olarak araştırma ADK'nın kişisel normla davranışa yönelik niyet arasında aracılık rolü üstlendiği sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda bu çalışma, ADK'nın az çıkması şartıyla daha belirgin kişisel normların daha belirgin davranışsal niyetlerle ilişkili olduğunu göstermektedir.

De Groot ve Steg (2009) toplum yararına davranışların norm aktivasyon modelindeki bileşenler dâhilindeki ilişkileri analiz edilmiştir. Modelin özellikle genel kabul görmüş ve uygulanmakta olan iki açıklama kuvveti incelendi: bunlar aracı ve moderatör rolüyle NAM'dır. Genellikle türlü alanlarda uygulanılan toplum yararına niyet ve davranışlara yoğunlaşan beş (NAM'ın 5 değişik versiyonu) araştırma aracı model rolündeki NAM'a arka çıkmaktadır. Ek olarak bu araştırmalar, NAM 'daki

bileşenlerin toplumsal ve çevresel kapsam dâhilinde farklı sosyal faydalar içeren niyet ve davranışları anlamlandırmak için etkili olduğunu kanıtlayarak önceki çalışmaları geçerli kılmaktadır.

Ross ve Ajzen (2010) çalışmasının amacı egoizm ve özgecilik kavramlarını dâhil ederek PDT'yi büyütmek ve bu sayede toplumun çıkarını düşünen davranışsal niyet ve davranışı ön görmek açısından önem arz eden ilgili literatürdeki boşluğu doldurmaktır. Yazarlar sosyal yanlısı tüketim niyetleri ve davranışları tahmin etmek için bencilliği PDT bileşenleriyle birleştiren konseptiyle bir model geliştirmişlerdir.

Bencillik oluşumu, davranışa yönelik niyetleri güdüleyen duygusal değişkenleri elde ederek sosyal faydası dokunan tüketim eylemleriyle ilişkili olarak PDT'nin tahmin gücü geçerliliğinin temelini kuvvetlendirmeye çalışacaktır. Genişletilmiş PDT modelinde bencillik bağıntısının daha net açıklanması tüketim açısından topluma fayda sağlayan inceleme sürecinde birbirinden farklı sonuçlara sahiptir. Sözü edilen sosyal yanlısı tüketim davranışlarına karşı yönelimi açıklamak, pazarlama alanındaki araştırmacılara ürün tüketiminin hangi yollarla çoğalacağını anlamaya yardımcı olur.

Ferguson ve diğerleri (2011) kan bağışı davranışının arkasındaki güçleri ve inanç değişkenlerinin bağışçıların kariyerleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu incelemek için özgecilik ve PDT bileşenlerinden yararlanmaktadır. Araştırma yapılırken saf ve saf olmayan özgecilik ile bağış yapmanın verdiği hoş duygu parametrelerinin arasındaki farklılıklar üzerine çalışılmıştır. 12.580 tam kan bağışçısından elde edilen örneklemde niyet, öznel ve ahlaki normlar, rol birleşmeleri, güven, duyuşsal ve bilişsel tutumlar, öz yeterlik, saf özgecilik ve alışkanlığın oluşması araştırılmıştır. Acemi donörler ‘’gönülsüz özgecilik’’ olarak adlandırılan bir güdü etkeniyle belirlenmiştir. Acemi bağışçılar saf olmayan özgecilik gösterirken tecrübeli bağışçılar bağış sonrasındaki hoş duygu ve saf özgecilik etmenleri sergilediler. Acemi donörler için saf olmayan özgecilik ve gönülsüz özgecilik, kadınlarda bilişsel davranış değişkeni ile aynı zamanda sadece erkeklerde saf olmayan özgecilik ile ilgili çıkmıştır. Kadın ve erkelerin ikisi için de gönülsüz özgecilik acemi donörlerde bilişsel davranış değişkeni ve tecrübeli bağışçılar için bağış sonrası hoş duygu ve saf özgecilik değişkenleri ile ilişkili çıkmıştır.

Lopez-Mosquera ve Sánchez (2012) çalışmaları ile Değer İnanç Norm Teorisi ve PDT değişkenleri aracılığıyla belirlenen doğal güzelliklere sahip bir park misafirlerinin doğaya yönelik tutumun parkın habitatının bozulmaması için bağış yapma gönüllülüğüne sahip olup olmadığını incelemektedir. 2010 yılında İspanya'nın bir yöre kentinde doğal parkı ziyaret eden 194 kişi çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. PDT'nin para verme gönüllülüğü üzerinde daha fazla güç sahibi olduğu yapılan analiz sonuçlarıyla gösterilmektedir. Çalışmanın sonucu, bahsedilen kuramlar ışığında pozitif tutumların etkili, doğa dostu ve normatif inançlar taşıyan biyosferik ve özgecil yapılara ait önemli bir eğilimin misafirlerin parkın doğasının korunması için para verme gönüllülüğünün yüksek olduğunu desteklemektedir.

Lee ve diğerleri (2013) nin çalışmasında yerel festivallerde yer almaya devam etmek için gönüllülük niyetine etki eden faktörler incelenmektedir. Özgecil değer de ele alınan faktörlerden biridir. Veriler Amerika'nın bir eyaletinde ikamet eden 152 kişiden elde edilmiştir. Analiz sonuçları özgecil değerlerin gönüllülük niyeti üzerinde olumlu etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle özgecil değerler gönüllülük niyetinin anlamlı bir tahmincisi olarak ifade edilmiştir.

Teng ve diğerleri, (2013) çalışmalarında Tayvan da doğa dostu bir otelde konaklamanın nispeten zor davranışa yönelik niyeti ön görmek amacıyla özgecilik değişkeni ile PDT' yi bağdaştıran çevresel davranış modelinin uygulanmasını tanımlamaktadır. İnceleme üç amaca hizmet eder. Birincisi yazarlar PDT' nin kişisel niteliklerinin konukların çevre dostu (yeşil) otellerde kalma niyetini hangi yönleriyle etkilediğini deneysel olarak araştırır. İkincisi psikoloji tabanlı incelemeden düzenlenmiş ve odak noktası özgecilik olan farklı bir model üretmek amacıyla bir PDT modeli uygularlar. Üçüncü amaç ise davranışa yönelik niyetin arkasındaki etili güçleri bularak (özgeciliğin yapısını) PDT' yi yeşil bir oteli ziyaret etme konusunda arka çıkmayı sağlayacaktır. Sonuçlar PDT bileşenlerinin ve özgeciliğin insanların yeşil otel ziyaret etme niyetini pozitif olarak etkilemiştir.

Park ve Ha (2014) çalışmalarında PDT yi ve norm aktivasyon modelini bir araya getirerek genişletilmiş bir geri dönüşüm niyeti modeli sunulmuş ve analiz edilmiştir. Doneler ABD'li tüketicilerin çevre yanlısı davranış niyetlerinin ölçülmesi için doldurtulan bir açık oturumdan elde edilmiştir. 421 anketörden oluşan örneklem verileri analiz edilmiştir. Sonuçlar PDT' nin bileşeni olan tutum ve ADK'nin ve NAM

ın bileşeni olan kişisel normlarla beraber geri dönüşüm niyetini etkilediğini belirten hipotezleri doğrulamaktadır.

Han (2015) çalışmasını, PDT ile DİN teorisini bir çatı altında toplamak ve yeşil olmayan pansiyon seçeneklerinin çekiciliğinin aracılık etkisini dikkate alarak yeşil konaklama içeriğiyle gezginlerin çevre yanlısı niyetlerini açıklamak amacıyla geliştirmiştir. Örneklemde 402 konuktan meydana gelen ve yapısal analiz uygulanan araştırma bulguları memnun edicidir. Bütünleştirilmiş modelin, diğer iki modelin bireysel ön görülerinden daha güçlü doğa dostu niyete ilişkin etkili bir ön görü yeteneğine sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca sonuçlar araştırmanın parametreler arasında hipotez oluşturulan bağıntıları güçlendirmiş, öne çıkan Sonuçların Farkındalığı (SF) ve normatif işlemlerin niyetin oluşmasındaki katkısını tanımlamıştır. Böylece araştırma parametrelerinin aracılık gücü onaylanmıştır. Değişmezlik testi yeşil olmayan seçeneklerin cazibesinin güçlü aracılık etkisi gözler önüne sermiştir. Spesifik olarak, müşteriler seçenekleri daha düşük düzeyde çekici bulduklarında; ADK, tutum ve ahlakı zorunluluğun ayının niyetin şekillenmesinde daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Shen (2017) Tayvan'daki üç farklı şehirde bulunan yirmi doğa dostu (yeşil) lokantada doldurulan 429 adet anket analiz edilmiştir. Bu araştırmada tüketicilerin doğa dostu lokantalarda bir şeyler yeme niyetleri, yeşil lokanta nitelikleriyle ilgili algılarına ve PDT'nin 3 ana değişkenine bağlı bir çerçevede incelenmiştir. Araştırmanın çıktıları yeşil lokanta niteliklerine yönelik algıların müşterilerin doğa dostu lokantalara karşı tutumlarını pozitif olarak etkilediğini ayrıca bu durumun sonucu olarak yeşil lokantalara gelme niyetleri de pozitif olarak etkilendiği ortaya çıkmıştır. Çalışmada moderatör (düzenleyici) değişken özgeciliktir. Sonuç olarak özgecilik tutum ve tüketim niyeti arasında var olan ilişkide kuvvetli ve anlamlı bir etki olduğu anlaşılmıştır.

Literatürde NAM ile PDT' yi karşılaştıran ve iki teori arasında herhangi bir pozitif ilişki bulamayan çalışmalar da vardır. Bunlar; Bamberg ve Schmidt (2003), Purewal ve Van den Akker (2006) dir. Ayrıca Arvola ve diğerleri (2008) bu iki ana model arasında çok az ilişki bulan akademisyenlerdendir. Bu çalışma sınırlı bir doğrulanma sergilemiştir.

Çalışmada bu aşamaya kadar ilgili literatür kapsamında ulaşılmış bilgilere değinilmiştir. Bu noktadan sonrasında ise araştırmaya dâhil olan hipotezlerin geliştirilmesine yer verilecektir. Çalışmanın ana amacı olan araştırma konusuyla ilgili hipotezlerin oluşturulması ve bunların sınanması bu aşamada gerçekleşecektir. Bu bağlamda araştırmada ileri sürülen hipotezler ve bu hipotezlerin gerekçelerine aşağıda yer verilmektedir.

3.9. Hipotez Geliştirme ve Araştırma Modelinin Oluşturulması

Araştırmada kapsamında oluşturulan hipotez gerekçeleri ve hipotezler aşağıda sunulmuştur.

İnsanların pek çoğu ihtiyaç sahibi olanlara nazaran ekonomik olarak daha güçlü olmaları sebebiyle vicdanlarının sesini bastırmak amacıyla halka açık yerlerdeki kumbaralara para bırakmaktadır. İnsanların hatırı sayılır bir yüzdesi ise iyileşme ihtimali olmayan bir rahatsızlığa tutulma endişesini azaltmak amacıyla sağlıkla ilgili yardım kurumlarına bağış yapmaktadır (Kotler ve Levy, 1969, s. 14). Van Der Linden (2011) çalışmasını kişinin Engelli STK'lara bağış niyetini öngörmek ve bu niyeti tanımlamak adına genişletilmiş bir PDT modelinin hangi oranda gerçekleşebileceğini incelemek ve de belirli toplumsal fikirleri baz alarak ahlaki inançların önemini anlatmak için yapmıştır. Mittellman ve Rojas-Mendez, (2018) in analiz sonuçlarına göre ahlaki norm (özgecilik), bağış yapma niyeti üzerindeki en anlamlı ve pozitif etkileye sahip tahmincilerden biridir. Ranganathan ve Henley (2008), ise özgecilik ile hayır amaçlı bağış niyeti arasında direkt bir ilişkinin mevcudiyetini gösteren bulgulara rastlamışlardır.

Dahası insanlara yardım elini uzatma davranışının arkasındaki itici güce bakıldığında birtakım çalışmalar hariç özgeciliğin güdüsel boyutuna önem verenlerin birçoğu özgecil davranışı tanımlarken şu özelliklere dikkate etmişlerdir. Özgecil davranış; a) diğer bir bireye yarar sağlamalı, b) gönüllü bir şekilde sergilenmeli, c) niyetli bir şekilde sergilenmeli, d) fayda öteki kişi ya da kişilere dokunmalı, e) özgeciliğin karşılığında dış bir çıkar umulmadan sergilenmelidir. Yazarlar (Örn. Berkowitz, 1972; Krebs, 1970; Leeds, 1963), özgecilik kavramının tanımında bu elementlerin bulunmasında fikir birliğine varmışlardır (Bar-Tal, 1986, s. 5). Bu tanımlamadaki yararın öteki kişi ya da kişilere sağlanması koşulu özgeciliği başkalarına yardım

tutumuyla ilişkili kılmaktadır. Tüm bu tanımlamalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulabilir.

H1: *ÖZG BYT'yi olumlu yönde etkiler.*

Özgecilik başkalarına adına hayırda bulunma olarak da kabul edilebilir. Bu açıdan Bierhoff ve diğerleri (1991)'nin çalışmasının sonuçlarına göre hayırseverlik, diğerleri adına kaygı duyma, herkese eşit bir yaşam inancı ve iç disipline yoğunlaşma ile pozitif ilişkilidir. Bu tanımlama ise özgeciliği STK'lara yardım etme ve para bağışlama gibi konularla ilişkili kılar. Dahası Maclntyre (1967)'e göre özgecilik egoizmin aksine diğerlerinin iyilik hallerini yükseltme motivasyonu şeklinde açıklanabilir (Aktaran: Batson ve Powell, 2003, s. 463). Briggs vd, (2010) çalışmalarının sonucundaki genel bulguları ise gönüllülük bağlamında diğerlerine yönelik akıl yürütme (özgecilik) ile toplum yanlısı tutumlar (STK tutumu) arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. İlgili çalışmanın bulguları araştırmayı destekler niteliktedir. Dahası Van Der Linden (2011) çalışmasında özgeciliğin kişinin Engelli STK'lara bağış niyetinin güçlü tahmincisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bu tanımlamalar aşağıdaki hipotezin oluşturulmasını imkânlı kılar.

H2: *ÖZG, ENGSTKTUT'u olumlu yönde etkiler.*

Sosyal psikoloji çoğunlukla kişilerin diğerlerine hangi sebeplerle ve hangi şartlar altında el uzattığına yoğunlaşır. Özgecil ' sosyal yanlısı' davranış için psikolojik sosyal psikoloji bağlamında ve ampirik olarak araştıran birçok laboratuvar ve alan incelemesi içeren kaynak mevcuttur (Örn. Amato, 1983; Dovidio, 1984) (Simmons, 1991, s. 4).

Hoffman (1975b) ın çalışmasına göre, ailenin en güçlü özelliğinin, onların özgecil bir rol model şeklinde algılanan özgecil değerlerin özümsenmesini sağlaması olduğu düşünülebilir. Ailenin özgecil değerleri hangi oranda çoksa bunu konuşarak (öznel norm) ya da davranışlarıyla (davranışsal norm) o oranda çok tekrarlaması beklenir (Hoffman, 1975b, s. 940). Çalışmanın sonuçlara göre, özgecil çocukların özgecil değerleri nakleden ve bu sebeple özgecil bir model olan anne-babası olduğunu işaret etmektedir (Hoffman, 1975b, s. 942). Konuyla ilişkili olarak Nguyen vd. (2017), tüketicilerin özgecil yapılarının elektrik tasarruflu cihaz almayla ilgili öznel normları üzerinde pozitif etkili olduğu yönündeki hipotezi anlamlı çıkmıştır. Kısaca özgecilik

davranışsal ve öznel normlar üzerinde pozitif etkilidir. Bu sebepler aşağıdaki hipotezi doğurmuştur.

H3: *ÖZG DAVNORM'u olumlu yönde etkiler.*

H4: *ÖZG ÖZNORM'u olumlu yönde etkiler.*

Evans ve Ferguson (2013)'ın has özgecilik de dâhil olmak üzere beş farklı özgecil motivasyonu araştırdıkları çalışmasının sonucunda modelin sadece faktör geçerliliği artmamış bunun yanında PDT bileşenlerinden tutum, öznel norm, ADK ve niyet kavramlarının geçerlilik skorlarının arttığını bulmuşlardır. Ayrıca Teng vd. (2013)'nin PDT ve özgecilik kavramlarını birleştirdikleri yeşil otelde konaklama niyetlerini inceledikleri çalışmasının sonucunda özgecilik niyetlerle beraber tutum ve ADK üzerinde pozitif güçlü etkiler göstermiştir. Ek olarak Chaisamrej (2006)'in çalışması da kişilerin özgecilik değerlerinin ADK'yı olumlu bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı aşağıdaki hipotezleri kurmak mümkündür.

H5: *ÖZG ADK'yı olumlu yönde etkiler.*

Başkalarına yardım tutumu sosyal yanlısı tutumdan söz edilirken akla gelen ilk değerlerdendir (Briggs ve diğerleri 2010, s. 65). Webb ve diğerleri (2000)'ne göre başkalarına yardım tutumu başkalarına yardım etme ya da yardımda bulunmayla ilgili dünya genelinde ve diğerlerine göre kalıcı değerlendirmeler şeklinde açıklanmaktadır. BYT davranış odaklı iken diğer önemli toplum yanlısı tutumlardan biri olan Engelli STK amaca ulaşmaya odaklıdır. Engelli STK'ların görevleri dikkate alındığında pozitif bir BYT'nin Engelli STK tutumu üzerinde olumlu bir etki yapacağı tahmin edilmektedir (Briggs ve diğerleri, 2010, s. 66).

Dahası diğer insanlara yardım etmenin çeşitli yöntemleri vardır. Başkalarına yardım tutumu sergileyen kişilerin yardım kuruluşlarına bağışta bulunması bunlardan sadece biridir (Webb ve diğerleri, 2000, s. 304). Dahası hayır kurumlarıyla ilgili pozitif tutuma sahip olan kişiler, diğerlerine destek olmak amacıyla Engelli STK'ları bir vasıta olarak seçebilirler (Webb ve diğerleri, 2000, s. 304). Briggs ve diğerleri (2010) araştırmasında başkalarına yardım tutumunun Engelli STK tutumunu pozitif etkilediğini vurgulamaktadır. Bu bulguyu destekleyen diğer çalışmalar ise Webb ve

diğerleri, (2000), Ranganathan ve Henley (2008) ile Göktaş ve diğerleri, (2009)'dir. Bu açıdan ilgili hipotez şu şekilde oluşturulmuştur.

H6: *BYT, ENGSTKTUT'u olumlu yönde etkiler.*

Da Silva vd. (2020)'nin çalışması yardımseverliğe yönelik tutumu (başkalarına yardım tutumu)nun bağış niyeti (gönüllülük niyeti) üzerindeki etkisini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bulgular STK'larda çalışan kişilerin gönüllülük niyetinin başkalarına yardım tutumundan pozitif etkilenmeye meyilli olduğu yönündedir. Yazarların araştırması sonucunda, STK'lara yönelik tutumun Brezilyalı katılımcıların STK'lara bağış yapma niyetinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Lwin ve Phau (2014) araştırmalarında iyilikseverlik reklamlarında insanların kendilerini suçlu olarak görmeleri için oluşturulan ve onları hayır kurumlarına (Engelli STK) yardıma yönlendiren (gönüllülük niyeti) reklamların işlevselliğini incelemişlerdir. Sonuçlar Engelli STK tutumunun Engelli STK'ların gönüllülük niyetleri üzerinde çeşitli etkiler gösterdiğini bulmuştur. Ayrıca Ranganathan ve Henley (2008) çalışmalarında Engelli STK tutumunun davranışsal niyet üzerinde doğrudan olumlu etkisi olduğunu kanıtlamışlardır. Bu sonuçlarla uyumlu olarak Van Der Linden (2011)'in çalışması kişinin Engelli STK'lara bağışta bulunmasına yönelik davranışsal niyeti tanımlayan bir hayli bütüncül bir bakış sağlayan genişletilmiş bir PDT modelini onaylamaktadır.

Dahası Mittellman ve Rojas- Mendez (2018) tarafından bir çeşit gönüllülük niyeti olan bağış yapma niyeti, genişletilmiş PDT kapsamında incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre bağış yapma niyeti üzerindeki en anlamlı ve pozitif etkileye sahip tahminciler, algılanan davranışsal kontrol ve öznel normdur. Ek olarak Hyde ve Knowles (2013) bulgulara göre öznel norm ve ADK değişkenleri, gönüllülük niyetini anlamlı ve pozitif bir şekilde etkilemektedir. Bu bulguyla paralel olarak Han vd. (2010) çalışmasının sonucunda tutum, öznel norm ve ADK'nın yeşil otelde kalma niyetini pozitif olarak etkilediğini bulmuştur. Elde edilen bu sonuçların literatürdeki diğer çalışmaların sonuçlarıyla da uyumlu olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Warburton ve Terry (2000)'nin çalışmalarında davranışsal norm değişkeninin katkıları önem arz etmektedir. Yazarlar çalışmalarında, davranışsal norm değişkeninin gönüllülük niyetini tahmin etme konusunda başarılı olduğunu bulmuşlardır. Tüm bu akademik destek aşağıdaki hipotezlerin oluşturulmasını sağlayabilir.

H7: *BYT GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.*

H8: *ENGSTKTUT GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.*

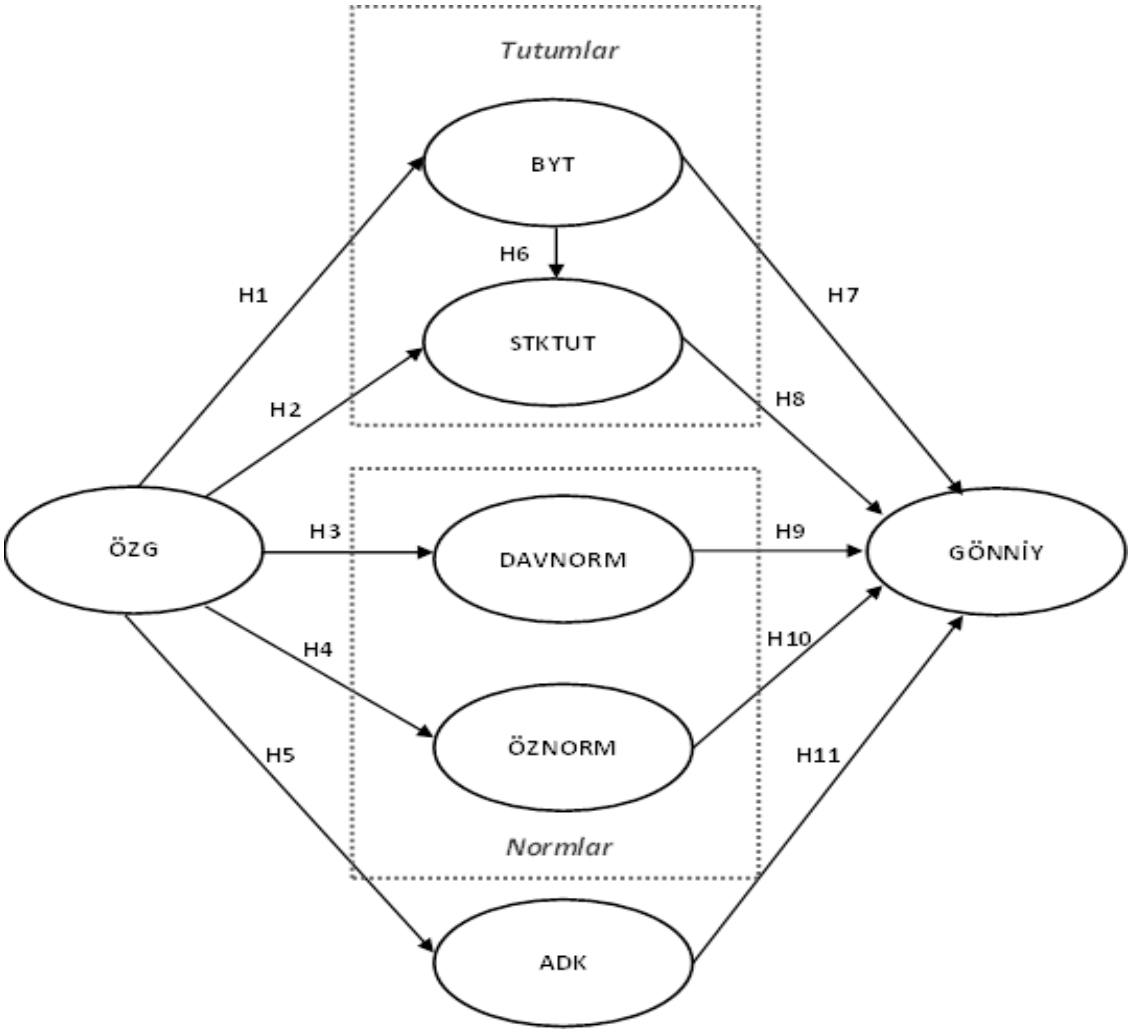
H9: *DAVNORM GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.*

H10: *ÖZNORM GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.*

H11: *ADK GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.*

Çalışmada şimdiye kadar ilgili literatür araştırması ve ilgili değişkenleri istatistiksel olarak anlamlandırmak için oluşturulan hipotezler verilmiştir. Bu zamana kadar PDT literatürüne çeşitli değişkenler eklenerek hem model geliştirilmek istenmiş hem de hangi kavramların bu teori kapsamında yer alabileceği anlaşılmak istenmiştir. Teoriye dâhil edilen kavramlar incelenecek olursa bu çalışmaya kadar davranışsal norm ve özgecilik kavramları çeşitli çalışmalarda modele eklenmiştir. Tüm bu veriler ışığında araştırma kapsamında geliştirilen genişletilmiş PDT aşağıda sunulmuştur.

Şekil 3.4: Araştırmanın modeli

4. BÖLÜM YÖNTEM

4.1. Anket Formunun Oluşturulması

Araştırma kapsamında, Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişilerin gönüllülük niyetlerini PDT bileşenleri yardımıyla öngörmek amacıyla bir anket oluşturulmuştur. Anket verileri, veri toplama yöntemlerinden olan amaçsal örneklem yöntemiyle elde edilmiştir. Bu bağlamda Engelli STK'lara başvurulmuştur. Verilerin STK'lardan toplanması gerekliliğinin sebebini Davis vd. (1996) şu şekilde açıklar: Amaçsal örneklemde araştırmacının üzerinde çalıştığı konunun ana kütleyi en başarılı yansıttığını düşündüğü ögelerin tercih edilmesiyle meydana getirilir (Aktaran: Özdemir, 2016, s. 102). Oluşturulan bu anket toplamda 40 ifadeden meydana gelmektedir (Ek-1). Aşağıda oluşturulan anketin ayrıntılarına yer verilecektir. Ankette verilen bütün ifadeler literatürdeki araştırmaların ürünü olurken bu ifadeler bahse konu olan alana ilişkin ana kaynaklar olarak görülen ölçeklerdir. Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlikleri defalarca sınanmış olup ölçekler bu açıdan güvenilirdir.

Anketin ilk kısmında katılımcılara, oluşturulmuş olan anketin kullanım amacının bilimsel nitelik taşıdığı bilgisi verilmiştir. Ayrıca ankette katılımcılara çalışmanın idari ya da siyasi hiçbir yönünün olmadığı bilgisi de verilmiş olup çalışmanın kar amacı gütmeyen kuruluşlarda (Engelli STK) gönüllü olarak çalışan kişilerin, bu kuruluşa katılım amaçlarının gönüllülük niyetlerini tahmin etmek için oluşturulduğu bilgisine de değinilmiştir

Anket iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda ölçeklerden alınmış ve kişilerin gönüllülük niyetlerinin tahminine ilişkin sorular yer alırken ikinci kısımda katılımcıların demografik özelliklerinin istendiği ifadelere yer verilmiştir. Anket katılımcılara "Hangi kurumda gönüllü olarak çalışıyorsunuz" ifadesi ile başlamaktadır. 2-5 ifadeleri BYT, 6-10 ifadeleri STKTUT, 11,12,13. ifadeler DAVNORM, 14,15,16. ifadeler GÖNNİY, 17,18,19. ifadeler ÖZNORM, 20,21,22. ifadeler ADK, 23,25,26,27. ifadeler ÖZG olarak yer verilmiştir.

29. ifade katılımcının üyesi olduğu Engelli STK için ne kadar zamandır gönüllü olarak çalıştığını ölçen ifadedir. 30-33 ifadeleri engelli kişinin hangi motivasyonla Engelli STK da gönüllü olarak çalıştığını anlamaya yönelik ifadelerdir. 34-36. ifadeleri demografik özelliklerin yer aldığı ifadelerdir. 37. ifade ise katılımcının üyesi olduğu

kurum için 2019-2021 seneleri arasında kaç kere faaliyette bulunduklarını ölçen ifadelerken 38-40 ifadeleri tekrar demografik durumu ölçen ifadelerdir. Anket 5'li likert şeklinde oluşturulmuştur. Ankete katılanlardan ifadelere 1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyor Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde bir puanlama yapmaları rica edilmiştir.

4.1. Anket İfadeleri

Anketin ön yüzeyinde PDT bileşenlerinden olan ÖZNORM, ADK ve GÖNNİY ifadeleri Warburton ve Terry (2000)'den alınmıştır. Klasik modele Fishbein ve Ajzen (2010) tarafından ilave edilen DAVNORM ifadeleri yer almaktadır. Webb vd. (2000)'den dâhil edilen *BYT* ve *ENGSTKTUT* ifadeleri ve Kahana vd. (2013)'den alınmış olan özgecilik ifadeleri yer almaktadır.

4.1.1. Çalışma Kapsamında Yararlanılan Ölçekler

Tablo 4.1: Ölçekler

BYT ve ENGSTKTUT	⟹	Webb vd. (2000)
ÖZNORM, DAVNORM, ADK ve GÖNNİY (2000)	⟹	Warburton ve Terry
ÖZG	⟹	Kahana vd. (2013)

Anketin arka yüzeyinde ise katılımcıların genel, demografik, sosyal, eğitim, ekonomik ve engellilik durumlarının istendiği ifadelere yer verilmiştir. Bunlar, katılımcının üye olduğu Engelli STK'da ne kadar zamandır gönüllü olarak çalıştığı bilgisinin istendiği soru, engellilik durumlarının (evet-hayır) soruları, cinsiyet (kadın-erkek) sorusu, demografik medeni durum (evli-bekâr) sorusu, meslek (açık uçlu) sorusu, üyesi olunan kurum için 2019-2021 seneleri içerisinde kaç tane faaliyette bulunduğu (açık uçlu) sorusu, yaş (açık uçlu) sorusu, eğitim durumu (açık uçlu) sorusu ve son olarak da ekonomik durum olan ailenin toplam aylık geliri (kategorik, 0-2500, 2501-3500, 3501-4500, 4501-5500, 5501 ve üzeri) soruları yer almıştır.

4.1.2. Ters Çevrilmiş İfadeler

Gerçekleştirilen anket kapsamında ters ‘’negatif’’ uçlu ifadeler yararlanılan analiz programı aracılığıyla ters çevrilmiş ve pozitif olarak analize dâhil edilmiştir. Bahsi geçen ifadeler aşağıda sunulmuştur.

7) Hayır kurumuna bağışlanan paranın çoğu boşa harcanır.

12) Benim için önemli olan insanların çoğu gönüllü faaliyette bulunmaz.

15) Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer almaya niyetli değilim.

19) Benim için önemli olan insanlar, gönüllü faaliyetlerde yer almamı istemezler.

20) Kontrolüm dışındaki olaylar gönüllü olmamı engeller.

21) Gönüllü olmak benim için çok zordur.

23) Kendi iyiliğimi diğer insanlarınkinden daha fazla düşünürüm.

Ankette özgecilik ölçeğinde yer alan aşağıdaki ifade ise güvenilirlik analizinde elendiği için analize dâhil edilmemiştir.

26) Bu çağda başı dertte olan bir kişiye yardım etmek mantıklı değildir.

4.2.3 Verilerin Analizi

Çalışmanın örneklemi Türkiye özelinde ulaşılabilen engellilere yönelik STK’lar olmuştur. Bu kuruluşlara gerek elden gerekse online olarak oluşturulmuş anket formu gönderilmiştir. Kimi kuruluşlara ise bizzat başvurularak orada gönüllü olarak çalışan kişilerin anketi doldurmalarına yardım edilerek veriler toplanmıştır. Örneğin Ankara’daki 6. Körler Derneği. Bu kuruluşlardan toplanan anketlerle güvenilirlik analizi, faktör analizi, korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Bu aşamada öncelikle ankete ait demografik ifadelerin analizleri ardından faktör analizi, korelasyon ve regresyon analizi sonuçları verilmektedir. Aşağıda uygulanan analizlere ait sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 4.2: Gönüllü olarak çalışılan kurum

Çalışılan Kurum	Gönüllü Olarak Çalışan Kişi Sayısı	Yüzdelik Değeri (%)
Türkiye Omurilik Feçlileri Der.	1	0,3
Altınokta Körler Der.	2	0,5
İstanbul Zihinsel Engelliler Der.	2	0,5
Bedensel Engellilerle Day. Der.	2	0,5
Down Sendromu Der.	2	0,5
Tohum Otizm Vakfı	2	0,5
Türkiye Sakatlar Der.	3	0,8
Özef Hareketi	3	0.8
AHEM	5	0,15
Engel-Siz Yaşam Der.	5	1,4
ÇKÜEOB	10	3
Altınokta Körler Der. İstanbul Şb.	34	9,2
ODED	35	10,5
Diğer	262	70,9
Toplam	368	100,0

Anketi yanıtlayan gönüllüler arasında gönüllü olarak çalıştığı Engelli STK seçeneklerinden "diğer" seçeneğini işaretleyenlerin çokluğu ankete ilişkin dikkat çeken bir noktadır. Diğer seçeneğini işaretleyen kişi sayısı 262 dir. Bu seçeneğin yüzdelik oranına bakıldığında anketi cevaplayanların %71'ini oluşturdukları görülmektedir. Bu açılardan bu seçenek diğer kurumları önemli oranda geride bırakmıştır. Bir diğer önemli kurum ise 35 yanıtlayıcı sayısıyla ODED (Orta Doğu Engelsiz Eğitim Derneği) olmuştur. ODED toplam katılımcı sayısının %11'ini oluşturmaktadır. Göze çarpan diğer kurum ise Altınokta Körler Derneği İstanbul Şubesi olmuştur. Dernekten ankete katılan 34 kişi olmuştur. Bu oran toplam katılımın %9,2'lik bir kısmını karşılamaktadır. Ankete ilişkin diğer kurum ve katılımcı sayıları tablo 4.2'de verilmiştir.

Tablo 4.3: Anket katılımcılarının demografik dağılımı

Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı	Yüzdelik Değer (%)
Cinsiyet		
Kadın	239	64,6
Erkek	129	35,0
Toplam	368	100,0
Mesleki Dağılım		
Öğrenci	195	53,0
Devlet Memuru	52	14,1
Özel sektör	62	16,8
Diğer	59	15,9
Toplam	368	100,0
Aylık Gelir Düzeyi		
0-2500	70	19,50
2501-3500	86	23,2
3501-4500	60	16,2
4501-5500	55	14,9
5501 ve üzeri	97	26,2
Toplam	368	100,0

Örnekleminin 239'u kadındır. Kadınlar toplam katılımcı içinde %65'i oluşturmaktadır. Bu durum kadınların daha fazla gönüllülük niyeti taşıdıkları anlamına gelebilir.

Katılımcılardan meslek bilgilerinin istendiği ifadede katılımcıların 195'inin öğrenci olduğu görülmektedir. Bu sayı yüzdelik değer içinde %53'lük bir kısmı karşılamaktadır. Ayrıca 368 katılımcı arasından 195'inin öğrenci olması öğrencilerin diğer meslek gruplarına göre daha yüksek gönüllülük niyeti taşıdıkları şeklinde

yorumlanabilir. Katılımcılar arasından diğer en çok işaretlenen şık ise 62 kişiyle özel sektördür. Bu seçeneğin yüzdelik oranı %17'dir.

Ankete katılanların ekonomik durumlarının ölçülmek istendiği "Ailenin Toplam Aylık Gelir Düzeyi" ifadesindeki en fazla işaretlenen seçenek ise 97 katılımcı ile 5501 ve üzeri seçeneği olmuştur. Bu seçenek yüzdelik dağılım içinde 26,2 dir. Diğer bilgiler tablo 4.3'de ayrıntılı olarak verilmektedir.

Tablo 4.4: Katılımcıların engellilik durumu

Engellilik Durumu	Evet		Hayır		Toplam	
Katılımcıların Engel Durumu	Katılımcı sayısı	Yüzdelik Değer(%)	Katılımcı sayısı	Yüzdelik Değer(%)	Katılımcı sayısı	Yüzdelik Değer(%)
	57	15,4	311	84,6	368	100,0
Katılımcıların Engelli yakını Olma/Olmama Durumu	76	20,5	292	79,5	368	100,0
Katılımcıların Engellilik Deneyim Durumu	57	15,4	311	84,6	368	100,0
Katılımcıların Özel Cihaz Kullanım Durum	43	11,6	325	88,4	368	100,0

Yapılan analizden toplamda 368 kişiden 57'sinin bir engeli bulunduğu ve 311 kişinin hiçbir engeli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu oran dolayısıyla kişilerin engelli bir bireye yardım etmek için ya da Engelli STK'da gönüllü olarak çalışmak için engelli olması gerekmediği anlamına gelebilir. Anketteki ifadelerden "Ailede engelli bir birey var mı?" sorusuna 76 kişi "Evet" cevabını verirken bu cevabı veren katılımcılar toplam içerisinde % 21'lik bir oranı kapsamaktadır. 292 Kişi ise ilgili ifadeye "Hayır" cevabını vermiştir. Hayır, cevabını verenler toplam katılımcıların %79,5'ini oluşturmaktadır. "Geçmişte herhangi bir engeliniz oldu mu?" ifadesine 57 katılımcı evet yanıtını verirken 311 katılımcı hayır cevabını vermiştir. 'Evet, cevabını verenler toplam içinde

%15,4 lük bir oranı açıklarken ‘Hayır cevabını verenler %84,6’lik bir kısmı açıklar. Ankete katılanların cevapladığı “Hiç özel bir cihaz kullanmanızı gerektiren bir olay yaşadınız mı?” ifadesine katılımcılardan 43 kişi evet yanıtını vermiştir. Bu yanıtın yüzdelik oranı ise %12 dir. Bu ifadeye “Hayır” yanıtını veren 325 kişi vardır. Bu cevabı verenlerin yüzdelik kısmı ise %88,4’tür.

Tablo 4.5: Anket katılımcılarının 2019/2021 yılları arasında gönüllü faaliyete katılım durumu

	Katılımcı sayısı	**Yüzdelik Değer (%)**
Hiç	75	20,4
1	53	14,4
2	45	12,2
3	36	9,8
4 ve üzeri	137	37,0
5	7	1,9
6	2	0,6
7	2	0,6
10	5	1,4
48	4	1,1
96	2	0,6
Toplam	368	100,0

Analiz bulguları incelendiğinde Engelli STK’larda gönüllü olarak çalışan kişilerin çoğunun bir yıldan az süredir gönüllü üyelik yaptıkları görünmektedir. Ayrıca en fazla işaretlenen 137 skoruyla 4 ve üzeri seçeneği olduğu fark edilmektedir. Bu yanıt toplam yanıt içinde %37’lik bir kısma karşılık gelir. Bu soruda ilgili yıllar içerisinde en yüksek yanıt 96’dır. Bu değer bir yıl içerisinde düşünüldüğünde gerçekten büyük bir değerdir. İkinci en yüksek skor ise 48 skorudur.

Tablo 4.6: Anket katılımcılarının gönüllü faaliyette yer alma süresi

	Katılımcı Sayısı	**Yüzdelik Değeri (%)**
1 yıldan az süredir	169	45,7
1 ile 3 yıl arası	97	26,2
3 ile 5 yıl arası	31	8,97
5 ile 7 yıl arası	26	7,0
7 yıl ve üzeri	45	12,13
Toplam	368	100,0

"Katılımcıların bağlı bulunduğu Engelli STK da ne kadar süredir gönüllü olarak çalıştığı" ifadesine "1 yıldan az süredir" seçeneğini işaretleyen kişi sayısı 169'dur. İlgili ifadede en çok işaretlenen seçenek bu olmuştur. Bu ifadenin toplam içindeki oranı ise %46'dır. Daha sonrasında 97 katılımcının yanıtladığı 1 ile 3 yıl arası seçeneği gelmektedir. Bu seçeneğin yüzdelik dilimi ise 26,2'dir. İlgili ifadenin diğer bulguları Tablo 4.6'da yer almaktadır.

4.2. Geçerlilik (Açıklayıcı Faktör) Güvenilirlik (İç tutarlılık) Analizi Sonuçları

Geçerlilik analizi sayesinde çok sayıdaki veri, kavramların birbiriyle olan ilişkileri oranında gruplandırarak verilerden yeni bir boyut oluşturulur. Böylelikle geçerlilik analizinin faktör yükleri belirlenir ve bu durumla ilişkili olarak değişkenlerin birbirleriyle hangi ölçüde ilişki kurdukları saptanmış olur. Bu sayede yapılan istatistiksel analizler daha anlamlandırılabilir hale gelmiş olur. Çalışma kapsamında değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini gösteren tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.7: Açıklayıcı faktör analizi ve güvenilirlik (iç tutarlılık) tablosu

Faktörler		Öz-değer	Açıklanan Varyans	Güvenilirlik Katsayıları	Faktör yükleri
BYT	İnsanlar kendilerinden daha az şanslı olanlara yardım etmeye istekli olmalıdır	2,57	0,64	0,81	0,80
	Sorun yaşayan insanlara sorunlarını çözmede yardımcı olmak benim için çok önemlidir.				0,80
	İnsanlar toplumdaki insanlara karşı daha hayırsever olmalıdır.				0,80
	İhtiyacı olan insanlar, diğer insanlardan destek almalıdır.				0,74
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,80
	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000
ENGSTKTUT	Hayır, kurumlarına verilen ara iyi şeyler için harcanır.	3,54	0,71	0,90	0,83
	Hayır, kurumuna bağışlanan aranın çoğu yararlıdır.				0,85
	Hayır, kurumlarının bendeki imajı olumludur				0,88
	Hayırsever kuruluşlar ihtiyaç sahiplerine yardım etmede oldukça başarılı olmuştur.				0,84
	Hayır, kuruluşları toplum için yararlı bir işlev görür.				0,81
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,86
	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000
DAVNORM	Benim için önemli olan insanların çoğu gönüllü faaliyette bulunur	2,35	0,71	0,87	0,93
	Benim için önemli olan insanların çoğu gönüllü olarak çalışmaktadır				0,91
	Çevremdeki insanların yakın zamanda gönüllü faaliyette bulunacaklarını düşünüyorum				0,82
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,68
	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000

GÖNNİY	Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer almayı düşünüyorum	2,61	0,86	0,92	0,93
	Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer almaya niyetliyim				0,94
	Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer alacağım				0,93
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,76
	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000
ÖZNORM	Gönüllü olarak bir faaliyette yer almaya karar verirsem, benim için önemli olan insanlar beni onaylarlar	2,39	0,79	0,87	0,84
	Benim için önemli olan insanlar, gönüllü faaliyetlerde yer almam gerektiğini düşünürler				0,90
	Benim için önemli olan insanlar, gönüllü faaliyetlerde yer almamı isterler.				0,93
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,71
ADK	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000
	Kontrolüm dışındaki olaylar gönüllü olmamı engellemez.	1,96	0,65	0,71	0,70
	Gönüllü olmak benim için çok kolaydır.				0,87
	Eğer istersem gönüllü olarak bir faaliyette yer alabilirim.				0,85
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,63
	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000
ÖZG	Diğer insanların iyiliğini kendiminkinden daha fazla düşünürüm.	1,95	0,65	0,71	0,76
	Başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.				0,84
	Başkaları bana yardım etmeseler bile ben onlara yardım etmeye çalışırım.				0,82
	KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) Testi				0,67
	Barlett Küresellik Testi Sonuçları				0,000

Çalışmada analiz programı uygulanırken açıklayıcı faktör analizi sırasında rotasyon seçeneğinden varimax kutucuğu işaretlenmiştir. Bu durumun sebebi ise şu şekilde açıklanabilir. Keiffer (1998)'e göre gerçek yaşamda birbiriyle ilişkisi olmayan etkenlere ulaşmak hemen hemen olanak dışıdır, fakat çalışmanın amacı bir model ortaya koymak ve imkân dâhilindeki en elverişli sayıda bağımsız faktöre ulaşmak olduğu için orthogonal metot olan varimax rotasyonuyla boyut çıkarımı yapmak çoğunluğun kabul ettiği bir usuldür (Aktaran: Yaşlıoğlu, 2017, s. 78).

Açıklayıcı faktör analizi sonuçlarında değişkenlere ait faktör yüklerinin %40'dan fazla olması istenir. Yani ifadelerin varyans ortalamasının ölçeğin en az %40 i açıklaması istenir. KMO- Bartlett test sonuçlarının ise 0,50 değerinden fazla olması istenir. Analiz sonuçlarının raporu aşağıda verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre BYT faktörü, varyansın %64'ünü açıklamaktadır. Aynı faktörün KMO değeri ise 0.80'dir. ENGSTKTUT'u faktörü, varyansın %70'ini açıklamakta ve bu faktörün KMO yeterlilik ölçüsü 0.86'dır. DAVNORM faktörü, varyansın %78'ini açıklamaktadır. Aynı faktörün KMO yeterlilik ölçüsü 0.68'dir. Niyet faktörü, varyansın %86'sini açıklamaktadır. KMO yeterlilik ölçüsü ise 0.76'dır. ÖZNORM faktörü, varyansın %79 unu açıklamaktadır. Bu faktörün KMO yeterlilik ölçüsü 0.71'dir. ADK faktörü, varyansın %65'ini açıklamakta ve aynı faktörün KMO yeterlilik ölçüsü 0.63'dür. Son olarak ÖZG faktörü, varyansın %65'ini açıklamaktadır. Bu faktörün KMO yeterlilik ölçüsü 0.67'dir. Geçerlilik sonuçlarının genel değerlendirmesi faktör skorlarının istenen değerlerinin üzerinde olduğunu ve veri setine regresyon analizi yapmaya uygun olduğunun göstergesidir. Yukarıdaki faktör analizi sonuçlarına göre analizin hem faktör yükleri % 40' tan fazla hem de KMO-Bartlett değerlerinin 0,50'den fazla olması dolayısıyla veri seti regresyon analizi yapmaya elverişlidir.

Analizin güvenilirlik (iç tutarlılık) skorlarına bakıldığında değerlerinin anlamlandırılabilmesi için Cronbach's Alpha (α) katsayısı dikkate alınır. Bu analiz katılımcıların ifadelere verdikleri cevapların güvenilirliklerini ölçmektedir. Bu skorlar ''α'' sembolüyle gösterilmektedir. Ayrıca Cronbach's Alpha'nın güven aralık değerleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir. Bu değer eğer $0,000 < \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir. $0,40 < \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir. $0,60 < \alpha < 0,80$ ise oldukça güvenilirdir. $0,80 < \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek güvenilirlikte olarak kabul edilir.

Güvenilirlik sonuçlarına bakıldığında yapılan yorum ise analizin yüksek düzeyde güvenilir olduğu "α" skorlarından anlaşılmaktadır. Bu durumda ölçeklerin güvenilir olduğu belirtilebilir.

Tablo 4.7'den de anlaşılacağı üzere BYT"nin α değeri 0,81'dir. Bu skor BYT ölçeğinin iç tutarlılık skorunu yansıtır. Ölçek skorunun 0,81 çıkması ölçeğin çok yüksek düzeyde güvenilir olduğu anlamına gelir. Aynı değere EngSTK değişkeni için bakıldığında skorun BYT ölçeğinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Engelli STK'nın α değeri 0,90 olarak kaydedilmiştir. Bu değer de çok yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilir. Bir diğer ölçek olan DAVNORM'un güvenilirlik kat sayısı ise 0,87'dir. Bu değer de çok yüksek düzeyde güven derecesine işaret eder. Niyet ölçeğinin α değerine bakıldığında 0,92 çıktığı anlaşılmaktadır. Bu oran da çok yüksek düzeyde güvenilir olarak kabul edilir. Dahası en yüksek güvenilirlik kat sayısı bu değere ait çıkmıştır. ÖZNORM ölçeğinin güvenilirlik skoru 0,87'dir Bu oran da diğerleri gibi çok yüksek düzeyde güvenilirdir. Anketteki son iki ölçeğe bakıldığında bunların ADK ve ÖZG olduğu görülmektedir. Dikkat çekici nokta ise iki ölçek grubunun güvenilirlik puanlarının aynı olmasıdır. İkisinin α kat sayısı da 0,71'dir. Bu değer yüksek düzeyde güvenilir olarak kabul edilir. Güvenilirlik sonuçlarını toparlamak gerekirse tüm ölçeklerin 0,70 güvenilirlik seviyesinin üzerindedir yorumu yapılabilir.

4.3.Korelasyon Analizi

Yukarıdaki testlerin anlamlı çıkması veri setinin korelasyon ve regresyon analizlerini yapmak için uygun zemini hazırlamaktadır. Bu açıdan ilgili değişkenlere ait ilişki (korelasyon) analizi yapılmıştır. Korelasyon tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4.8: Tanımlayıcı istatistik ve korelasyon analizi sonuçları

ÖLÇEKLER	M	SD	N	1	2	3	4	5	6	7
BYT	4,48	0,65	368	1	0,333**	0,242**	0,410**	0,408**	0,438**	0,479**
ENGSTK TUT	3,72	0,78	368	0,333**	1	0,192**	0,116*	0,169**	0,202**	0,275**
DAVNORM	3,56	0,91	368	0,242**	0,192**	1	0,402**	0,279**	0,371**	0,325**
NİYET	4,22	0,84	368	0,410**	0,116*	0,402**	1	0,426**	0,525**	0,401**
ÖZNORM	4,06	0,87	368	0,408**	0,169**	0,279**	0,426**	1	0,468**	0,371**
ADK	4,11	0,67	368	0,438**	0,202**	0,371**	0,525**	0,468**	1	0,479**
ÖZG	4,14	0,68	368	0,479**	0,275**	0,325**	0,401**	0,371**	0,479**	1

**.p<0,001
*. p<0,005

Araştırma kapsamında uygulanan analiz yöntemlerinden ilki korelasyondur. Korelasyon iki veya ikiden fazla değişkenin arasındaki ilişkiyi inceleyen bir analiz yöntemidir. Analiz kapsamında engelli STK'larda gönüllü çalışma niyeti ile BYT, ENGSTKTUT, DAVNORM, ÖZNORM, ADK ve ÖZG kavramları arasındaki Pearson korelasyon skorları incelendiğinde, BYT ile ENGSTKTUT arasında 0,33'lük bir ilişki vardır. Söz konusu ilişki 0,01 düzeyinde anlamlı ve pozitiftir. Kısaca BYT değişkeni ile ENGSTKTUT arasında %1 anlam düzeyinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Diğer bir ilişkiye bakıldığında BYT ile DAVNORM arasında 0,24'lük bir ilişki vardır. İlişki 0,01 anlam düzeyinde ve pozitiftir. Yani BYT ile DAVNORM değişkenleri arasında %1 anlam düzeyinde anlamlı ve pozitiftir. Çalışma kapsamında araştırılan diğer değişkenlerin tablo 4.8'de gösterildiği gibi birbirleriyle ilişkileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

BYT ile GÖNNİY değişkeni arasında 0,41'lik; BYT ile ÖZNORM arasında 0,40'lık; BYT ile ADK arasında 0,43'lük; BYT ile ÖZG değişkeni arasında 0,47'lik ilişki saptanmıştır. Burada bahsedilen tüm ilişkiler 0,01 anlam düzeyinde anlamlı ve pozitiftir.

ENGSTKTUT değişkeni ile DAVNORM arasında 0,19'luk; ENGSTKTUT ile GÖNNİY arasında 0,11'lik; ENGSTKTUT ile ÖZNORM arasında 0,17'lik; ENGSTKTUT ile ADK arasında 0,20'lik; ENGSTKTUT ile ÖZG arasında 0,20'lik bir ilişki kaydedilmiştir. İlgili satırdaki değişkenlerden sadece ENGSTKTUT ile GÖNNİY arasındaki ilişki 0,05 anlam düzeyinde ve pozitif olarak bulunmuştur. ENGSTKTUT ile diğer tüm değişkenler 0,01 anlam düzeyinde ve pozitif ilişkilidir.

Bir diğer değişken olan DAVNORM ile GÖNNİY arasında 0,40'lik; yine aynı değişken ile ÖZNORM arasında 0,28'lik; DAVNORM değişkeni ile ADK arasında 0,37'lik; DAVNORM ile ÖZG arasında 0,33'lük ilişkiler mevcuttur. Bahsi geçen değişkeninin diğer değişkenlerle olan ilişkilerinin hepsi 0,01 anlam düzeyinde anlamlı ve pozitif ilişkilidir.

GÖNNİY ile ÖZNORM arasında 0,43'lük; GÖNNİY ile ADK arasında 0,53'lük, GÖNNİY ile ÖZG arasında 0,40'lik ilişkiler vardır. GÖNNİY değişkeninin bu satırdaki ENGSTKTUT değişkeni hariç tüm değişkenlerle ilişkisi 0,01 anlam düzeyinde anlamlıdır. Yine GÖNNİY ile tüm değişkenler 0,01 anlam düzeyinde anlamlı ve pozitif ilişkilidir.

ÖZNORM değişkeni ile ADK arasındaki ilişki 0,47; ÖZNORM ile ÖZG değişkeni arasındaki ilişki 0,37'dir. Bu satırdaki tüm ilişkiler 0,01 anlam düzeyinde anlamlı ve birbirleriyle pozitif ilişkilidir. Bir diğer değişken olan ADK ile ÖZG değişkeni 0,48'lik anlamlı ve pozitif bir ilişki sergiler.

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarını genel itibariyle değerlendirmek gerekirse tüm değişkenlerin birbiriyle anlamlı ve pozitif yönlü ilişki sergilediği anlaşılmaktadır. Bu açıdan verilerin regresyon analizi yapmak için uygun olduğu yorumu yapılabilir.

4.4. Tekli ve Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Çalışma kapsamında ilgili değişkenlere ait 11 adet hipotez geliştirilmiştir. Bu kapsamda geliştirilen PDT modelinin bağımsız değişkenleri, DAVNORM, ÖZNORM, ADK olurken modele dâhil edilen bağımsız değişkenler ise ENGSTKTUT, BYT ve ÖZG'dir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında var olduğu ileri sürülen ilişki düzeylerini ölçebilmek amacıyla çoklu doğrusal

regresyon analizi uygulanmıştır. Bu bağlamda bağımsız değişken hipotezlerinin test edilmesi için oluşturulan çoklu regresyon analizi formülü aşağıdaki gibidir.

$Y = \beta0 + \beta1X1 + \beta2X2 + \beta3X3 + \beta4X4 + \beta5X5$

Çalışmada Y: Engeli STK'da gönüllü olarak çalışan kişilerin gönüllülük niyeti,

$X1$: BYT,

X2: ENGSTKTUT,

X3: Engelli STK'larda gönüllü çalışmaya yönelik davranışsal norm,

$X4$: Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışmaya yönelik öznel norm,

$X5$: Engelli STK'larda gönüllü çalışmaya yönelik algılanan davranışsal kontrol,

βi: standartlaştırılmış beta regresyon katsayılarını sembolize eder.

Regresyon analizi sonucunda değişkenlerin beta (β) katsayıları ve anlamlılık seviyelerine göre model kapsamında oluşturulan hipotezler destelenecek ya da desteklenmeyecektir. Bu duruma göre çalışmanın denklemi şu şekilde oluşturulabilir.

GÖNNİY=0,543+0,245*BYT+(-0,085)*ENGSTKTUT+0,197 *DAVNORM+0,159*ÖZNORM+0,377*ADK

4.5. PDT Kapsamında Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışanların Gönüllülük Niyetlerinin Açıklanmasına Yönelik Geliştirilen H1, H3, H4 ve H5 Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular

4.5.1. H1 Hipotezi Analiz Bulgusu

PDT çerçevesinde geliştirilen modeli test etmek için kullanılacak olan regresyon analizlerinden ilki özgeciliğin BYT'yi etkilediği (H1) hipotezini sınamak amacıyla uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda ortaya çıkan regresyon tablosu aşağıdaki gibidir.

H1: ÖZG BYT'yi olumlu yönde etkiler.

Tablo 4.9: H1 hipotezine ait regresyon analizi tablosu

	R^2	**F**	**P***	**B**	**Std. Sapma**	**t**	**VIF**
	0,23	108,32	0,000		0,47	0,58	
Genişletilmiş PDT Modeli	Adjusted R^2	Sig.					
	0,23	0,000[b]					
ÖZG			0,000	2,541	0,045	10,408	

Bağımlı Değişken: BYT

Analizin tahmin gücünü ifade eden R^2 değeri, beraber değerlendirilen bağımsız değişkendeki değişimin, bağımlı değişken üzerinde yüzde olarak ne kadarını açıkladığını gösteren bir ölçüsüdür (Altunışık vd., 2005, s. 210). Bu çerçevede analiz sonuçlarına göre; belirleme katsayısı genişletilmiş PDT modelinde 0,23 olarak hesaplanmıştır. Bu sebeple STK tutumunun gönüllülük niyetini tahmin gücü %23 tür. Sonuç olarak ilgili değişkenlerin arasındaki pozitif katsayı ilgili hipotez olan H1 in kabul edilmesi için yeterli bir orandır. H1 kabuldür.

4.5.2. H3 Hipotezi Analiz Bulgusu

H3: ÖZG DAVNORM'u olumlu yönde etkiler.

Tablo 4.10: H3 hipotezine ait regresyon analizi tablosu

	R^2	F	P*	B	Std. Sapma	t	VIF
0,105	43,044	0,000	1,747	0,279		6,258	
Genişletilmiş PDT Modeli	Adjusted R^2	Sig.					
	0,103	0,000[b]					
ÖZG			0,000	0,436	0,066	6,561	

Bağımlı Değişken: DAVNORM

Bu hipotez testinde R^2 değeri 0,105 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlarına göre; belirleme katsayısı genişletilmiş PDT modelinde 0,11 olarak hesaplanmıştır. Bu sebeple ÖZG değişkeninin DAVNORM'un tahmin gücü %11 dir. Sonuç olarak ilişkili değişkenlerin arasındaki pozitif katsayı ilgili hipotez olan H3'in kabul edilmesi için yeterli bir orandır. Bu sebeple H3 kabuldür.

4.5.3. H4 Hipotezi Analiz Bulgusu

H4: ÖZG ÖZNORM'u olumlu yönde etkiler.

Tablo 4.11 H4 hipotezi regresyon analizi tablosu

	R^2	F	P*	B	Std. Sapma	t	VIF
Genişletilmiş	0,138	58,211	0,000	2,096	0,261	8,026	
PDT Modeli	Adjusted R^2	Sig.					
	0,135	0,000[b]					
ÖZG			0,000	0,475	0,062	7,630	

Bağımlı Değişken: ÖZNORM

Bu hipotez testinde R^2 değeri 0,138 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlarına göre; belirleme katsayısı genişletilmiş PDT modelinde 0,13 olarak kaydedilmiştir. Bu sebeple ÖZG değişkeninin ÖZNORM'u tahmin gücü %13 tür. Sonuç olarak ilişkili değişkenlerin arasındaki pozitif katsayı ilgili hipotez olan H4'ün kabul edilmesi için yeterli bir orandır. Bu sebeple H4 kabuldür.

4.5.4. H5 Hipotezi Analiz Bulgusu

H5: ÖZG ADK'yı olumlu yönde etkiler.

Tablo 4.12: H5 hipotezine ait regresyon analizi tablosu

	R^2	F	P*	B	Std.Sapma	t	VIF
	0,230	108,561	0,000		2,143	0,191	11,195
Genişletilmiş PDT Modeli	Adjusted R^2	Sig.					
	0,228	0,000[b]					
ÖZG			0,000	0,475	0,046	10,419	

Bağımlı Değişken: ADK

Bu hipotez testinde R^2 değeri 0,230 olarak hesaplanmıştır. Bu belirleme katsayısı genişletilmiş PDT modelinde 0,23 olarak hesaplanmıştır. Bu sebeple ÖZG değişkeninin ADK'yı tahmin gücü %23 tür. Sonuç olarak ilişkili değişkenlerin arasındaki pozitif katsayı ilgili hipotez olan H5'in kabul edilmesi için yeterli bir orandır. Bu sebeple H5 kabuldür.

4.6. PDT Kapsamında Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışanların Gönüllülük Niyetlerinin Açıklanmasına Yönelik Geliştirilen H2 ve H6 Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular

Bu analizde H2 ve H6 hipotezlerinin ikisinin de bağımlı değişkeni ENGSTKTUT olması dolayısıyla bu iki hipoteze ait regresyon analizi tablosu birlikte verilmektedir.

H2: ÖZG, ENGSTKTUT'u olumlu yönde etkiler.

H6: BYT ENGSTKTUT'u olumlu yönde etkiler.

Tablo 4.13: H2 ve H6 hipotezlerine ait regresyon analizi tablosu

	R^2	**F**	**P***	**B**	**Std. Sapma**	**t**	**VIF**
	0,127	26,17	0,000		1,642	0,291	
Genişletilmiş PDT Modeli	Adjusted R^2	Sig.					
	0,122	0,000[b]					
ÖZG			0,009	0,170	0,064	2,638	1,299
BYT			0,000	0,308	0,066	0,066	1,299

Bağımlı Değişken: ENGSTKTUT

Diğer hipotez testine bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çerçevede analiz sonuçlarına göre; belirleme katsayısı genişletilmiş PDT modelinde 0,127 olarak bulunmuştur. Bu sebeple STK tutumunun gönüllülük niyetini tahmin gücü %12 dir. Analizde her iki bağımsız değişkenin bağımlı değişken olan STKTUT değişkeni üzerinde anlamlı bir etki gösterdiği ortaya çıkmıştır.

4.7. PDT Kapsamında Engelli STK'larda Gönüllü Olarak Çalışan Kişilerin Gönüllülük Niyetlerinin Açıklanmasına Yönelik Geliştirilen H7, H8, H9, H10 ve H11 Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular

H7: BYT GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.

H8: ENGSTKTUT GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.

H9: DAVNORM GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.

H10: ÖZNORM GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.

H11: ADK GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.

Tablo 4.14 H7, H8, H9, H10, H11 hipotezlerine ait regresyon analizi tablosu

	R^2	F	P*	B	Std.Sapma	t	VIF
	0,382	44,175	0,000	0,537	0,289	1,856	
Genişletilmiş PDT Modeli	Adjusted R^2	Sig.					
	0,374	0,000[b]					
BYT			0,000	0,234	0,064	3,630	1,432
ENGSTKTUT			0,102	-0,079	0,049	-1,638	1,143
DAVNORM			0,000	0,199	0,042	4,739	1,193
ÖZNORM			0,001	0,170	0,049	3,482	1,403
ADK			0,000	0,372	0,065	5,752	1,529
Bağımlı Değişken: GÖNNİY							

Genişletilmiş PDT modeline bakıldığında F skoruna ilişkin anlamlılık değerine (p=0,000 ve 0,000<0,05) göre model anlamlıdır. Verilerin regresyon analizi için uygunluğuna bakıldığında ise değişkenler arasında çoklu bağlantılı doğrusallık (multicollinearity, 1<VIF<10) problemi olmadığı görülmektedir. Bu problem, değişkenlerin birlikte hareket derecelerini gösterir ve eğer analizde bu tarz bir sorunla karşılaşılırsa verilerin regresyon analizi ya maya uygun olmadığını belirtilir.

Tablo 4.15: Hipotezlere ait karar tablosu

Hipotez	**Karar**
H1: ÖZG BYT'yi olumlu yönde etkiler.	Kabul
H2: ÖZG, ENGSTKTUT'u olumlu yönde etkiler	Kabul
H3: ÖZG DAVNORM'u olumlu yönde etkiler.	Kabul
H4: ÖZG ÖZNORM'u olumlu yönde etkiler.	Kabul
H5: ÖZG ADK'yı olumlu yönde etkiler.	Kabul
H6: BYT, ENGSTKTUT'u olumlu yönde etkiler.	Kabul
H7: BYT GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.	Kabul
H8: ENGSTKTUT GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.	Red
H9: DAVNORM GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.	Kabul
H10: ÖZNORM GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.	Kabul
H11: ADK GÖNNİY'i olumlu yönde etkiler.	Kabul

Tablo 4.15'ten anlaşılacağı gibi düzenlenmiş R^2 katsayısı genişletilmiş PDT modelinde 0,374 olarak bulunmuştur. Bu durum modelin bağımsız değişkenleri olan ENGSTKTUT, BYT, DAVNORM, ÖZNORM ve ADK değişkenlerinin hepsinin Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışma niyetinin %37 sini açıkladığını göstermektedir. Analizde sadece ENGSTKTUT değişkeni GÖNNİY bağımlı değişkeni ile negatif ilişkili çıkmıştır. Bu durum ise ENGSTKTUT hipotezi olan H8 hipotezi hariç analizdeki tüm hipotezlerin kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Kısacası çalışma kapsamında geliştirilen hipotezlerden H8 red, H7, H9, H10 ve H11 hipotezleri kabul edilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında yapılan analizler Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişileri gönüllülük niyetlerinin hangi faktörlerden etkilendiğini aydınlatmak amacıyla uygulanmıştır. Bu doğrultuda açıklayıcı faktör, korelasyon ve regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgular arasında en dikkat çekici olanlarından biri engelli olmayan kişilerin gönüllü kuruluşlarda çalışma oranının engelli olanlara kıyasla daha yüksek olmasıdır. Diğer ilgi çekici sonuç ailede engelli birey var mı sorusuna insanların büyük bir oranının ''Hayır'' cevabını vermesidir. Bir diğer engellilik ifadesi olan "Ailede engelli birey var mı?" sorusu da kayda değer biçimde ''Hayır'' cevabı verilmiştir. ''Geçmişte herhangi bir engeliniz oldu mu?'' ifadesine ise yine katılımcıların büyük çoğunluğu ''Hayır'' yanıtını vermiştir. Bu bulgulardan ulaşılan sonuç, Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişilerin gerçekten çok büyük bir oranının engeli olmadığı, kişinin ailesinde engelli bir kişi olmadığı, geçmişte herhangi bir engellilik deneyimlemediği ve hiç özel bir cihaz kullanmadıkları yönündedir. Böylece ankete katılanların gerçekten yardımsever bireyler tarafından oluştuğu ve engelli kişileri anlamak için onlarla kader birliğine ihtiyaç duymadıkları sonuçlarına ulaşılabilir. Bu durum Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişilerin empati duygularının yüksek olduğu anlamına da gelebilir.

Ankete katılan gönüllüler arasında gönüllü olarak çalıştığı Engelli STK şıklarından "diğer" seçeneğini işaretleyenlerin çokluğu ankete ilişkin kayda değer başka bir noktadır. Diğer şıkkını işaretleyen katılımcı sayısı 262'dir. Bu seçeneğin yüzdelik oranı anketi cevaplayanların %71'ni oluşturmaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcı sayısının bu kadar yüksek olması örneklemin çoğunun neden diğer büyük Engelli STK'ları değil de daha küçük ve adı duyulmamış STK'ları tercih ettikleri sorusunu akla getirebilir.

Çalışmada klasik PDT bileşenlerine ek olarak davranışsal norm, BYT, Engelli STK tutumu ve özgecilik değişkenleri incelenmiştir. Çalışmada özgecilik kavramı PDT'yi genişletmek açısından uyumlu bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Dahası özgeciliğin; tutumlar, normlar ve ADK kavramları üzerinde etkili bir kavram olduğu görülmektedir.

Tutumların oluşumu boyutları açısından değerlendirildiğinde özgeciliğin BYT'yi daha yüksek düzeyde etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde Briggs vd. (2010) çalışmasında özgeciliğin BYT'nin üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Çalışmanın ilgili değişkenleri açısında bakıldığında araştırma bu açıdan literatürle uyumludur.

Özgeciliğin normlar üzerinde de benzer etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Evans ve Ferguson (2013) çalışmaları özgeciliğin normlar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda çalışmadan elde edilen bulgular literatür tarafından destek görmektedir.

Diğer taraftan özgecilik ile ADK arasında ilişkide çalışma kapsamında elde edilen bulgularla beraber onaylanmıştır. Teng vd. (2013)'nin çalışması bu konuya örnek verilebilir. Ayrıca bireylerin gönüllülük niyeti oluşumunda ADK düzeylerini etkileyen önemli bir kavramın da özgecilik olduğu anlaşılmaktadır. Analize dâhil edilen kavramlar önceden iddia edildiği gibi literatürle doğrudan uyumludur.

Tutumların gönüllülük niyeti oluşumuna etkisine bakıldığında STK tutumuna yönelik olan tutumun anlamsız çıktığı tespit edilmiştir. Öyle ki ENGSTKTUT değişkeni tek başına gönüllülük niyeti üzerinde anlamlı bir etki sergilerken çoklu regresyon analizinde anlamsız çıkmıştır. Bu durumun sebebi analizdeki tüm değişkenlerinin korelasyon katsayılarının STK değişkeninin kat sayısından yüksek olması olabilir. Böylece tüm değişkenler analize tabi tutulduğunda ENGSTKTUT skoru düşük çıkmış olabilir. Bu kapsamda bireylerin gönüllülük davranışı oluşumunda kurumlara yönelik tutumlarının davranışlarını etkilemediği söz konusu gönüllülük faaliyetine katılımlarında BYT'nin etkili olduğu görülmüştür. Bu çerçevede STK tutumunun niyet oluşumunda etkisinin beklendiği düzeyde olmadığı görülmüştür. Konuyla ilişkili olarak insanların STK'lara yönelik gönüllülük niyetlerinin anlamsız çıktığı bulgusuna Mittellman ve Rojas-Méndez (2018) çalışmasında ulaşmıştır. Bu durum çalışmanın yine literatürle uyumlu olduğunun kanıtıdır.

Çalışmada normlar davranışsal ve öznel norm olmak üzere iki farklı boyutta ele alınmıştır. Normların gerek davranışsal gerekse öznel norm boyutlarıyla her iki Grubunda gönüllülük davranışı niyeti üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumla uyumlu olarak Grube vd. (1986), Warburton ve Terry (2000) ve son olarak

Rivis ve Sheeran (2003) davranışsal normun gönüllülük niyeti üzerinde daha etkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Araştırmanın bu bulgusu da literatürle uyumludur.

Bir literatür incelemesi özgecilikle ilgili ampirik araştırmaların farklı ve geniş bir sahada toplandığını bulgulamıştır. Örneğin Krebs (1975), empati-özgecilik ilişkisi; Batson ve diğerleri (1981) empati-egoizm-özgecilik ilişkisi; Batson ve diğerleri

(1983), empati ve kişisel sıkıntı ayrımı; Stern ve diğerleri (1999) değer inanç norm teorisi ve çevreselcilik; Onwezen ve diğerleri (2013) Norm Aktivasyon Modeli ve PDT'ye bütünleşik bakış; Shen (2017) doğa dostu lokanta-özgecilik-PDT ve bacasız yemek endüstrisi; Zheng ve diğerleri, (2021) özgecil internet davranışı ile öz saygı değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Pek çok çalışma (Örn. Omoto ve Snyder, 1995; Clary ve diğerleri, 1998) gönüllülük faaliyetlerinde kişisel motivasyonun çok etkili bir kavram olduğunu belirtmiştir (Penner, 2002, s. 458). Bu tanımla uyumlu olarak araştırma bulgularında kişilerin Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışmasının arkasında Engelli STK tutumunun değil kişilerin öz değerlendirmeleri ve öz motivasyonlarının bulunduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu sonuç ise Engelli STK'ların kendilerine öz eleştiri yapmaları gerektiği anlamına gelebilir.

İnsanlar, çevreyle ilgili bir olay yaşadıklarında kendileri ya da başkaları veya çevre bilimsel sistemler için bu olayların negatif sonuçlar doğurmasıyla alakalı inançlar geliştirdiklerinde ve kendilerinde bu durumla ilgili sorumluluk hissederek doğa yanlısı kişisel normları aktifleştiğinde söz konusu negatif çıktıları engellemek adına özgecil davranışlar sergiledikleri farz edilir (Stern ve Dietz, 1994, s. 72). Sonuçların farkındalığı yeni çevresel paradigmaya (YÇP) göre daha geniş bir perspektiftir. YÇP, kişiyi sonuçların farkındalığı inançlarını onaylamayı benimsemiş bir hayat felsefesidir. Kuram beş parametreden meydana gelen üç teoriyi (DİN, NAM ve YÇP) bir neden sonuç ilişkisiyle inceler. Bunlar (özgecil başta olmak üzere) değerler, yeni çevresel paradigma, sonuçların farkındalığıyla ilişkili inançlar, sorumluluk yüklenmesine dair inançlar (araştırmada bu değişkene değinilmemiş) ve çevreyle ilgili davranışlara ilişkin kişisel normlardır (Stern ve diğerleri, 1999, s. 85).

NAM'daki sonuçların farkındalığı ve yeni çevresel paradigma parametrelerinin ikisi de özgeci bir sosyal hareketin ayırt edici özelliğinin bulunması dolayısıyla söz konusu

inançlardan tahmin edileceği üzere özgeci yapılardan direkt olarak etkilenmiştir (Stern ve diğerleri, 1999, s. 90).

Pek çok sosyal hareket Schwartz tarafından evrenselcilik biçiminde tanımlananlara benzer şekilde özgecil yapı çeşitleri üstüne kurulur (Stern ve diğerleri, 1999, s. 83). Stern ve diğerleri (1993), DİN modelinin etkinleştirme desteğini daha çok kavramsallaştırarak açıklamak amacıyla Schwartz'ın (1977) NAM kuramının bir çeşit adaptasyonunu kullanmaktadır (Aktaran: Stern ve diğerleri, 1999, s. 83). Stern ve diğerleri (1999) çalışmalarında ortak yarar gözeten bütün sosyal hareketlerin, bünyesindeki bireyleri elzem etik ilkeleri dayanak alan statülerini iyileştirmeleri ve ideolojik bağlamda kişileri hareketin amaçlarına arka çıkmaya mecbur bırakan normları aktifleştiren sonuçlar ve yükümlülüklerle ilgili olarak belirgin inançlara sahip olduğunu ileri sürer. Bir normun üretilmesi, ahlaki sorumluluk hisleri yoluyla gerçekleşen kişinin kendi beklentisinin oluşturulması zaman dilimini kapsar (Schwartz, 1977, s. 234).

Çalışmada incelenen bir diğer nedensel teori olan ST, tahminci modelinde sebepler, kişilerin beklenen eylemlerini tanımlamak açısından uyguladıkları özel öznel etkenler olarak ifade edilir (Westaby, 2005, s. 100). Teori, sebeplerin arkasındaki itici gücü bulmanın niyetleri anlamayı sağlayacağını ileri sürer. Çünkü sebeplerin kökleşmiş olan yapılar aracılığıyla tahmin edilmeyen ve bağlama has dikkat çekici sebeplere sahip olduğu farz edilir. Bu durum psikolojik açıdan bağlama ilişkin sebeplerin niyetler üzerinde direkt bir etki yaptığını akla getirtir (Westaby, 2005, s. 102). ST, daha önce gerçekleşmiş davranışa yönelik niyet teorilerinde serbest bir şekilde irdelenmeyen bir davranışı sergilemenin ya da sergilememenin sebepleri arasında net bir sınıflama oluşturduğu için sebeplerin niyetlerle ilgili oldukça iyi bir görüş sunabileceğini savunur (Westaby, 2005, s. 102).

Açıklanan tüm bu sebepler dolayısıyla YÇP, DİN, ST yaklaşımları ve özgecilik kavramını birleştirmek olası görünmektedir. Bahsi geçen teorileri ve kavramı birleştirmek için yeterli akademik desteğe ulaşılmıştır. Ayrıca PDT'nin söz konusu değişkenler ve teorilerle genişletilmesinin teorinin tahmin gücünü yükseltmesi hususunda yararlı olacağı düşünülmektedir.

Son olarak PDT'nin temel kavramları olan ADK'nın gönüllülük niyeti oluşumu üzerinde etkili olduğu ulaşılan sonuçlar arasındadır. Söz konusu durum gönüllülük niyeti oluşumunun PDT çerçevesinde ele alınması gerekliliğini ortaya çıkartmıştır.

Bu durum özgecilik kavramını ortaya çıkaran önemli bir göstergedir. Bu sonuç; ADK'nın gönüllük niyeti üzerinde önemli derecede etkili olduğunu göstermektedir. ADK'nın gönüllülük niyeti üzerinde etkili çıkması bu kavramın PDT dâhilinde değerlendirilebileceğini göstermektedir. Toparlanacak olursa eğer, ADK PDT'de etkili çıkmasaydı bu durum modelin SET çerçevesinde ele alınabileceğini göstermiş olurdu. Bu açıdan çalışma dâhilinde oluşturulan genişletilmiş PDT modeli hipotezlerle çoklu regresyon sonucuna göre STK tutumu gönüllülük niyetini etkilemese de genel itibariyle desteklenmektedir.

5.1. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma kapsamında birbirlerine yakın kavramlar olmalarına karşın özellikle özgecilik ile STK kavramları arasında nicel çalışma ve bu iki kavramın birbiriyle ilişkisini inceleyen çalışma sayısının çok sınırlı olması dikkat çekmiştir. Bu anlamda sözü edilen kavramlarla ilgili çalışma sayısının artması literatür açısından faydalı olabilir.

Çalışmada kullanılan örneklem her ne kadar farklı STK'lar kapsamında elde edilen veriler ışığında yürütülmüş olsa da farklı STK'larda ya da belirli bir STK üzerinde yapılan çalışmalarda farklı sonuçların elde edilebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu açıdan daha yüksek düzeydeki örneklemlerde yürütülecek olan çalışmalardan elde edilecek sonuçların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5.2. Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Engelli STK kavramı pazarlama açısından yeni bir alan olmamasına karşın bu sahada çok çalışılmamış bir konudur. Kavramla ilgili özellikle nicel çalışmalar çok yenidir. STK'ların, kişilerin hayırsever faaliyetlere karşı tutumlarını kavramaya ve özendirmeye çalışmaları ve bundan dolayı çeşitli bağışlar (vakit, para ya da kaynaklar) toplamak için pazarlama taktikleri meydana getirmeleri tavsiye edilir (Da Silva ve diğerleri, 2020, s. 17). Bu alanın genişlemesi bünyesinde gerek pazarlama uzmanları gerek engellilere yönelik faaliyet gösteren STK yöneticileri gerekse gönüllüler açısından birçok yarar barındırır.

Kar amacı gütmeyen işkollarında gönüllülük tarzı piyasayla bağlantı kuran toplumun başka iş kollarındaki olgular makro pazarlama uzmanları açısından çok değerli bir yere sahiptir (Briggs, vd, 2010, s. 61). Laverie ve McDonald (2007)'a göre gönüllü olma, pazarlama yapılarının çalışma biçiminde önemli görevlere sahiptir. Bu sebeple gönüllü aktivitelerinin kişisel ölçüde incelenmesinde çok önemli makro pazarlamayla ilgili çıktıları bulunmaktadır.

Strahilevitz ve Myers (1998)'e göre pazarlama boyutunda özgecilik, STK pazarlamaya ilişkin güncel yazına büyük bir oranda yol göstermiştir. Pazarlama yazarlarının odaklandığı kavram, özgecilik ve başkalarına yarar sağlayan davranışlara karşın kendisine yarar sağlayan davranışların gönüllü, hayır amacıyla verilen bağışlar hakkındaki etkisidir (Aktaran: Ross ve Ajzen, 2010 s. 8).

Anketlerin dağıtımı aşamasında fark edilen bir nokta ise, insanlar gönüllü olarak bir Engelli STK ya da hayır kurumunda çalışsalar da gerçekleştirdikleri bu gönüllülük faaliyeti hakkında bir anket doldurmak istememektedirler. Bu konu, diğer araştırmacılar açısından değerlendirilebilir. Son olarak ilgili alan araştırılmaya ve yeni kavramlar eklemeye elverişli bir yapı arz eder. Bu açıdan ilgili alanın daha fazla ve çeşitli çalışmalara ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abrahamse, W., Steg, L., Gifford, R. and Vlek, C. (2009). Factors Influencing Car Use for Commuting and the Intention to Reduce It: A Question of Self-interest or Morality? *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 12(4), 317-324. doi.org/10.1016/j.trf.2009.04.004

Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior: Action Control. *Springer Series in Social Psychology*.11-39. doi.org/10.1007/978-3-642-69746-3_2

Ajzen, I. (1987). Attitudes, Traits, and Actions: Dispositional Prediction of Behavior in Personality and Social Psychology. *Advances in Experimental Social Psychology*, 20, 1-63. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60411-6

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 50(2), 179-211. doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Ajzen, I. (2011). The Theory of Planned Behaviour: Reactions and Reflections. *Psychology & Health*, 26(9), 1113-1127. doi.org/10.1080/08870446.2011.613995

Ajzen, I. (2020). The Theory of Planned Behavior: Frequently Asked Questions. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(4), 314–324. https://doi.org/10.1002/hbe2.195

Ajzen, I. and Fishbein, M. (1977). Attitude-Behavior Relations: A Theoretical Analysis And Review Of Empirical Research. *Psychological Bulletin, 84*(5), 888–918. https://doi.org/10.1037/0033-2909.84.5.888

Ajzen, I. and Madden, T.J. (1986). Prediction of Goal-Directed Behavior: Attitudes, Intentions, and Perceived Behavioral Control. *Journal Of Experimental Social Psychology*, 22(5), 453-474. https://doi.org/10.1016/0022-1031(86)90045-4

Altunışık, R., Coskun R., Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, Adapazarı.

Amato, P. R. (1983). Helping Behavior in Urban and Rural Environments: Field Studies Based on a Taxonomic Organization of Helping Episodes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(3), 571-586. https://doi.org/10.1037/0022-3514.45.3.571

Andersson, L., Shivarajan, S., and Blau, G. (2005). *Enacting Ecological Sustainability in the MNC: A Test of an Adapted Value-Belief-Norm Framework. Journal of Business Ethics, 59(3), 295–305.* https://doi.org/10.1007/s10551-005-3440-x

Apaydin, F. (2011). A Proposed Model of Antecedents and Outcomes of Brand Orientation for Nonprofit Sector. *Asian Social Science*, 7(9). Erişim adresi: https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.665.853&rep=rep1&type =pdf

Arvola, A., Vassallo, M., Dean, M., Lam ila, P., Saba, A., Lähteenmäki, L., and Shepherd, R. (2008). Predicting Intentions to Purchase Organic Food: The Role of Affective and Moral Attitudes in the Theory of Planned Behaviour. *Appetite*, 50(2-3), 443–454. https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.09.010

Aydın, N. (2019). Çevre Dostu Tüketimde Anne Kimliği Rolünün Planlı Davranış Teorisi Kapsamında İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.

Bagozzi, R. P., Lee, K.-H. and Van Loo, M. F. (2001). Decisions to Donate Bone Marrow: The Role of Attitudes and Subjective Norms Across Cultures. *Psychology & Health*, 16(1), 29-56. doi.org/10.1080/08870440108405488

Baker, R. K., & White, K. M. (2010). Predicting Adolescents' Use of Social Networking Sites from an Extended Theory of Planned Behaviour Perspective. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1591–1597. https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.06.006

Bamberg, S. and Schmidt, P. (2003). Incentives, Morality, or Habit? Predicting Students' Car Use for University Routes with the Models of Ajzen, Schwartz and Triandis. *Environment and Behavior*, 35(2), 264-285. https://doi.org/10.1177/0013916502250134

Bandura, A. (1965). Influence of Models' Reinforcement Contingencies on the Acquisition of Imitative Responses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(6), 589-595. https://doi.org/10.1037/h0022070

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist*, 44(9), 1175-1184. https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.9.1175

Bandura, A. (1991). *Social Cognitive Theory of Moral Thought and Action*. In W. M. Kurtines and J. L. Gewirtz (Ed.), Handbook of Moral Behavior and Development (s.45-103)içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=LM17AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA45&ots=Np27EQEdY_&sig=ondnngaLZbaoTnBf1TF3QLq9PWY&redir_esc=y#v =onepage&q&f=false

Bandura, A. (1999). *Social Cognitive Theory of Personality*. D. Cervone and Y. Shoda (Ed.), The Coherence of Personality: Social-cognitive Bases of Consistency, Variability, and Organization (s. 185–241) içinde. Erişim adresi:https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ARbNcjoC9kwC&oi=fnd&pg=PA185&ots=KiMW07uCVH&sig=oT9nVFqX7_tMuLcYShGrkfzGrs&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Bandura, A. and Cervone, D. (1986). Differential Engagement of Self-reactive Influences in Cognitive Motivation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 38*(1), 92–113. doi.org/10.1016/0749-5978(86)90028-2

Bandura, A. and Wood, R. (1989). Effect of Perceived Controllability and Performance Standards on Self-Regulation of Complex Decision Making. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(5), 805-814. 10.1037//0022-3514.56.5.805

Bandura, A., Ross, D. and Ross, S. A. (1963). Vicarious Reinforcement and Imitative Learning. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(6), 601–607. https://doi.org/10.1037/h0045550

Bang, H. and Lee, C.S. (2014). The Roles of Large-Scale Sporting Event Volunteer Motivations in Predicting Behavioural Intention within The Theory of Planned Behaviour, *Int. J. Hospitality and Event Management*, 1(2), 111-134. 10.1504/IJHEM.2014.066987

Bang, H. and Ross, S.D. (2009). Volunteer Motivation and Satisfaction. *Journal of Venue and Event Management*, 1, 61-77. Erişim adresi: https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.452.280&rep=rep1&type =pdf

Bang, H., Ellinger, A.E., Hadjimarcou, J. and Traichal, P.A. (2000). Consumer Concern, Knowledge, Belief, and Attitude toward Renewable Energy: An Application of the Reasoned Action Theory. *Psychology & Marketing*, 449-468. doi.org/10.1002/(SICI)1520-6793(200006)17:6<449::AID-MAR2>3.0.CO;2-8

Bar-Tal, D. (1985-1986). Altruistic Motivation to Help: Definition, Utility and Operationalization. *Humboldt Journal of Social Relations*, 13(1-2), 3-14. Erişim adresi: www.jstor.org/stable/23262656

Batson, C. D. (2010). *Empathy-induced Altruistic Motivation*. M. Mikulincer ve P. R. Shaver (Ed.), Prosocial Motives, Emotions, and Behavior: The Better Angels of Our Nature (s. 15–34) içinde. https://doi.org/10.1037/12061-001

Batson, C. D., Duncan, B.D., Ackerman, P.B. ve Terese, B.K. (1981). Is Empathic Emotion A Source Of Altruistic Motivation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(2), 290–302. 10.1037/0022-3514.40.2.290

Batson, C. D., O'Quin, K., Fultz, J., Vanderplas, M. ve Isen, A. M. (1983). Influence Of SelfReported Distress and Empathy on Egoistic Versus Altruistic Motivation to Help. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(3), 706–718. doi.org/10.1037/0022-3514.45.3.706

Batson, C.D. (1987). Prosocial Motivation: Is It Ever Truly Altruıstıc? L. Berkowitz (Ed.), Advances in Experimental Social Psychology (s. 65-122) içinde. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60412-8

Batson, C.D. ve Powell, A.A. (2003). *Altruism and Prosocial Behavior*. M. J. Lerner ve T.Millon (Ed.), Handbook of Psychology (s.463-484) içinde.https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0519

Beck, L. ve Ajzen, I. (1991). Predicting Dishonest Actions Using The Theory of Planned Behavior. *Journal of Research in Personality*, 25(3), 285-301. https://doi.org/10.1016/0092-6566(91)90021-H

Belleau, B. D., Summers, T. A., Yingjiao Xu and Pinel, R. (2007). Theory of Reasoned Action. *Clothing and Textiles Research Journal*, 25(3), 244–257. doi.org/10.1177/0887302X07302768

Bendapudi, N., Singh, S. N., ve Bendapudi, V. (1996). Enhancing Helping Behavior: An Integrative Framework for Promotion Planning. *Journal of Marketing*, 60(3), 33–49. doi.org/10.1177/002224299606000303

Bennett, R. ve Savani, S. (2004). Managing Conflict Between Marketing and Other Functions within Charitable Organisations. *Leadership & Organization*

Development Journal, 25(2), 180–200. https://doi.org/10.1108/1437730410521840

Berkowitz, L. (1972). Social Norms, Feelings, and Other Factors Affecting Helping and Altruism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 63–108. doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60025-8

Bierhoff, H. W., Klein, R. ve Kramp, P. (1991). Evidence for the Altruistic Personality from Data on Accident Research. *Journal of Personality*, 59(2), 263–280. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1991.tb00776.x

Boman, T., Kjellberg, A., Danermark, B. ve Boman, E. (2015). Employment Opportunities for Persons with Different Types of Disability. *ALTER - European Journal of Disability Research*, 9(2), 116–129. doi.org/10.1016/j.alter.2014.11.003

Borke, H. (1971). Interpersonal Perception of Young Children: Egocentrism or Empathy? *Developmental Psychology*, *5*(2), 263–269. https://doi.org/10.1037/h0031267

Borzaga, C. ve Depedri, S. (2005). *Interpersonal Relations and Job Satisfaction: Some Empirical Results in Social and Community Care Services.* B. Gui ve R. Sugden(Ed.), Economics and Social Interaction: Accounting for Interpersonal Relations (s.125-149) içinde. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=sQYFY8dOTTQC&oi=fnd&pg=PA125&ots=z6tly_m1_7&sig=bu7W2GU3DN6hhnbOmBlwRhSaQ2c&redir_esc=y# v=onepage&q&f=false

Braithwaite, J. ve Mont, D. (2009). Disability and Poverty: A Survey of World Bank Poverty Assessments and Implications, *European Journal of Disability Research*, 3(3), 219–232. doi.org/10.1016/j.alter.2008.10.002

Bratt, C. (1999). The Impact of Norms and Assumed Consequences on Recycling Behavior. *Environment and Behavior*. 31(5), 630-656. doi.org/10.1177/00139169921972272

Briggs, E., Peterson, M., ve Gregory, G. (2010). Toward a Better Understanding of Volunteering for Nonprofit Organizations: Explaining Volunteers Pro-Social Attitudes. *Journal of Macromarketing*, 30(1), 61–76. doi.org/10.1177/0276146709352220

Burns, D.J., Reid, J.S., Toncar, M., Fawcett, J. and Cynthia, A. (2006). Motivations to Volunteer: The Role of Altruism. *International Review on Public and Non Profit Marketing*, 3(2), 79-91. https://doi.org/10.1007/BF02893621

Carlo, G., Okun, M. A., Knight, G. P. and de Guzman, M. R. T. (2005). The Interplay of Traits and Motives on Volunteering: Agreeableness, Extraversion and Prosocial Value Motivation. *Personality and Individual Differences*, 38(6), 1293–1305. https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.08.012

Carlos, D. (2005). Instruction in Disability Services and Adaptive Technology in Schools of Library and Information Science: A Survey of the Curriculum (Yüksek Lisans Tezi). University of North Carolina, North Carolina. doi.org/10.17615/yecm-r756

Carpenter, J. and Myers, C. K. (2010). Why Volunteer? Evidence on the Role of Altruism, Image, and Incentives. *Journal of Public Economics*, 94(11-12), 911–920. doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.07.007

Chaisamrej, R. (2006). *The Integration of the Theory of Planned Behavior, Altruism, and Self-Construal: Implications for Designing Recycling Campaigns in Individualistic and Collectivıstic Societies.* (Doktora Tezi). Erişim adresi: https://core.ac.uk/outputs/232559420

Chaisamrej, R. and Zimmerman, R.S. (2014). A Comparative Investigation of TPB and Altruism Frameworks for an Empirically Based Communication Approach to Enhance Paper Recycling. *Applied Environmental Education & Communication*, 13(1), 28–37. https://doi.org/10.1080/1533015X.2014.913962

Chang, M. (1998). Predicting Unethical Behavior: A Comparison of the Theory of Reasoned Action and the Theory of Planned Behavior. *Journal of Business Ethics*, 1825-1834. https://doi.org/10.1023/A:1005721401993

Charng, H.-w., Piliavin, J.A., and Callero, P.L. (1988). Role Identity and Reasoned Action in the Prediction of Repeated Behavior. *Social Psychology Quarterly, 51*(4), 303–317. https://doi.org/10.2307/2786758

Chung, S.-S., and Poon, C.-S. (2001). A Comparison Of Waste-Reduction Practices And New Environmental Paradigm Of Rural And Urban Chinese Citizens. *Journal of Environmental Management*, 62(1), 3-19. https://doi.org/10.1006/jema.2000.0408

Cialdini, R. B., Reno, R. R. and Kallgren, C. A. (1990). A Focus Theory of Normative Conduct: Recycling the Concept of Norms to Reduce Littering in Public Places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 1015-1026. https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.6.1015

Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J. and Miene, P. (1998). Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516-1530. https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516

Conner, M. and Armitage, C.J. (1998). Extending The Theory of Planned Behavior: A Review and Avenues for Further Research. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(15), 1429-1464. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1998.tb01685.x

Cook, A. J., Kerr, G. N. and Moore, K. (2002). Attitudes and Intentions towards Purchasing GM Food. *Journal of Economic Psychology*, 23(5), 557-572. https://doi.org/10.1016/S0167-4870(02)00117-4

Corbett, J. B. (2005). Altruism, Self-Interest, and the Reasonable Person Model of Environmentally Responsible Behavior. *Science Communication*, 26(4), 368-389. doi.org/10.1177/1075547005275425

Da Silva, L. C., Mainardes, E. W., Teixeira, A. M. C. and Costa Júnior, L. (2020). Brand Orientation of Nonprofit Organizations and its Relationship with the

Attitude Toward Charity and Donation Intention. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*. 17(3), 353-373 10.1007/s12208-020-00251-6

Davis, M.H. (1994). Social Psychology Series J. Harvey, (Ed.), Empathy: A Social Psychologial Approach. https://doi.org/10.4324/9780429493898

Davis, M. H., Hall, J. A., ve; Meyer, M. (2003). The First Year: Influences on the Satisfaction, İnvolvement, and Persistence of New Community Volunteer *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(2), 248–260. https://doi.org/10.1177/0146167202239050

De Groot, J. I. M. and Steg, L. (2009). Morality and Prosocial Behavior: The Role of Awareness, Responsibility, and Norms in the Norm Activation Model. *The Journal of Social Psychology*, 149(4), 425–449. https://doi.org/10.3200/SOCP.149.4.425-449

Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı. https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1979/10_Yaslanma.pdf?sequence =1&isAllowed=y adresinden erişildi.

Dovidio, J.F. (1984). Helping Behavior and Altruism: An Empirical and Conceptual Overview. *Advances in Experimental Social Psychology*, 17, 361-427. doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60123-9

Dunlap, R. E. and Van Liere, K. D. (1978). The New Environmental Paradigm. *The Journal of Environmental Education*, 9(4), 10-19 https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875

Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., and Emmet Jones, R. (2000). Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale. *Journal Of Social Issues*, 56(3), 425-442. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176

Evans, R., and Ferguson, E. (2013). Defining and Measuring Blood Donor Altruism: A Theoretical Approach from Biology, Economics and Psychology. *Vox Sanguinis*, 106(2), 118-126. doi.org/10.1111/vox.12080

Fang, Y.-H. and Chiu, C.-M. (2010). In justice We Trust: Exploring Knowledge-sharing Continuance Intentions in Virtual Communities of Practice. *Computers in Human Behavior*, 26(2), 235-246. 10.1016/j.chb.2009.09.005

Farrow, K., Grolleau, G. and Ibanez, L. (2017). Social Norms and Pro-environmental Behavior: A Review of the Evidence. *Ecological Economics*, 140, 1-13. doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.04.017

Fehr, E. and Gachter, S. (2000). Fairness and Retaliation: The Economics of Reciprocity. Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo) Working Paper (No. 336). Erişim adresi: http://hdl.handle.net/10419/75602

Feigin, S., Owens, G. and Goodyear-Smith, F. (2014). Theories of Human Altruism: A Systematic Review. *Annals of Neuroscience and Psychology*. Erişim adresi: https://web.archive.org/web/20180424004517id_/http://www.vipoa.org/journals/ pdf/2306389068.pdf

Feldman, S. (1988). Structure and Consistency in Public Opinion: The Role of Core Beliefs and Values. *American Journal of Political Science*, 32(2), 416-440. https://doi.org/10.2307/2111130

Ferguson, E., Atsma, F., de Kort, W., and Veldhuizen, I. (2011). Exploring the Pattern of Blood Donor Beliefs in First-time, Novice, and Experienced Donors: Differentiating Reluctant Altruism, Pure Altruism, Impure Altruism and Warm Glow. *Transfusion*, 52(2), 343–355. doi.org/10.1111/j.1537-2995.2011.03279.x

Ferguson, E., France, C. R., Abraham, C., Ditto, B. and Sheeran, P. (2007). Improving Blood Donor Recruitment and Retention: Integrating Theoretical Advances from Social and Behavioral Science Research Agendas. *Transfusion*, 47(11), 1999-2010. doi.org/10.1111/j.1537-2995.2007.01423.x

Finkelstein, M.A. (2007). Correlates of Satisfaction in Older Volunteers: A Motivational Perspective. *The International Journal of Volunteer Administration*, 24(5), 6-12. https://doi.org/10.1.1.535.5610

Fischer, R., Ferreira, M. C., Assmar, E., Redford, P., Harb, C., Glazer, S., Cheng, B.S., Jiang, D. ., Wong, C.C., Kumar,N., Kärtner, J., Hofer, J. and Achoui, M. (2009). Individualism-collectivism as Descriptive Norms. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(2), 187-213. doi.org/10.1177/0022022109332738

Fishbein, M. and Ajzen, I. (2010). *Predicting and Changing Behavior: The Reasoned Action Approach.* New York. Psychology Press. https://doi.org/10.4324/9780203838020

Frith, C. D. (2008). Social Cognition. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 363(1499), 2033–2039. doi.org/10.1098/rstb.2008.0005

Gagné, M. (2003). The Role of Autonomy Support and Autonomy Orientation in Prosocial Behavior Engagement. *Motivation and Emotion*, 27(3), 199-223. https://doi.org/10.1023/A:1025007614869

Goering, S. (2015). Rethinking Disability: The Social Model of Disability and Chronic Disease, *Current Reviews in Musculoskelet Medicine*, 8(2), 134–138. 10.1007/s12178-015-9273-z

Göktaş, V., Erol, E., Altunışık, R., and Ardıç, K. (2019). Social Marketing in Charitable Giving Intentions: A Serial Mediation Model. *Marketing and Management of Innovations*, 2, 21-32. http://doi.org/10.21272/mmi.2019.2-02

Gorlova, N.I., Troska, Z.A., Sologub, V.A., Vasilyeva, T.V. and Skripchenkova, E.V. (2016). The Model of Inclusive Volunteering as a Condition for the

Socialization of Disabled People: Research and Results, *Indian Journal of Science and Technology*, 9(36): 1-6. 10.17485/ijst/2016/v9i36/102033

Grano, C., Lucidi, F. and Zelli, A. (2008). Motives and Determinants of Volunteering in Older Adults: An Integrated Model. *The International Journal of Aging and Human Development*, 67(4), 305-326. doi.org/10.2190/AG.67.4.b

Greenslade, J. H., and White, K. M. (2005). The Prediction of Above-Average Participation in Volunteerism, A Test of the Theory of Planned Behavior and the Volunteers Functions Inventory in Older Australian Adults. *The Journal of Social Psychology*, 145(2), 155-172. doi.org/10.3200/SOCP.145.2.155-172

Grönvik, L. (2009). Defining Disability: Effects of Disability Concepts on Research Outcomes. *International Journal of Social Research Methodology*, 12(1), 1-18. doi.org/10.1080/13645570701621977

Grube, J. W., Morgan, M. and McGree, S. T. (1986). Attitudes and Normative Beliefs as Predictors of Smoking İntentions and Behaviours: A Test of Three Models. *British Journal of Social Psychology*, 25(2), 81-93. https://doi.org/10.1111/j.20448309.1986.tb00707.x

Han, H. (2015). Travelers Pro-environmental Behavior in a Green Lodging Context: Converging Value-Belief-Norm Theory and the Theory of Planned Behavior. *Tourism Management*, 47, 164-177. doi.org/10.1016/j.tourman.2014.09.014

Han, H., Hsu, L.-T. (Jane), and Sheu, C. (2010). Application of the Theory of Planned Behavior to Green Hotel Choice: Testing the Effect of Environmental Friendly Activities.*Tourism Management*, 31(3), 325-334. doi:10.1016/j.tourman.2009.03.013

Han, H. and Kim, Y. (2010). An Investigation of Green Hotel Customers' Decision Formation: Developing an Extended Model of the Theory of Planned Behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 29(4), 659–668. doi.org/10.1016/j.ijhm.2010.01.001

Harrison, D.A. (1995). Volunteer Motivation and Attendance Decisions, Competitive Theory Testing in Multiple Samples from a Homeless Shelter. *Journal of Applied Psychology***,** 80(3), 371-385. doi.org/10.1037/0021-9010.80.3.371

Haski-Leventhal, D. (2009). Altruism and Volunteerism: The Perceptions of Altruism in Four Disci lines and Their İmpact on the Study of Volunteerism. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 39(3), 271-299. https://doi.org/10.1111/j.14685914.2009.00405.x

Heberlein, T. A. (1972). The Land Ethic Realized: Some Social Psychological Explanations for Changing Environmental Attitudes. *Journal of Social Issues*, 28(4), 79–87. https://doi.org/10.1111/j.15404560.1972.tb00047.x

Henderson, K. A. (1985). Issues and Trends in Volunteerism, Journal of Physical Education. *Recreation & Dance*, 56(1), 30-32. doi.org/10.1080/07303084.1985.10603678

Hoffman, M. L. (1975a). Developmental Synthesis of Affect and Cognition and Its Implications for Altruistic Motivation. *Developmental Psychology*, 11(5), 607-622. https://doi.org/10.1037/0012-1649.11.5.607

Hoffman, M. L. (1975b). Altruistic Behavior and the Parent-child Relationship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(5), 937-943. https://doi.org/10.1037/h0076825

Hoffman, M. L. (1981). Is Altruism Part of Human Nature? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(1), 121-137. https://doi.org/10.1037/0022-3514.40.1.121

Horton, R. L. and Horton, P. J. (1990). Knowledge Regarding Organ Donation: Identifying and Overcoming Barriers to Organ Donation. *Social Science & Medicine*, 31(7), 791-800. https://doi.org/10.1016/0277-9536(90)90174-Q

Horton, R. L. ve Horton, P. J. (1991). A Model of Willingness to Become a Potential Organ Donor. *Social Science & Medicine*, 33(9), 1037-1051. https://doi.org/10.1016/02779536(91)90009-2

Hoye, R., Cuskelly, G., Taylor, T. and Darcy, S. (2008). Volunteer Motives and Retention in Community Sport: A Study of Australian Rugby Clubs. *Australian Journal on Volunteering*, 13(2), 40-48. https://researchrepository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/22301/52331_1.pdf?sequence=1& isAllowed=y adresinden erişildi.

Hsu, J. Y. J. (2014). Chinese Non-Governmental Organisations and Civil Society: A Review of the Literature. *Geography Compass*, 8(2), 98-110. doi.org/10.1111/gec3.12117

Hunecke, M., Blöbaum, A., Matthies, E. and Höger, R. (2001). Responsibility and Environment. *Environment and Behavior*, 33(6), 830-852. doi.org/10.1177/00139160121973269

Hyde, M.K. and Knowles, S.R. (2013). What Predicts Australian University Students Intentions to Volunteer Their Time for Community Service? *Australian Journal of Psychology*, 65(3), 135-145. doi.org/10.1111/ajpy.12014

Ifinedo, P. (2012). Understanding Information Systems Security Policy Compliance: An Integration of the Theory of Planned Behavior and the Protection Motivation Theory. *Computers & Security*, 31(1), 83-95. doi.org/10.1016/j.cose.2011.10.007

Jarvenpaa, S. L., Tractinsky, N. and Vitale, M. (2000). Consumer Trust in an Internet Store. *Information Technology and Management*, 1(1/2), 45-71. 10.1023/A:1019104520776

Jenkins, S. P. and Rigg, J. A. (2004). Disability and Disadvantage: Selection, Onset, and Duration Effects. Iser Working Paper Series (No: 2003-18). *Journal of Social Policy*, 33(03), 479. 10.1017/S0047279404007780

Jiranek, P., Kals, E., Humm, J.S., Strubel, I.T. and Wehner, T. (2013). Volunteering as a Means to an Equal End? The Impact of a Social Justice Function on

Intention to Volunteer. *The Journal of Social Psychology*, 153(5), 520-541. doi.org/10.1080/00224545.2013.768594

Jones, D. A. (2010). Does Serving the Community Also Serve the Company? Using Organizational İdentification and Social Exchange Theories to Understand Employee Responses to a Volunteerism Programme. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(4), 857–878. https://doi.org/10.1348/096317909X477495

Kahana, E. Bhatta, T., Lovegreen, L. D., Kahana, B.and Midlarsky, E. (2013). Altruism, Helping, and Volunteering: Pathways to Well-Being in Late Life. *Journal of Aging and Health.* 25(1) 159-187. doi.org/10.1177/0898264312469665

Kaiser, F. G., Hübner, G. and Bogner, F. X. (2005). Contrasting the Theory of Planned Behavior with the Value-Belief-Norm Model in Explaining Conservation Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(10), 2150-2170. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02213.x

Karaatmaca, C., Altınay, M. and Toros, E. (2019). Stop the Pity, Unlock the Potential: The Role of Non-Governmental Organizations in Disability Services: Evaluating and Monitoring Progress. *International Journal of Disability, Development and Education*, 66(5), 510-527. 10.1080/1034912X.2019.1642454

Kashif, M. and De Run, E.C. (2015). Money Donations Intentions among Muslim Donors: An Extended Theory of Planned Behavior Model. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 20(1), 84-96. doi.org/10.1002/nvsm.1519

Kashif, M., Sarifuddin, S. and Hassan, A. (2014). Charity Donation: Intentions and Behaviour. *Marketing Intelligence & Planning*, 33(1), 90-102. doi.org/10.1108/MIP07-2013-0110

Katz, D. (1960). The Functional Approach to the Study of Attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24(2), 163–204. https://doi.org/10.1086/266945

Khoo, S. and Engelhorn, R. (2011). Volunteer Motivations at a National Special Olympics Event. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 28(1), 27-39. doi.org/10.1123/apaq.28.1.27

Kim, H.-R. (2000). The State and Civil Society in Transition: The Role of NonGovernmental Organizations in South Korea. *The Pacific Review*, 13(4), 595-613. doi.org/10.1080/095127400455341

Klöckner, C. A. (2013). A Comprehensive Model of The Psychology of Environmental Behaviour-A Meta-Analysis. *Global Environmental Change*, 23(5), 1028-1038. 10.1016/j.gloenvcha.2013.05.014

Knowles, S.R., Hyde, M.K. and White, K.M. (2012). Predictors of Young Peoples Charitable Intentions to Donate Money: An Extended Theory of Planned

Behavior Perspective. *Journal of Applied Social Psychology,* 42(9), 2096-2110. 10.1111/j.15591816.2012.00932.x

Knox, T.M. (1999). The Volunteer s Folly and Socio-Economic Man: Some Thoughts on Altruism, Rationality, and Community. *Journal of Socio-Economics,* 28(4), 475-492. doi.org/10.1016/S1053-5357(99)00045-

Kopfman, J. E. ve Smith, S. W. (1996). Understanding The Audiences of a Health Communication Campaign: A Discriminant Analysis of Potential Organ Donors Based on Intent to Donate. *Journal of Applied Communication Research*, 24(1), 33-49. doi.org/10.1080/00909889609365438

Kotler, P. and Levy, S. J. (1969). Broadening the Concept of Marketing. *Journal of Marketing*, 33(1), 10-15. https://doi.org/10.2307/1248740

Krebs, D. (1975). Empathy and Altruism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(6), 1134-1146. https://doi.org/10.1037/0022-3514.32.6.1134

Krebs, D. L. (1991). Altruism and Egoism: A False Dichotomy? *Psychological Inquiry*, 2(2), 137-139. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0202_9

Krebs, D.L. (1970). Altruism: An Examination of the Concept and a Review of the Literature. *Psychological Bulletin*, 73(4), 258-302. https://doi.org/10.1037/h0028987

Lai, M. H. C., Ren, M. Y. W., Wu, A. M. S. and Hung, E. P. W. (2013). Motivation as Mediator Between National Identity and Intention to Volunteer. *Journal of Community & Applied Social Psychology,* 23(2), 128–142. doi.org/10.1002/casp.2108

Laverie, D. A. ve McDonald, R. E. (2007). Volunteer Dedication: Understanding the Role of Identity Importance on Participation Frequency. *Journal Of Macromarketing,* 27(3), 274-288. https://doi.org/10.1177/0276146707302837

Law, B. M. F. and Shek, D. T. L. (2009). Beliefs about Volunteerism, Volunteering Intention, Volunteering Behavior, and Purpose in Life among Chinese Adolescents in Hong Kong. *The Scientific World Journal*, 9, 855-865. doi.org/10.1100/tsw.2009.32

Lee, K.H., Alexander, A. C. and Kim, D.Y. (2013). Motivational Factors Affecting Volunteer Intention in Local Events in the United States. *Journal of Convention & Event Tourism*, 14(4), 271-292. doi.org/10.1080/15470148.2013.816646

Lee, Y., Won, D. and Bang, H. (2014). Why Do Event Volunteers Return? Theory of Planned Behavior. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 11(3), 229-241. DOI:10.1007/s12208-014-0117-0

Leeds, R. (1963). Altruism and the Norm of Giving. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development,* 9(3): 229-240. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/23082789#metadata_info_tab_contents

Lewis, D. (2010). Disciplined Activists, Unruly Brokers: Exploring the Boundaries between Non-Governmental Organizations (NGOs), Donors, and the State in Bangladesh. D.N. Gellner (Ed.), Varieties of Activist Experience: Civil Society in South Asia (s. 1-20) içinde. Erişim adresi: https://personal.lse.ac.uk/lewisd/images/Gellner%20Activist%20Book%20Lewis%2 0291108.pdf

Lewis, H. (2005). Race/Ethnicity, Disability and Sexual Orientation in Northern Ireland: A Study of Non-Governmental Organisations. Shared Space: A Research Journal on Peace, Conflict and Community Relations in Northern Ireland, 71-88. www.community-relations.org.uk/sites/crc/files/media-files/Race,%20Indenity,%20Disability%20and%20sexual%20orientation%20in%20 Northern%20Ireland.pdf adresinden erişildi.

Lohmann, R. A. (1989). And Lettuce Is Nonanimal: Toward a Positive Economics of Voluntary Action. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 18(4), 367–383. doi.org/10.1177/089976408901800407

López-Mosquera, N. and Sánchez, M. (2012). Theory of Planned Behavior and the Value-Belief-Norm Theory Explaining Willingness to Pay for a Suburban Park. *Journal of Environmental Management*, 113, 251-262. doi.org/10.1016/j.jenvman.2012.08.029

Lu, C-T., Huang, S-Y. and Lo, P-Y. (2010). An Empirical Study of on-line Tax Filing Acceptance Model: Integrating TAM and TPB. *African Journal of Business Management*, 4(5), 800-810. Erişim adresi: https://academicjournals.org/journal/AJBM/article-full-text pdf/A5408B323357

Lu, W.C., Cheng, C.F., Lin, S.H. and Chen, M.Y. (2017). Sport Volunteering and Well being among College Students, *Current Psychology, Research and Reviews*, 38(5), 1215-1224. doi.org/10.1007/s12144-017-9663-z

Luo, Y. and Deng, J. (2007). The New Environmental Paradigm and Nature-Based Tourism Motivation. *Journal of Travel Research*, 46(4), 392-402. 10.1177/0047287507308331

Luszczynska, A. and Schwarzer, R. (2015). *Social Cognitive Theory*. Predicting and Changing Health Behaviour (s. 225-251) içinde. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ralf-Schwarzer/publication/284667057_Social_Cognitive_Theory/links/61f963634393577abe055b61/Social-Cognitive-Theory.pdf

Lwin, M. and Phau, I. (2014). An Exploratory Study of Existential Guilt Appeals in Charitable Advertisements. *Journal of Marketing Management*, 30(13-14), 1467-1485. 10.1080/0267257X.2014.939215

MacGillivray, G.S. and Lynd-Stevenson, R.M. (2013). The Revised Theory of Planned Behavior and Volunteer Behavior in Australia, *Community Development.* 44(1), 23-37. doi.org/10.1080/15575330.2012.675578

Mayer, B. W., Fraccastoro, K. A. and McNary, L. D. (2007). The Relationship among Organizational-Based Self-Esteem and Various Factors Motivating Volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 36(2), 327-340. https://doi.org/10.1177/0899764006296053

Meng, B., Chua, B.-L., Ryu, H. B. and Han, H. (2020). Volunteer Tourism (VT) Traveler Behavior, Merging Norm Activation Model and Theory of Planned Behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(12), 1-23. doi.org/10.1080/09669582.2020.1778010

Mittellman, R. and Rojas- Mendez, J. (2018). Why Canadians Give to Charity: An Extended Theory of Planned Behaviour Model. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 15(2), 189-204. 10.1007/s12208-018-0197-3

Morgan, S. and Miller, J. (2002). Communicating about Gifts of Life: The Effect of Knowledge, Attitudes and Altruism on Behavior and Behavioral Intentions Regarding Organ Donation. *Journal of Applied Communication Research*, 30(2), 163-178. https://doi.org/10.1080/00909880216580

Morris, J. (2001). Impairment and Disability: Constructing an Ethics of Care That Promotes Human Rights. *Hypatia*, 16(4), 1-16. doi.org/10.1111/j.1527-2001.2001.tb00750.x

Morrow-Howell, N., Hinterlong, J., Rozario, P. A. and Tang, F. (2003). Effects of Volunteering on the Well-Being of Older Adults. *The Journals of Gerontology: Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 58*(3), 137–145. https://doi.org/10.1093/geronb/58.3.S137

Mullan, B. and Wong, C. (2010). Using the Theory of Planned Behaviour to Design a Food Hygiene Intervention. *Food Control*, 21(11), 1524-1529. doi.org/10.1016/j.foodcont.2010.04.026

Nagel, T. (1979). *The Possibility of Altruism.* Princeton: Princeton University Pres.

Nguyen, T. N., Lobo, A., and Greenland, S. (2017). The influence of Vietnamese Consumers' Altruistic Values on Their Purchase of Energy Efficient Appliances. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics,* 29(4), 759-777. doi:10.1108/apjml-08-2016-0151

O'Dwyer, B., Unerman, J., and Bradley, J. (2005). Perceptions on The Emergence and Future Development of Corporate Social Disclosure in Ireland. Accounting. *Auditing & Accountability Journal*, 18(1), 14-43. doi.org/10.1108/09513570510584647

Okun, M. A. and Schultz, A. (2003). Age and Motives for Volunteering: Testing Hypotheses Derived from Socioemotional Selectivity Theory. *Psychology and Aging*, 18(2), 231-239. https://doi.org/10.1037/0882-7974.18.2.231

Okun, M. A., Barr, A. and Herzog, A. R. (1998). Motivation to Volunteer by Older Adults: A Test of Competing Measurement Models. *Psychology and Aging*, 13(4), 608-621. doi.org/10.1037/0882-7974.13.4.608

Okun, M.A.and Sloane, E.S. (2002). Application of Planned Behavior Theory to Predicting Volunteer Enrollment by College Students in a Campus-Based Program. *Social Behavior and Personality*, 30(3), 243-250. doi.org/10.2224/sbp.2002.30.3.243

Omoto, A. M.,and Snyder, M. (1995). Sustained Helping without Obligation: Motivation, Longevity of Service, and Perceived Attitude Change among AIDS Volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(4), 671-686. https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.4.671

Onwezen, M. C., Antonides, G. and Bartels, J. (2013). The Norm Activation Model: An Exploration of the Functions of Anticipated Pride and Guilt in pro-environmental Behaviour. *Journal of Economic Psychology*, 39, 141-153. 10.1016/j.joep.2013.07.005

Oreg, S. and Katz-Gerro, T. (2006). Predicting Proenvironmental Behavior Cross-Nationally: Values, the Theory of Planned Behavior, and Value-Belief-Norm Theory. *Environment and Behavior*, 38(4), 462-483. https://doi.org/10.1177/0013916505286012

Özdemir,A.(2016). *Yönetim Bilimlerinde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*. İstanbul: Beta Basım.

Özdemir, S., Başel, H. and Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(56),151-234. https://www.acarindex.com/pdfler/9930-4199.pdf

Park, J. and Ha, S. (2014). Understanding Consumer Recycling Behavior: Combining the Theory of Planned Behavior and the Norm Activation Model. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 42(3), 278-291. https://doi.org/10.1111/fcsr.12061

Penner, L. A. (2002). Dispositional and Organizational Influences on Sustained Volunteerism, An Interactionist Perspective. *Journal of Social Issues*, 58(3), 447-467. doi.org/10.1111/1540-4560.00270

Perugini, M. and Bagozzi, R., P. (2001). The Role of Desires and Anticipated Emotions in Goal-Directed Behaviours: Broadening and Deepening the Theory of Planned Behaviour. *British Journal of Social Psychology*. 40, 79-98. doi.org/10.1348/014466601164704

Piliavin, J. A. and Charng, H.-W. (1990). Altruism: A Review of Recent Theory and Research. *Annual Review of Sociology*, 16(1), 27-65. doi.org/10.1146/annurev.so.16.080190.000331

Pomazal, R. J. and Jaccard, J. J. (1976). An Informational Approach to Altruistic Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33(3), 317-326. doi.org/10.1037/0022-3514.33.3.317

Purewal, S.and Van den Akker, O. B. A. (2006). British Women's Attitudes towards Oocyte Donation: Ethnic Differences and Altruism. *Patient Education and Counseling*, 64(1-3), 43-49. doi.org/10.1016/j.pec.2005.11.007

Ranganathan, S. K., and Henley, W. H. (2008). Determinants of Charitable Donation Intentions: a Structural Equation Model. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 13(1), 1-11. doi.org/10.1002/nvsm.297

Rawls, J. R., Ullrich, R. A. and Nelson, O. T. (1975). A Comparison of Managers Entering or Reentering the Profit and Non profit Sectors. *Academy of Management Journal*, 18(3), 616–623. doi.org/10.5465/255691

Reuveni, and Werner, P. (2015). Factors Associated with Teenagers Willingness to Volunteer with Elderly Persons, Application of the Theory of Planned Behavior (TPB). *Educational Gerontology*, 41(9), 623-634. doi.org/10.1080/03601277.2015.1029768

Ridder, H.-G. and McCandless, A. (2010). Influences on the Architecture of Human Resource Management in Nonprofit Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(1), 124-141. doi.org/10.1177/0899764008328182

Rivis, A. and Sheeran, P. (2003). Descriptive Norms as an Additional Predictor in the Theory of Planned Behaviour: A Meta-Analysis. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues, 22*(3), 218-233. https://doi.org/10.1007/s12144-003-1018-2

Ross, S. and Ajzen, I. (2010- Aralık). A Theory of Planned Behavior Aproach to Prosocial Consumption Behaviors: Incorporating Egoism as Motivation. 1-25. Erişim adresi: https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Ross+and+Ajzen%2C +%282010%29.+&btnG=

Sahu, A. K., Padhy, R. K., and Dhir, A. (2020). Envisioning the Future of Behavioral Decision - Making: A Systematic Literature Review of Behavioral Reasoning Theory. *Australasian Marketing Journal(AMJ)*, 28(4), 145-159. https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2020.05.001

Sallam, A. A. A., Abdullah, S., and Ghamdhan, A. M. (2021). The Key Drivers of Volunteering Intention Among Youth in Yemen. *Proceedings of Green Design and Manufacture*. doi.org/10.1063/5.0044760

Salomon, G. (1984). Television is "Easy" and Print is "Tough": The Differential Investment of Mental Effort in Learning as a Function of Perceptions and Attributions. *Journal of Educational Psychology*, 76(4), 647-658. https://doi.org/10.1037/0022-0663.76.4.647

Schlegelmilch, B. B.and Tynan, C. (1989). Who volunteers?: An Investigation into the Characteristics of Charity Volunteers. *Journal of Marketing Management*, 5(2), 133-151. 10.1080/0267257X.1989.9964095

Schlegelmilch, B.B. (1988). Targeting of Fund-raising Appeals — How to Identify Donors. *European Journal of Marketing*, 22(1), 31-40. https://doi.org/10.1108/EUM0000000005265

Schwartz, C., Meisenhelder, J. B., Ma, Y.,and Reed, G. (2003). Altruistic Social Interest Behaviors are Associated with Better Mental Health. *Psychosomatic Medicine*, 65(5), 778–785. doi.org/10.1097/01.PSY.0000079378.39062.D4

Schwartz, S. H. (1977). Normative Influences on Altruism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 10, 221-279. doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60358-5

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65. Doi: https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6

Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). http://dx.doi.org/10.9707/23070919.1116

Schwartz, S. H.and Bilsky, W. (1987). Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550–562. https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550

Sheeran, P. And Orbell, S. (1999). Augmenting the Theory of Planned Behavior: Roles for Anticipated Regret and Descriptive Norms. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(10), 2107-2142. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb02298.x

Shen, Y.P. (2017). Consumption Intentions toward Green Restaurants: Application of Theory of Planned Behavior and Altruism. International Journal of Management, Economics and Social Sciences (IJMESS), 6(3), 121-143. Erişim adresi: http://hdl.handle.net/10419/171450

Shotland, R. L. and Stebbins, C. A. (1983). Emergency and Cost as Determinants of Helping Behavior and the Slow Accumulation of Social Psychological Knowledge. *Social Psychology Quarterly*, 46(1), 36-46. https://doi.org/10.2307/3033659

Simmons, R. G. (1991). Altruism and Sociology. *The Sociological Quarterly, 32*(1), 1-22. https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1991.tb00342.x

Simpson, B. and Willer, R. (2015). Beyond Altruism: Sociological Foundations of Cooperation and Prosocial Behavior. *Annual Review of Sociology*, 41, 43-63. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112242

Smith, D. H. (1991). Four Sectors or Five? Retaining the Member-Benefit Sector. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 20(2), 137-150. https://doi.org/10.1177/089976409102000203

Smith, J. R. and McSweeney, A. (2007). Charitable Giving: The Effectiveness of a Revised Theory of Planned Behaviour Model in Predicting Donating Intentions

and Behaviour. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(5), 363-386. doi.org/10.1002/casp.906

Smith, K. D., Keating, J. P. and Stotland, E. (1989). Altruism Reconsidered: The Effect of Denying Feedback on a Victims Status to Empathic Witnesses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(4), 641–650. doi.org/10.1037/00223514.57.4.641

Snyder, M., Clary, E. G. and Stukas, A. A. (2000). *The Functional Approach to Volunteerism*. G. R. Maio ve J. M. Olson (Ed.), Why We Evaluate: Functions of Attitudes (s. 365-393) içinde. Erişim adresi: https://psycnet.apa.org/record/1999-04353-013

Staub, E. (1974). *Helping a Distressed Person: Social, Personality, and Stimulus Determinants*. Advances in Experimental Social Psychology, (s.293-341) içinde. 10.1016/S0065-2601(08)60040-4

Steg, L. (2016). Values, Norms, and Intrinsic Motivation to Act Proenvironmentally. Annual Review of Environment and Resources, 41(1), 277-292. doi.org/10.1146/annurevenviron-110615-085947 Stern, P.C. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424. https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175

Stern, P.C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G.A. and Kalof, L. (1999, Kış). A Value-Belief-Norm Theory of Support for Social Movements: The Case of Environmentalism. *Human Ecology Review*, 6(2), 81-97. Erişim adresi:https://www.researchgate.net/profile/David-Kidner-2/publication/298674000_Nature_and_human_intelligence/links/5a93eb080f7e9ba4296f9744/Nature-and-human-intelligence.pdf#page=87

Stern,P.C.and Dietz, T. (1994). The Value Basis of Environmental Concern. *Journal of Social Issues*, 50(3), 65-84. doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb02420.x

Story, D. C. (1992). Volunteerism: The "Self-Regarding" and "Other-Regarding" Aspects of the Human Spirit. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 21(1), 3-18. doi.org/10.1177/089976409202100102

Stucki, G., Cieza, A. and Melvin, J. (2007). The International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF): A Unifying Model for the Conceptual Description of the Rehabilitation Strategy. *Journal of Rehabilitation Medicine*, 39(4), 279-285. 10.2340/16501977-0041

Stukas, A. A., Hoye, R., Nicholson, M., Brown, K. M. and Aisbett, L. (2014). Motivations to Volunteer and Their Associations With Volunteers Well-Being. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1), 112-132. doi.org/10.1177/0899764014561122

Sundeen, R. A. (1992). Differences in Personal Goals and Attitudes among Volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 21(3), 271-291. doi.org/10.1177/089976409202100306

Teng, Y.-M., Wu, K.-S. and Liu, H.-H. (2013). Integrating Altruism and the Theory of Planned Behavior to Predict Patronage Intention of a Green Hotel. *Journal of Hospitality & Tourism Research,* 39(3*),* 299–315. doi.org/10.1177/1096348012471383

Teo, T. and Beng Lee, C. (2010). Explaining the Intention to Use Technology among Student Teachers. *Campus-Wide Information Systems*, 27(2), 60-67. doi.org/10.1108/10650741011033035

Theurer, K. and Wister, A. (2010). Altruistic Behaviour and Social Capital as Predictors of Well-Being among Older Canadians. *Ageing and Society*, 30(1), 157-181. https://doi.org/10.1017/S0144686X09008848

Theuvsen, L. (2004). Doing Better While Doing Good: Motivational Aspects of Pay-for Performance Effectiveness in Nonprofit Organizations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15(2), 117-136. 10.1023/B:VOLU.0000033177.16367.e3

Tschirhart, M., Mesch, D. J., Perry, J. L., Miller, T. K. and Lee, G. (2001). Stipended Volunteers: Their Goals, Experiences, Satisfaction, and Likelihood of Future Service. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 30(3), 422-443. doi.org/10.1177/0899764001303002

Unger, L.S. (1991). Altruism as a Motivation to Volunteer. *Journal of Economic Psychology*, 12 (1), 71-100. https://doi.org/10.1016/0167-4870(91)90044-T

Vakil, A. C. (1997). Confronting the Classification Problem: Toward a Taxonomy of NGOs. *World Development*, 25(12), 2057-2070. doi.org/10.1016/S0305-750X(97)00098-3

Van Der Linden, S. (2011). Charitable Intent: A Moral or Social Construct? A Revised Theory of Planned Behavior Model. *Current Psychology*, 30(4), 355-374. doi.org/10.1007/s12144-011-9122-1

Vansteenkiste, M., Lens, W. and Deci, E. L. (2006). Intrinsic Versus Extrinsic Goal Contents in Self-Determination Theory: Another Look at the Quality of Academic Motivation. *Educational Psychologist*, 41(1), 19-31. doi.org/10.1207/s15326985ep4101_4

Vehmas, S. and Watson, N. (2014). Moral Wrongs, Disadvantages, and Disability: A Critique of Critical Disability Studies. *Disability & Society*, 29(4), 638-650. doi.org/10.1080/09687599.2013.831751

Warburton, J.and Terry, D. J. (2000). Volunteer Decision Making by Older People: A Test of a Revised Theory of Planned Behavior. *Basic and Applied Social Psychology*, *22*(3), 245-257. https://doi.org/10.1207/S15324834BASP2203_11

Webb, D. J., Green, C. L. and Brashear, T. G. (2000). Development and Validation of Scales to Measure Attitudes Influencing Monetary Donations to Charitable Organizations. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 28(2), 299-309.

https://scholar.google.com/scholarhl=tr&as_sdt=0%2C5&q=WEBB+2000&btnG=U rl adresinden ulaşıldı.

Westaby, J. D. (2005). Behavioral Reasoning Theory: Identifying New Linkages Underlying Intentions and Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 98(2), 97-120. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2005.07.003

Westaby, J. D. and Fishein, M. (1996). Factors Underlying Behavioral Choice: Testing a New Reasons Theory Approach. *Journal of Applied Social Psychology*, 26(15), 1307-1323. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1996.tb00072.x

Westaby, J. D., Probst, T. M. and Lee, B. C. (2010). Leadership Decision-making: A Behavioral Reasoning Theory Analysis. *The Leadership Quarterly,* 21(3), 481-495. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2010.03.011

White, K. M., Smith, J. R., Terry, D. J., Greenslade, J. H. ve McKimmie, B. M. (2009). Social Influence in the Theory of Planned Behaviour: The Role of Descriptive, Injunctive, and in-Group Norms. *British Journal of Social Psychology,* 48(1), 135-158. https://doi.org/10.1348/01446608X295207

Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology,* 26, 215-240. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215

Wilson, J.and Musick, M. (1999). The Effects of Volunteering on the Volunteer. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), 141-168. doi.org/10.2307/119227

Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* Vol/Cilt: 46, Special Issue/Özel Sayı 2017, 74-85 http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuisletme adresinden ulaşıldı.

Zahn-Waxler, C., Hollenbeck, B. and Radke-Yarrow, M. (1985). The Origins of Empathy and Altruism. Advances in Animal Welfare Science 1984, 21-41.https://doi.org/10.1007/978-94-009-4998-0_2

Zheng, X., Wang, Z., Chen, H. and Xie, F. (2021). The Relationship Between Self-Esteem and Internet Altruistic Behavior: The Mediating Effect of Online Social Support and Its Gender Differences. Personality and Individual Differences, 172. doi.org/10.1016/j.paid.2020.110588

Zor, S. ve Dervişoğlu, S. (2017). Öğrencilerin Tatlı Su Kaynaklarını Koruma Eğilimlerine Etki Eden Faktörler. *Online Fen Eğitimi Dergisi,* 1(1): 1-10. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/ofed/issue/30835/288849

Zuckerman, M. and Reis, H. T. (1978). Comparison of Three Models for Predicting Altruistic Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(5), 498-510. doi.org/10.1037/0022-3514.36.5.498

Zuffianò, A., Alessandri, G., Luengo Kanacri, B. P., Pastorelli, C., Milioni, M., Ceravolo, R., Caprara, M. G. and Caprara, G. V. (2014). The Relation Between Prosociality And SelfEsteem From Middle-Adolescence To Young Adulthood.

Personality and Individual Differences, 63, 24-29. https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.041

EKLER DİZİNİ

Sayfa

EK-1: Anket Formu 161-163

EK-1

ANKET FORMU

Bu anket formu, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalında öğrenim görmekte olan Selda ÇİÇEK'in yüksek lisans tez çalışması için hazırlanmıştır. Danışman Hocası Prof. Dr. Emre Şahin DÖLARSLAN'dır.

Çalışmanın idari veya siyasi hiçbir yönü olmayı çalışma tamamen bilimsel nitelik taşımaktadır. Lütfen anket formuna adınızı, soyadınızı veya kimliğinizi belirtecek hiçbir şey yazmayınız. Ankette toplam 40 soru/ifade bulunmaktadır. Lütfen vereceğiniz cevapların eksiksiz ve gerçekçi olmasına dikkat ediniz. Bu anket formu, Engelli STK'larda gönüllü olarak çalışan kişilerin gönüllülük niyetlerinin arkasındaki etkenleri bulmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmaya zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

Aşağıdaki ifadelere katılma derecenizi 1 ile 5 aralığındaki seçenekleri kullanarak işaretleyiniz. Bunun için size en yakın gelen ifadenin kutucuğuna (X) işareti koymanız rica olunur.	**Kesinlikle Katılmıyorum**	**Katılmıyorum**	**Ne Katılıyor Ne Katılmıyorum**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
1)Hangi kurumda gönüllü olarak çalışıyorsunuz? (Yazıyla)					
2) İnsanlar kendilerinden daha az şanslı olanlara yardım etmeye istekli olmalıdır.	1	2	3	4	5
3) Sorun yaşayan insanlara sorunlarını çözmede yardımcı olmak benim için çok önemlidir.	1	2	3	4	5
4) İnsanlar toplumdaki insanlara karşı daha hayırsever olmalıdır.	1	2	3	4	5
5) İhtiyacı olan insanlar, diğer insanlardan destek almalıdır.	1	2	3	4	5
6) Hayır kurumlarına verilen para iyi şeyler için harcanır.	1	2	3	4	5
7) Hayır kurumuna bağışlanan paranın çoğu boşa harcanır.	1	2	3	4	5
8) Hayır kurumlarının bendeki imajı olumludur.	1	2	3	4	5
9) Hayırsever kuruluşlar ihtiyaç sahiplerine yardım etmede oldukça başarılı olmuştur.	1	2	3	4	5

10) Hayır kuruluşları toplum için yararlı bir işlev görür.	1	2	3	4	5
11) Benim için önemli olan insanların çoğu gönüllü faaliyette bulunur.	1	2	3	4	5
12) Benim için önemli olan insanların çoğu gönüllü faaliyette bulunmaz.	1	2	3	4	5
13) Çevremdeki insanların yakın zamanda gönüllü faaliyette bulunacaklarını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
14) Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer almayı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
15) Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer almaya niyetli değilim.	1	2	3	4	5
16) Yakın zamanda gönüllü olarak bir faaliyette yer alacağım.	1	2	3	4	5
17) Gönüllü olarak bir faaliyette yer almaya karar verirsem, benim için önemli olan insanlar beni onaylarlar.	1	2	3	4	5
18) Benim için önemli olan insanlar, gönüllü faaliyetlerde yer almam gerektiğini düşünürler.	1	2	3	4	5
19) Benim için önemli olan insanlar, gönüllü faaliyetlerde yer almamı istemezler.	1	2	3	4	5
20)Kontrolüm dışındaki olaylar gönüllü olmamı engeller.	1	2	3	4	5
21) Gönüllü olmak benim için çok zordur.	1	2	3	4	5
22)Eğer istersem gönüllü olarak bir faaliyette yer alabilirim.	1	2	3	4	5
23) Kendi iyiliğimi diğer insanlarınkinden daha fazla düşünürüm.	1	2	3	4	5
24) Bu ifadeyi okuduysanız lütfen 2'yi işaretleyiniz.	1	2	3	4	5
25) Başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5

26) Bu çağda başı dertte olan bir kişiye yardım etmek mantıklı değildir.	1	2	3	4	5
27) Başkaları bana yardım etmeseler bile ben onlara yardım etmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
28) Bulunduğum yerdeki belediyecilik hizmetlerinden memnunum.	1	2	3	4	5
Aşağıdaki soruları <u>rakamla</u>, <u>yazıyla</u> veya "<u>X</u>" ifadesi ile yanıtlayınız.					
29) Bu hayır kurumunda ne kadar süredir gönüllü üyelik yapıyorsunuz?	……				
30) Herhangi bir engeliniz var mı?	**Evet**	**(.)**	**Hayır**	**(.)**	
31) Ailede engelli bir birey var mı?	**Evet**	**(.)**	**Hayır**	**(.)**	
32) Geçmişte herhangi bir engeliniz oldu mu?	**Evet**	**(.)**	**Hayır**	**(.)**	
33) Hiç özel bir cihaz kullanmanızı gerektiren bir olay veya hastalık yaşadınız mı?	**Evet**	**(.)**	**Hayır**	**(.)**	
34) Cinsiyetiniz?	**Kadın**	**(.)**	**Erke k**	**(.)**	
35) Medeni durumuz?	**Evli**	**(.)**	**Bekâr**	**(.)**	
36) Mesleğiniz (Yazıyla)?	: …… …….				
37) Üyesi olduğunuz kurum için geçtiğimiz yıl içerisinde kaç tane faaliyette bulundunuz? Sayı belirtiniz.	: …….				
38) Yaşınız (Rakamla)	: …….				
39) Eğitim durumunuzu belirtiniz. (Yazıyla)	: …….				
40) Ailenizin toplam aylık gelirini belirtiniz.	0-2500 TL	2501-3500 TL	3501-4500 TL	4501 - 5500 TL	
	(…..)	(..)	(…..)	(…..)	

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID: 0000-0001-6669-8753
Adı Soyadı: Selda ÇİÇEK
Doğum Yeri: Ankara
Doğum Tarihi: 22/08/1985

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite: Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm: İşletme

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite: Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: İşletme

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (..) YÖKDİL (53,25)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum: Çankırı Karatekin Üniversitesi
Görevi/Pozisyonu: Fen Bilimleri Enstitüsü Yabancı Uyruklu Öğrenci Birimi
Tecrübe Süresi: 8 yıl

KATILDIĞI

Kurslar: KOSKEB Girişimcilik Kursu
Projeler:

İLETİŞİM

Adres: Abdülhalik Renda Mah. Gediz Sok. Damla Sitesi D Blok 43/1 Merkez/ÇANKIRI
E-mail: seldaci895@gmail.com